

ความรู้จากการปฏิบัติของ

 ครบ

ภูมิปัญญา

แห่งลุ่มน้ำยาว จ.น่าน

ความรู้จากการปฏิบัติของ
ครูภูมิปัญญา
แหล่งลุ่มน้ำยาว จ.น่าน

ที่ปรึกษา

นายการณย์ ศุภกิจวิเลทอง
ศ.ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่
นายธนกร รัชตานนท์

บรรณาธิการ

นางสาวหทัยรัตน์ พ่วงเซย

ผู้เรียบเรียง

นายประหยัด ห่อกรพิชัย
นางสาวไพเราะ บุญสุข
นางสาวเพ็ญภา วัฒนะการดา
นายไชยธีระ พันธุ์กักดี

พิมพ์ครั้งที่ 1 : กันยายน 2559

จำนวนพิมพ์ : 1000 เล่ม

จัดพิมพ์โดย : สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ
สืบสานแนวพระราชดำริ
อาคารสยามทาวเวอร์ ชั้น 26 เลขที่ 989 ถนนพระราม 1 ปทุมวัน
กรุงเทพฯ 10330 โทรศัพท์ 02-6115000 โทรสาร 02-6581413
เว็บไซต์ www.pidthong.org

ขอบคุณ

- มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์
ที่ให้การสนับสนุนด้านการเตรียมความพร้อมของ
ผู้นำและชุมชนบ้านยอด บ้านผาหลัก บ้านน้ำเกาะ
อ.สองแคว จ.น่าน
- เจ้าหน้าที่และอาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ออกแบบปกและรูปเล่ม : สิงห์มะโน

พิมพ์ที่ : นครชัยศรีรุ่งเรืองการพิมพ์

ความรู้จากการปฏิบัติของ

ครูภูมิปัญญา

แหล่งลุ่มน้ำยาว จ.น่าน

เกริ่นนำ

แม้ภาพลักษณ์ของจังหวัดน่านในสายตาคนหมู่มากคือเมืองที่ภูเขาเต็มไปด้วยข้าวโพดสตรูกลูกตา และจะแปรสภาพเป็นภูเขาหัวโล้นในฤดูแล้ง แต่ไม่ใช่เกษตรกรน่านทุกคนที่เดินตามวิถีดังกล่าว อีกทั้งยังไม่จำเป็นเสมอไปว่าเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จจะต้องผ่านบทเรียนที่แสนเจ็บปวดมาก่อน มีเกษตรกรจำนวนไม่น้อยที่ค้นพบแนวทางใหม่จนรู้ว่าระบบเกษตรแบบไหนที่ทำแล้วจะนำไปสู่ความยั่งยืน บางคนอาจพบจากการมีแบบอย่างที่ดีอยู่ในชุมชนเดียวกันเป็นผู้จุดประกาย บางคนมีความมุ่งมั่นเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เพียงแค่ได้รับโอกาสจากภายนอกในด้านความรู้และทรัพยากรที่จำเป็น ก็ทำให้พวกเขาก้าวไปสู่ฝั่งฝันได้โดยไม่ยากนัก

ลุ่มน้ำยาว สาขาของแม่น้ำน่านตอนบน หนึ่งในพื้นที่ที่โครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ เข้าไปทำงานพัฒนาตั้งแต่ปี 2552 โดยเลือก 3 หมู่บ้านคือ บ้านยอด บ้านผาหลัก และบ้านน้ำเกาะ ที่อยู่ในลุ่มน้ำเดียวกันในตำบลยอด อำเภอสองแคว เป็นหมู่บ้านต้นแบบในการประยุกต์ใช้หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” เพื่อให้เกษตรกรที่เคยพึ่งพาพืชเชิงเดี่ยว มีทางเลือกในการทำเกษตรรูปแบบอื่น สร้างความมั่นคงทางอาหาร ปลอดภัยต่อสุขภาพ และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

การสะท้อนความ“พอเพียง”ผ่านเรื่องเล่าของเกษตรกรตัวอย่างทั้ง 15 ราย ที่ถือว่าเป็นครูภูมิปัญญาแห่งลุ่มน้ำยาวนั้น มีความหลากหลายของภูมิหลัง สภาพปัญหา และแรงบันดาลใจที่นำมาสู่ความสำเร็จ โดยถ่ายทอดประสบการณ์ความรู้ทั้งด้านเทคนิคและด้านการจัดการ

ที่มาจากการทดลองและปฏิบัติจริง ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ “ชีวิตเปลี่ยน” พวกเขามีรายได้ที่เพียงพอกับการใช้ชีวิตประจำวันโดยไม่ต้องพึ่งพาการปลูกพืชเชิงเดี่ยวอีกต่อไป ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น และยังมีเงินเก็บออมไว้ใช้ในอนาคต หรืออีกนัยยะหนึ่งคือสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีภูมิคุ้มกัน และไม่เดือดร้อนตามกระแสโลกที่ผันผวน

ปัจจัยของความสำเร็จมาจากการผสมผสานความรู้จากภายนอก กับภูมิปัญญาเดิมของแต่ละคน จนกลายเป็นความรู้ที่เหมาะสมกับพื้นที่และบริบทของชุมชน อย่างไรก็ตามปฏิเสธไม่ได้ว่าการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร เช่น ระบบน้ำที่โครงการปิดทองหลังพระฯ เข้าไปชักชวนชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านร่วมคิดร่วมทำนั้น มีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนรูปแบบการผลิตของคนเหล่านี้ เพราะทำให้มีน้ำสำหรับประกอบอาชีพการเกษตรได้ตลอดทั้งปี และเพิ่มทางเลือกในการเกษตรมากกว่าการปลูกพืชเชิงเดี่ยว

หนังสือ “ความรู้จากการปฏิบัติของครูภูมิปัญญาแห่งลุ่มน้ำยาว” นอกจากจะสื่อสารเรื่องราวแรงบันดาลใจ และประสบการณ์ของเกษตรกรตัวอย่าง 15 รายในพื้นที่ลุ่มน้ำยาว อ.สองแคว จ.น่าน แล้ว ยังได้รวบรวมความรู้พร้อมใช้ทางด้านเทคนิค ซึ่งแฝงไว้ด้วยทักษะในการบริหารจัดการทรัพยากรของแต่ละคน เช่น การปลูกและดูแลมะนาวตาฮิติ การปลูกมะแขว่น การปลูกส้มโอโดยใช้ชีตแดดนาเกลือ การปลูกข้าวต้นเดียว สูตรอาหารหมู การปลูกอราบิก้าแซมกล้วยเหลืองนวล การทำน้ำหมักจุลินทรีย์ และการปลูกพริกขี้หนูเปอร์ฮอท เป็นต้น เพื่อให้ผู้อ่านได้นำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะกับพื้นที่ของตนเอง จนกลายเป็นความรู้เฉพาะถิ่นที่มีคุณค่าต่อการอยู่รอดและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนในที่สุด

สารบัญ

นางพิมพ์ใจ รักษา “สวนผลไม้ผสมผสาน”

นางพิมพ์ใจ พื้นเพเดิมเป็นคนสุโขทัย แต่มาเป็นสะใภ้
นาน ปี พ.ศ. 2544 เมื่อแต่งงานกับนายสีมา รักษา ช่วยงานสามี
ทั้งงานบ้านงานไร่ แม่ลึกๆ แปลงใจกับวิถีการทำเกษตรของ
คนที่นี่ที่เลือกปลูกพืชเชิงเดี่ยวเช่นข้าวโพด และต้องทำทุกปีถึง
จะได้เงิน ต่างจากเกษตรที่สุโขทัย ที่ส่วนใหญ่เลือกปลูกผลไม้ที่แม่ลำบากช่วงแรก
แต่สบายช่วงหลังเมื่อผลผลิตออกดอกผล และมีคุณภาพที่ไม่เพียงจำหน่ายใน
ประเทศเท่านั้น แต่ยังส่งออกไปต่างประเทศได้ด้วย

เมื่อเห็นความไม่สมเหตุสมผลเกิดขึ้นกับการทำเกษตรของครอบครัว รู้แล้ว
ว่าข้าวโพดไม่อาจนำพาชีวิตเธอและสามีไปสู่ความยั่งยืนในระยะยาวได้แน่ๆ เพียง
ไม่กี่ปีที่เป็นสะใภ้เมืองน่าน เธอหว่านล้อมให้สามีเปลี่ยนรูปแบบ
การผลิต โดยใช้ข้อมูลและความรู้ที่ได้สมัยทำเกษตรอยู่สุโขทัย,
การมีพี่ชายที่เป็นครูสอนการเกษตรแนะนำว่าพืชชนิดไหนมี
ลักษณะเช่นใด, การอ่านคอลัมน์ช่องทางทำกินในหนังสือพิมพ์เดลินิวส์
และไทยรัฐ การดูโทรทัศน์รายการเกษตรทางช่อง 9 ทุกเช้า และอื่นๆ
แจกแจงให้สามีเห็นข้อดี-ข้อเสียในแง่มุมต่างๆ ระหว่างการทำสวน

พื้นที่เกษตร : พื้นที่รวม 21 ไร่ ปลูกมะนาวตาฮิติ สับโอ มะม่วงโชคอนันต์ มังคุด ปลูก
ทุเรียนหมอนทอง, ลองกอง เงาะ-โรงเรียน มะปราง ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงไก่พันธุ์
พื้นเมือง และเพาะพันธุ์โอคาโดในบริเวณบ้าน
สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : น้ำทำการเกษตรจากฝายอนุรักษ์ห้วยแม่กิง ปู๋ยจาก
กองทุนปู๋ยบ้านยอด ความรู้เรื่องการดูแลผักผลไม้และมะนาวนอกฤดู การอบรมทำจัดแมลง
ศัตรูพืช
ผลการเปลี่ยนแปลง : มีรายได้จากผักผลไม้ 150,000 – 200,000 บาท/ปี และมีรายได้จาก
การจำหน่ายผลไม้เฉลี่ย 500 - 800 บาท/วัน สามารถซื้อที่ดินทำกินเพิ่ม จาก 5 ไร่
ในปี 2544 เป็น 21 ไร่ ในปัจจุบัน
ความรู้เด่น : การปลูกผลไม้ และเพาะพันธุ์โอคาโด

นางพิมพ์ใจ รักษา อายุ 65 ปี
94 หมู่ 2 บ้านยอด ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ผลไม้กับไร่ข้าวโพด และก็เป็นโชคดี
ของเธออีกครั้ง นอกจากสามีไม่ต่อต้าน
การที่ภรรยาจะเข้ามาเปลี่ยนแปลง

ความเคยชินที่เขาค้ามาค่อนชีวิตแล้วยังเห็นด้วยและพร้อมสนับสนุนการเกษตร
แผนใหม่ในทุกทาง โดยเริ่มต้นจากสวนผลไม้เพียง 5 ไร่ในปี 2544 ก่อนใช้ผลกำไร
ที่ได้ในแต่ละปี เก็บหอมรอมริบ ซื้อที่ดินขยายสวนเพิ่ม จนปัจจุบันเป็นเจ้าของ
สวนผลไม้ขนาด 21 ไร่

ความรู้จากการสังเกต

แม้การรับความรู้จากพี่ชายและสื่อต่างๆประเภท คือช่องทางที่นางพิมพ์ใจ
บอกว่าใช้เป็นหลักในการทำเกษตรเสมอมา “พี่ชายเป็นครู คำขายพันธุ์ไม่อยู่ด้วย เขา
จะสอนตลอดว่าปลูกไม้ประเภทไหน แบบไหน โตเร็ว แม่ได้ความรู้จากเขามาเยอะ”
กระนั้นเธอย้ำว่า ความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้สำเร็จรูปที่ใช้ได้จริงไม่ทุกสถานการณ์ หรือ
กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นความรู้ที่ “เอาเยี่ยงได้แต่อย่าเอาอย่าง” ขึ้นอยู่กับภูมิสังคม ด้วย
เหตุนี้ความรู้ที่เหมาะสมที่สุดแก่การทำเกษตรในทอศนะของนางพิมพ์ใจคือ “ความรู้
จากการสังเกตด้วยตนเอง” หมายถึง พยายามเปรียบเทียบการทำเกษตรเข้ากับ
หลักธรรมชาติและความเป็นไปของโลก

ปลูกต้นไม้ตามทรัพยากร

อีกหนึ่งแนวคิดที่นางพิมพ์ใจมอง
ว่าสำคัญต่อการทำเกษตรยุคนี้ แต่กลับถูก
ละเลย จนทำให้เกษตรกรจำนวนมากประสบ
กับปัญหาขาดทุน คือการที่เกษตรกรรายเล็ก
จำพวกเธอ ใช้ความต้องการของตลาดเป็น
ตัวนำ กำหนดว่าปีนี้จะปลูกพืชชนิดใด วิธี
คิดดังกล่าวไม่ผิด เพราะการทำเกษตรก็คือ
การค้าขายที่ต้องการผลกำไร แต่จะเกิดอะไร
ขึ้นหากพืชที่ตลาดต้องการ เรียกร่องเงินทุน
แรงงาน เทคโนโลยี และเวลาสูงมาก ในขณะที่
เกษตรกรมีทรัพยากรเหล่านี้จำกัด นั่นหมายถึง
ถึงการพึ่งพาปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นการ
จ้าง ยืม ซื้อเช่า เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ในทัศนะของ
เธอจึงมองว่า การเลือกพืชปลูกควรเริ่มต้นจาก
ความพร้อมของทรัพยากรต่างๆ ที่เกษตรกรถือ
ครองอยู่ มิใช่ปัจจัยภายนอกตามที่กล่าวมา ซึ่ง
มีรายละเอียด 3 ข้อดังนี้

1. ปลูกแล้วขึ้นใหม่ ดูแลยากหรือ
ไม่และคุ้มค่ากับเงินลงทุนหรือเปล่า “แม่
ว่าจะลดพื้นที่ปลูกเงาะ กระบวนการมันซับซ้อน
โรคเชื้อราหนัก การเก็บใช้เวลา ออกลูก
เป็นช่อกช่อ ย่น ไม่เหมือนส้มโอ” นางพิมพ์
ใจยกตัวอย่างประกอบเกณฑ์การเลือก
พืชปลูกข้อที่ 1 “ค่าแรงงานวันละ 300 – 400
บาท หากจ้างมาเก็บมะนาวฤดูฝนก็โหลๆ ละ
6 บาท ดูนะใจที่ไม่คุ้ม เราจะเป็นลูกจ้างเขา
ไม่ได้เป็นนายจ้าง”

2. ผลผลิตต้องออกคนละช่วงเวลากับพืชที่มีอยู่ก่อนเพื่อกระจายรายได้ “มะนาวนี้ออกตลอดปี ผักสวนครัวก็ปลูกไว้กินบ้าง ขายบ้าง ช่าง ๆ บ้านก็มีโอโวกาโด ที่แม่ปลูกไว้กิน กับเพาะต้นขาย”

นางพิมพ์ใจมีรายได้ที่สามารถแบ่งเป็นรายวัน รายเดือนและรายปี แม้ผลผลิตบางชนิดไม่มีการบันทึก แต่จากการประมาณการณ เธอมีรายได้โดยเฉลี่ย 500 บาท/อาทิตย์

ผลผลิต	เดือนที่เก็บเกี่ยวผลผลิต										รายได้ (บาท)
	ม.ค.-มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	
มะนาว											NR
มะปราง											80,000
มะม่วง											NR → 5,000 บาท
มะไฟ											NR
ทุเรียน											80,000
ส้มโอ											NR → 30,000 บาท
เงาะ											500,000 → 10,000 บาท
ลองกอง											NR → 10,000 บาท
มะแขว่น											NR → 10,000 บาท

หมายเหตุ NR (Not record) หมายถึงไม่มีการจดบันทึกไว้

3. ผลไม้ที่ปลูกต้องเป็นไม้ที่มีอายุยืน เพื่อส่งต่อแก่ลูกหลานที่ไม่ว่ายังงก็ต้องการกลับมาทำเกษตรที่บ้านเกิดสักวัน “ส้มโอ มะปรางเป็นไม้มรดกชั้นดี เขาว่าอายุยืนเป็น 100 ปี”

ลำดับสุดท้ายทำการเกษตร “ห้ามใจร้อน” เกษตรกรยุคใหม่มักใช้สารเคมีและยาฆ่าหญ้า ต้องมีความพยายามที่จะ “เดินสายกลาง” คือใช้อย่างพอประมาณ เพราะเมื่อศัตรูพืชระบาดหนัก หากเราไม่ใช้แต่แปลงอื่นใช้ เราก็จะตกเป็นเป้าโจมตีของแมลง แต่หากมีหญ้าหรือศัตรูพืชไม่มากนัก ก็ให้ใช้แรงกาย ดึง ถอน ตัดแทน เพราะเมื่อคิดจะเดินสายเกษตรกรรมแล้ว หลีกเลี้ยงไม่ได้ที่จะหนักเอาเบาสู้

ทำไมหมาที่ลูกเยอะ ลูกถึงตัวเล็ก เพราะแม่หมาต้องแบ่งอาหารให้ลูกหมาเหล่านั้น ต้นไม้ก็ไม่ต่างกัน หากอยากได้ลูกใหญ่ ก็ต้องตัดกิ่ง

ปลูกต้นไม้ก็แค่การปักกล้าหรือฝังเมล็ดลงดิน ไม่ต้องพิถีพิถันมาก

เสียเวลาตัดแต่งกิ่งทำไม เมื่อทุกกิ่งก้านก็ให้ดอกให้ผล

เมื่อดอกทานตะวัน ยังหันหน้าหาดวงอาทิตย์ การปลูกต้นไม้ก็ควรหันใบอ่อนเข้าหาแสงเช่นกัน

การมีใบมากเท่ากับต้นไม้มีส่วนที่ต้องการธาตุอาหารมาก การตัดกิ่งก็เพื่อลดภาระนั้นลง ให้ธาตุอาหารไปเลี้ยงผลและส่วนอื่นๆ ที่จำเป็นมากกว่า

ต้นไม้ต้องใช้แสงในกระบวนการสังเคราะห์แสงเพื่อเปลี่ยนธาตุอาหารเป็นพลังงานในการเจริญเติบโต

นางพิมพ์ใจ

นักวิชาการ

ตั้งเป้าปลูกหน้แสน ปี 2560

เมื่อถามถึงแผนงานในอนาคต เธอบอกว่าเธอมีหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์ (ธกส.) ประมาณ 100,000 บาท ที่กู้มาซื้อรถกระบะและเครื่องไฟฟ้า เพื่อใช้งานในสวน รวมถึงเพิ่งจะลงทุนซื้อกล้าทุเรียนหมอนทองมา 20 ต้น แต่หนี้ที่ว่าก็ไม่ทำเธอกังวลแต่อย่างใด เพราะเป็นหนี้จากการลงทุนที่เธอและสามีพิจารณาแล้วว่าจะช่วยหนุนแรง และทำให้งานในสวนเดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะด้วยวัยของเธอและสามี คงเป็นไปได้ยากแล้วที่จะใช้แรงงานอย่างเดียวเหมือนแต่ก่อน “จะใช้หนี้ให้หมดในปีหน้า”

“ไว้ทุเรียนออกเมื่อไร ก็คงจะจ่ายหนี้ได้หมดแล้วละ การทำสวน อย่างแม่ขายได้วันละ 500 ใช้จ่าย 300 ที่เหลือก็เก็บ มันไม่ถึงกับร่ำรวย แต่ก็ไม่จน”

การเพาะอโวคาโด

1. เก็บเมล็ดที่ตกจากต้น โดยเลือกลูกที่แก่จัดซึ่งมีสีม่วงถึงม่วงเข้ม หรือจะใช้เมล็ดที่เหลือจากการบริโภคก็ได้ โดยนำไปตากแดดให้แห้ง และห้าม แช่ตู้เย็นเด็ดขาด
2. เมื่อได้เมล็ดที่มีคุณสมบัติข้างต้น นำไปฝังให้แห้งด้วยกระดาษโรยนาบ 1-2 วัน
3. เตรียมวัสดุปลูกด้วยการใส่แกลบคั่วลงไปกระบะไม้ จากนั้นวางเมล็ดลงบนแกลบ ลึก 50% ของขนาด ทั้งนี้ในทางทฤษฎี ควรวางเมล็ดแนวตั้ง หันด้านที่มีลักษณะคล้ายยอดของหัวใจลง แต่จากการทดลองของนางพิมพ์ใจพบว่า การวางแนววาง “ตะแคง” เมล็ดจะมีอัตราการงอกเร็วกว่า

การวางตามทฤษฎี

การวางตามประสบการณ์ ซึ่งได้จากลงมือทำจริง

(เครดิตภาพจาก <http://www.wikihow.com/Plant-an-Avocado-Tree>)

4. รดน้ำให้ชุ่มทุกๆ 2 - 3 วัน ตลอดช่วงการเพาะ 1 เดือนแรก
5. เมื่อเมล็ดแตกเป็นตุ่มล้าอ่อนแล้ว ให้นำใส่ถุงดำที่มีส่วนผสมของดินดำ 50% และ แกลบ 50% เป็นอัตราส่วนที่นางพิมพ์ใจบอกว่าเหมาะสมที่สุดในทางปฏิบัติ เพราะการใส่ดินมากจะทำให้ถุงหนัก หนักย้ายลำบาก หากใส่แกลบมาก ต้นอ่อนก็จะเจริญเติบโตไม่ดี เพราะถุงดำไม่อุน้ำ
6. เมื่อย้ายต้นกล้าลงถุงดำแล้ว ให้น้ำให้ชุ่มทุก 2-3 วัน จนต้นกล้าเจริญเติบโตเป็นต้น มีความสูง 30 เซนติเมตร จึงย้ายไปวางใต้สแลม

นายวรพล รักษา

“มะนาวตาฮิติแซมข้าว”

“เมื่อก่อนปลูกข้าวโพดได้ผลผลิต 5 ตัน ขายได้ 50,000 บาท ต้นทุน 30,000 ไม่รวมค่าแรง” นายวรพลย้อนอดีตเมื่อครั้งปลูกข้าวโพด 11 ไร่ ตลอด 4 เดือนให้ผลตอบแทนเพียง 20,000 บาท ผนวกกับเมล็ดพันธุ์ข้าวโพดที่หน่วยงานนำมาขายให้เกษตรกรหมดอายุ ทำให้เขาหันหลังให้การปลูกข้าวโพดถาวรในปี 2553 ระหว่างที่กำลังสับสนว่าจะเอาใจต่อดีกับชีวิตเกษตรกร โครงการปิดทองหลังพระฯ กับมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้เข้ามาสอบถามความต้องการชาวบ้าน “เขากลับมาบ้านถึง **“พืชในดวงใจ”** เพื่อทราบว่าชาวบ้านอยากปลูกอะไร “ผมเลือกเงาะ ทดลองปลูก 2 ไร่แล้วได้ผลก็เลยซื้อมาปลูกเพิ่มเองอีก 50 ต้น จากนั้นก็เป็นมะม่วงหิมพานต์ 100 ต้น 3 ไร่ ปลูกไร่ละ 33 ต้น อยากปลูกอะไร

ไม่มีความรู้ เขาก็สอนให้ว่าต้องปลูกแบบไหน ดูแลอย่างไร” ไม่เพียงแต่พืชเศรษฐกิจยืนต้นเท่านั้น ยังได้กล้วยเหลืองนวล 113 ต้น ซึ่งในช่วงแรกเขาเป็น 1 ใน 3 คน ที่เป็นผู้บุกเบิกการปลูกกล้วยเหลืองนวลในหมู่บ้าน

พื้นที่เกษตร : พื้นที่รวม 12.5 ไร่ ปลูกมะนาว 5.5 ไร่ แซ่ข้าวเหนียว กว.10 มะยงชิด 1 ไร่ เงาะ 4 ไร่ มะม่วงหิมพานต์ 3.5 ไร่ แซ่พริกขี้หนูและโสมก้าน้ำผึ้ง
สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : น้ำจากฝายชะลอน้ำห้วยนาหล่ม มะม่วงหิมพานต์ กล้วยเหลืองนวล ความรู้ในการตรวจคุณภาพข้าว เป็นสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมะนาว ผลการเปลี่ยนแปลง : รายได้จากมะนาว 62,000 บาท/ปี มีตลาดแน่นอนจากวิสาหกิจชุมชนมะนาวบ้านยอด, รายได้จากพริกขี้หนูและโสมก้าน้ำผึ้ง 48,000 บาท และผลไม้อีกหลายชนิด
ความรู้ต้น : การปลูกมะนาวตาฮิติแซมข้าว และการทำน้ำหมักชีวภาพย่อยสลายซากพืชเป็นปุ๋ยบำรุงดิน

นายวรพล รักษา อายุ 40 ปี
109 หมู่ 2 บ้านยอด ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ปลูกมะนาวเมื่อมีน้ำ

นายวรพลสนใจปลูกมะนาวตาฮิติมาตลอด เพราะอ่านเจอว่ามะนาวคือพืชที่ตลาดต้องการสูง จึงเริ่มต้นปลูกก่อน 1 ไร่ สาเหตุที่ทำให้เขาไม่สามารถขยายพื้นที่ปลูกได้มากกว่านี้ทั้งที่มีพื้นที่เหลือ มาจากการไม่มีน้ำ และไม่รู้ว่าจะเอามะนาวตาฮิติไปขายที่ไหน เมื่อปิดทองหลังพระฯ เข้ามาทำงานในบ้านยอดในปี 2552 ได้ปรับปรุงระบบน้ำ ท่อและฝายต่างๆ และยังจัดหาตลาดและสอนให้ชาวบ้านทำวิสาหกิจชุมชน ผลที่เกิดขึ้นคือเขาเพิ่มปลูกมะนาว จาก 1 ไร่ในปี 2553 เป็น 5.5 ไร่ในปัจจุบัน พร้อมกับการให้น้ำด้วยระบบน้ำหยดมูลค่า 3,000 บาทที่สร้างขึ้นเอง ทุนแรงแและเวลา แต่ประสิทธิภาพเทียบเท่ากับการรดน้ำด้วยสายยาง เขายังนำไปประยุกต์ใช้ได้กับการให้น้ำพริกที่ปลูกอยู่ในบริเวณเดียวกันได้อีกด้วย

“เคยเห็นคนอื่นใช้ระบบน้ำนี้กับไม้ยืนต้น ก็สนใจ” นายวรพลเล่า “ผมก็เลยประยุกต์ นำท่อดำ PE มาเจาะรูให้กว้าง และต่อท่อไปฝากไว้กับฝายห้วยนาหล่ม ที่โครงการปิดทองหลังพระฯ สนับสนุน ซึ่งแบบนี้มีผู้รับประโยชน์ 7 คน” การเจาะรูท่อ PE ให้กว้างกว่าปกติ เพื่อให้สามารถกระจายครอบคลุมทรงพุ่มเทียบเท่ากับการให้น้ำด้วยสายยาง “น้ำเป็นตัวคุมดอกมะนาว หากดอกออกไม่มีน้ำ ดอกก็ร่วง โดยทั่วไปเกษตรกรจะให้น้ำมะนาวสัปดาห์ละครั้งหลังออกดอก แต่จากประสบการณ์ผม

มะนาวจะติดดอกดีกว่าเดิมหากให้ทุกๆ 2 วัน แต่ต้องระวังว่าไม่ให้จนและ”

จากวิธีการดังกล่าวทำให้มะนาวตาฮิติของนายวรพลมีน้ำหนักสูงถึง 270 กิโลกรัม/ไร่ กิโลกรัม เฉลี่ย 6.7 กิโลกรัม/ต้น ส่วนหนึ่ง 100 กิโลกรัม นำไปส่งให้กลุ่มวิสาหกิจมะนาวชุมชนบ้านยอด ที่เหลือขายให้พ่อค้าที่เข้ามารับซื้อถึงหน้าสวน โดยปีที่ผ่านมามะนาวเพียงอย่างเดียวสร้างรายได้หลังหักต้นทุนแก่เขา 62,000 บาท เฉลี่ย 5,200 บาท/เดือน และอีก 48,000 บาท จากพริกซูปเปอร์ฮอตและพริกโศก้า จะเห็นได้ว่าที่ดินเพียงไร่กว่าๆ จากการปลูกพืชเพียงสองชนิด ไม่รวมมะยมชิด มะม่วงหิมพานต์ และมะนาวอีก 160 ต้นที่ยังไม่ออกผลผลิต สามารถสร้างเม็ดเงินได้มากกว่าการปลูกข้าวโพด 4 ไร่ แต่ใช้พื้นที่น้อยกว่ากันถึง 5.5 ไร่

อย่างไรก็ดี การปลูกมะนาวให้ประสบความสำเร็จไม่ได้ขึ้นอยู่กับน้ำรด แต่เกษตรกรต้องใส่ใจในทุกๆ ขั้นตอน ตั้งแต่การปลูก การดูแลการใส่ปุ๋ย หรือแม้แต่วิธีการเก็บเกี่ยว ซึ่งนายวรพลก็มี “เคล็ดลับ” ในทุกขั้นตอนซึ่งเป็นการนำความรู้ที่ได้จากการอบรม มาผสมผสานเข้าความรู้จากการลงมือทำและภูมิปัญญาท้องถิ่น จนพัฒนาเป็นเทคนิคเฉพาะตัว “ให้เก็บมะนาวก่อนขาย 24 ชั่วโมง และนำมาวางผึ่งลมไว้อีก 1 คืน ผลผลิตจะไม่น่าเป็นรอย ไม่ซ้ำจากการกด เพราะจำๆ ต่างๆ ที่ต่างจากสีส่วนอื่นของมะนาว เป็นเพราะมะนาวกดทับกันเอง”

เทคนิคการปลูกมะนาว ของนายวรพล ตั้งแต่การปลูก ดูแลและให้น้ำ

ขั้นตอน	เคล็ดลับ
ปลูก	1. เวลาที่ดีที่สุดของการปลูกมะนาวคือต้นฤดูฝน 2. ขุดหลุมขนาด 30 x 30 x 30 เซนติเมตร เว้นระยะห่าง 6 เมตร ระหว่างหลุมเพื่อให้มะนาวมีพื้นที่ว่าง เจริญเติบโตดี แตกพุ่มออกทางด้านข้างได้ 3. รองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอก 0.5 กิโลกรัม คลุกเคล้ากับยากันแมลง เพื่อป้องกันไม่ให้แมลงจำพวกปลวกกัดกินราก 4. ก่อนกลบดิน ให้ทุบดินที่ขุดขึ้นมาให้ละเอียด จากนั้นจึงทำการกลบ เพียงให้ดินพยุ่งน้ำหนักต้นกล้าได้ ห้ามกดดินแน่นมาก เพราะแรงกดอาจทำให้รากขาด 5. ใช้เศษหญ้าเศษฟางคลุมรอบๆ ต้น เพื่อกักเก็บความชื้น
ดูแล	1. เมื่อมะนาวออกลูกเล็กๆ แล้ว ให้ใส่ปุ๋ยสูตร 13-13-21 หรือสูตรอื่นก็ได้ที่เน้นค่าโพแทสเซียม (K) อัตราส่วน 1 กิโลกรัม/ต้น 2. ผ่านไป 1 เดือนให้กลับมากดอกรอบ ต้นไหนที่ลูกออกดอกดีให้ใส่ปุ๋ยเคมีสูตรเดิมอีกครั้ง 1 กิโลกรัม/ต้น ต้นไหนไม่ออกให้ใส่ปุ๋ยอินทรีย์แทนที่อัตราส่วนเดียวกัน 3. เมื่อมะนาวติดดอกออกลูกแล้ว ให้พ่นฮอร์โมนที่มีส่วนผสมของทองแดง และโบรอน 7 วันครั้งติดต่อกันนาน 2 เดือน โดยใช้ฮอร์โมน 250 cc/ครั้ง ก่อนลดความถี่ลงเป็น 15 วันครั้งจนมะนาวติดดอก “การลดปริมาณลง ผมทดลองแล้วพบว่ากระทบไม่มาก อาจพบผิวมะนาวตกกะ เป็นลายบ้าง แต่ซึ่งดวงดูแล้วในภาพรวมวิธีนี้ได้ผลคุ้มค่ากว่า ทั้งเงินค่าอาหารเสริม (ฮอร์โมน) และเวลาที่มาฉีด”
กำจัดแมลง	ปัญหาที่พบมากที่สุดของเกษตรกรมะนาว คือ “หนอนเจาะลำต้นและซอนใบ” หากเกิดที่ลำต้นให้ใช้ยาฆ่าแมลงที่มีคุณสมบัติระเหยได้ผสมน้ำอัตราส่วน 1:1 ใส่เข็มฉีดยา ฉีดเข้าไปในรูที่มีหนอนจนเต็ม แต่หากพบที่ก้านให้ตัดทิ้งทั้งกิ่งและเผาทำลาย อย่างไรก็ตาม ถ้าพบหนอนเจาะระบด แปลว่าภายในสวนมะนาวมีแหล่งเพาะพันธุ์หนอนอยู่ให้ทำความสะอาดสวน เน้นเฉพาะบริเวณโคนต้นหรือเขตทรงพุ่ม เก็บกวาดกิ่งไม้ใบไหม้แห้งออกให้หมด กวาดออกให้หมดจนเห็นผิวพื้นดิน แล้วเอาไปเผาเพื่อกำจัดไข่และตัวผีเสื้อ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของหนอน

ปลูกตาอิตีแซมข้าว

การที่เกษตรกรคนหนึ่งทำทั้งนา และสวนไปพร้อมกันนับเป็นเรื่องที่ปกติอย่างมาก เพราะข้าวเป็นอาหารหลัก เกษตรกรส่วนใหญ่จึงนิยมปลูกเองเพื่อลดค่าใช้จ่าย แต่กับ “ทำนาในสวนมะนาว” นายวรพลปรับเป็นนาขั้นบันไดปลูกข้าวเหนียว กข. 10 ที่สืบทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ ซึ่งมีแนวคิดด้านการใช้ที่ดินที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ความที่นายวรพลทำนาไว้บริโภคภายในครัวเรือน ไม่ได้ปลูกเพื่อขาย ทำให้ขนาดของนาสามารถดูแลได้โดยใช้แรงงานตนเอง เช่น การเกี่ยวที่ใช้การเกี่ยวมือ หลังจากเก็บรวงข้าวไปแล้ว เขาก็จะใช้เคียวตัดต้นข้าวและนำไปสุมกองไว้บริเวณโคนต้นมะนาว และรดด้วยน้ำหมักชีวภาพเพื่อย่อยสลายซังและตอต้นข้าวเป็นธาตุอาหารแก่มะนาว

วิธีการนี้นอกจากจะทำให้เขาได้ปุ๋ยฟรีไม่มีค่าใช้จ่ายแล้ว เศษซากพืชที่ย่อยสลายยังช่วยลดความเป็นกรดของดินที่เกิดจากการใช้ปุ๋ยเคมี และยาฆ่าหญ้าสมัยทำไร่ข้าวโพดได้อีกด้วย ทำให้เชื้อโรคในดิน เช่น โรครากเน่า ไม่สามารถอาศัยอยู่ได้

ทั้งนี้ วิธีการทำน้ำหมักเพื่อเปลี่ยนวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร เป็นสุดยอดปุ๋ย ซึ่งประกอบด้วยธาตุอาหารหลัก ได้แก่ ไนโตรเจน, ฟอสฟอรัสและโพแทสเซียม รวมถึงธาตุอาหารรอง นายวรพลกล่าวว่า หลักใหญ่ใจความคงไม่ต่างน้ำหมักทั่วไปทางการเกษตร คือประกอบด้วยหัวเชื้อ จุลินทรีย์ และกากน้ำตาล ซึ่งจุลินทรีย์ที่ทำหน้าที่ย่อยสลายใช้เป็นอาหาร เพียงแต่วิธีการของเขาเน้นไปที่การพึ่งพาวัตถุดิบที่มีอยู่ในธรรมชาติให้มากที่สุด ชื่อเท่าที่จำเป็น และหาเองเท่าที่ทำได้ “ปุ๋ยหมักก็หลักการเดียวกับการใช้เชื้อราตามธรรมชาติไตรโคเดอร์มาที่ปิดทองฯส่งเสริม คือใช้ประโยชน์จากธรรมชาตินอกจากต้นทุนถูกแล้ว สุขภาพของคนทำเกษตรยังดีขึ้นด้วย”

แผนในอนาคต

นอกจากการบำรุงพืชผลไม้ชนิดอื่นๆ ที่กำลังจะได้เก็บเกี่ยวในเร็ววันนี้ แผนงานต่อไปของนายวรพลคือการปลูกกาแฟ 2,800 ต้น บนที่ดิน 7 ไร่บริเวณ ฝายห้วยยอด ฝายอีกลูกที่เขา ชาวบ้านและโครงการปิดทองหลังพระฯ ร่วมแรงกัน สร้างขึ้น ซึ่ง ณ ขณะนี้เขาได้ลงมือไปแล้วด้วยการทยอยนำกล้าลงหลุมปลูก เมื่อถามเขาว่ามั่นใจแค่ไหนกับการต้นปลูกกาแฟ ทั้งในเรื่องการบำรุงดูแลและตลาด คำตอบกลับมานั้นแสนเรียบง่ายแต่เต็มเปี่ยมไปด้วยความมั่นใจจนสามารถทำให้ผู้ฟังเชื่อได้ว่าความสำเร็จอีกครั้ง คงรอเขาอยู่เป็นแน่

“ทุกครั้งที่เจออุปสรรคให้นึกถึงคำว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนก่อนเสมอ แล้วทุกอย่างจะดีเอง”

พื้นที่ 12.5 ไร่

ใช้จุลินทรีย์ธรรมชาติ
เปลี่ยนซากพืชเป็นปุ๋ย
บำรุงมะนาวและลด
ความเป็นกรดของดิน
ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ

ประหยัดเรียบง่าย
ได้ประโยชน์สูงสุด

วัตถุดิบที่ใช้มีราคาถูก
หาได้ในท้องถิ่น แต่ได้
ปุ๋ยที่มีธาตุอาหารหลัก
รองและจุลินทรีย์

การพึ่งตนเอง

ใช้แรงงานตนเองและ
ครัวเรือนทุกขั้นตอน

วิธีการทำน้ำหมัก

เพื่อย่อยสลายซากพืชเป็นปุ๋ย

1. นำหัวเชื้อ CPO ปริมาณ 1 ลิตร ผสมกับกากน้ำตาล 5 กิโลกรัม ผสมให้เข้ากัน เกลงถังพลาสติกความจุ 200 ลิตร หมักทิ้งไว้ 15 วัน วิธีการนี้มีขึ้นเพื่อสร้างหัวเชื้อจุลินทรีย์
2. ตักหัวเชื้อฯ ที่หมักได้แล้ว 5 ลิตรผสมน้ำ 25 ลิตรลงในถัง 30 ลิตร ในขั้นตอนนี้นักเกษตรสามารถนำเศษผลไม้ต่างๆ ลงไปหมักพร้อมกันได้ ในกรณีของนายวรพลใช้มะม่วงหิมพานต์ ชมพู่และกล้วย
3. จากนั้นค่อยเปิดดูเป็นระยะๆ ว่า เศษพืชผลไม้ย่อยสลายหมดหรือยัง หากย่อยสลายแล้วให้นำไปใช้ได้เลย โดยผสมหัวเชื้อ 1 ลิตรกับน้ำ 20 ลิตร เกลงบนเศษฟาง เศษหญ้าที่ต้องการย่อยสลาย แต่หากย่อยไม่หมดเปิดถังดูจะได้กลิ่นเหม็นให้เติมกากน้ำตาลเพิ่ม “ผสมแล้วก็เอาโปรด และคอยดูว่าจุลินทรีย์ทำงานไหม หากเศษฟางไม่ย่อยสลายหรือย่อยช้า ก็ให้ฉีดน้ำที่อัตราส่วนเดิม”

นายวินัย คงคา

“พริกเบ็ดเล็กในสวนใหญ่”

พื้นเพเดิมของนายวินัยเป็นคน จ.กาญจนบุรี มาพบรักภรรยาซึ่งเป็นคนบ้านยอต อ.สองแคว จ.น่าน ระหว่างที่ทำงานรับเหมาก่อสร้างอยู่กรุงเทพฯ โดยนิสัยเป็นคนชอบทำเกษตรมาแต่ไหนแต่ไร เพราะเป็นอาชีพที่เปิดโอกาสให้เขาอยู่กับครอบครัวและธรรมชาติ แต่ปัจจัยแวดล้อมของบ้านยอต ณ เวลานั้น ไม่เอื้อต่อการทำเกษตรเลยเพราะขาดน้ำ ดังนั้นการทำเกษตรผสมผสานอย่างที่ออกแบบไว้ในหัวจึงเป็นไปได้ยาก ทำได้แค่ปลูกพืชบางชนิดที่ใช้น้ำน้อย เช่น ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์หรือข้าวไร่ ด้วยเหตุนี้ตารางชีวิตของนายวินัย จึงเป็นการไปๆมาๆ ระหว่างกรุงเทพฯและน่าน กล่าวคือ กลับมานานช่วงสั้นๆ เมื่อถึงฤดูทำนา พอหมดนา ก็กลับกรุงเทพฯ ไปทำงานหาเงินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องจนเวียนอยู่แบบนี้

เมื่อรู้ว่าตนเองมีความฝันอยากทำเกษตรผสมผสาน ทุกครั้งที่กลับบ้านบ้านวินัยจะหาเวลาแวะไปที่สวน พยายามลงกล้า ปลูกต้นไม้เล็กๆน้อยๆ ทั้งไว้ตลอด และการปลูกของเขาก็ไม่ใช่การปลูกแบบไร้แบบแผน แต่ผ่านการพิจารณาเป็นอย่างดี ว่าต้นไม้เพียงต้นหนึ่งจะสร้างมูลค่าอะไรบ้างแก่เขา ทั้งในเชิงผลตอบแทน ความสมบูรณ์ของระบบนิเวศน์ เป็นต้น การปลูกต้นไม้ของนายวินัย ยึด 3 หลักการ คือ อยู่ร่วมกันได้ เกื้อเกี้ยวไม่ตรงกัน และแบ่งโซน

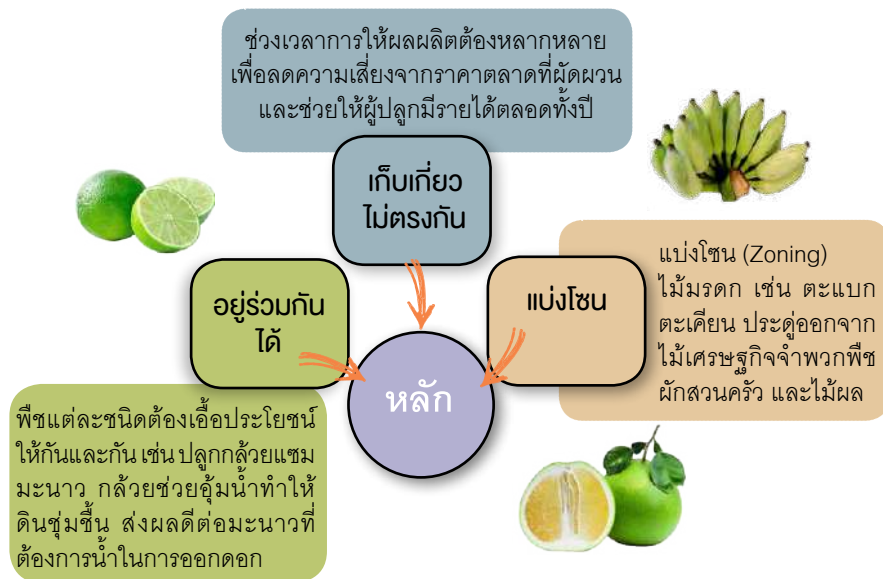
พื้นที่เกษตร : พื้นที่รวม 10 ไร่ 143 ตารางวา ทำเกษตรผสมผสาน ปลูกพริกขี้หนูเปอร์ออก และพริกโงก้า, มะม่วงโชคอนันต์, ลำไย, สับปะรด, ฝรั่ง, ตะไคร้, พริกไทย, พักสวนครัว, กะเพรา, บึงคุด, โกโก้, ทุเรียน, มะม่วงหิมพานต์, ไม้เนื้อแข็ง เช่น ตะเคียน ประดู่ และเลี้ยงปลาในบ่อพวงสนเขา สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : ความรู้เรื่องการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, ความรู้เรื่องปลูกพริกและตัดแต่งกิ่งมะนาว, บ่อพวงสนเขาที่ใช้ทำเกษตรและเลี้ยงปลา

ผลการเปลี่ยนแปลง : ได้กลับมาอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากับครอบครัว มีรายได้ช่วงปี 2558 - 2559 ประมาณ 173,000 บาท ซึ่งมีแนวโน้มจะสูงขึ้นทุกปี เพราะมีพืชเศรษฐกิจอีกหลายชนิดที่ยังไม่ให้ผลผลิต

ความรู้เด่น : การปลูกพริก, การทำเชื้อราไตรโคเดอร์มา และการจัดสรรพื้นที่เกษตรผสมผสาน

นายวินัย คงคา อายุ 36 ปี
9 หมู่ 2 บ้านยอต ตำบลยอต
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ปลายปี 2552 ความหวังที่นายวินัยจะกลับมาทำเกษตรเริ่มมีแวเป็นจริงมากขึ้น เมื่อภรรยาซึ่ง ณ เวลานั้นทำงานเป็นอาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน (อสพ.) โครงการปิดทองหลังพระฯ ส่งข่าวไปถึงเขาว่า มีโครงการปิดทองหลังพระฯ เข้ามาทำประชาคม และพัฒนาระบบน้ำ เช่น ฝ่ายเกษตร ฝ่ายอนุรักษ์และระบบท่อส่งน้ำในหมู่บ้าน นอกจากนี้ ยังมีแผนงานที่จะพาชาวบ้านไปศึกษาดูงานที่โครงการพัฒนาออยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จ.เชียงราย เพื่อไปเห็นรูปธรรมความสำเร็จของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งนายวินัยเป็นคนหนึ่งที่ลงชื่อร่วมเดินทางไปศึกษาดูงานร่วมกับผู้นำหมู่บ้านและชาวบ้านคนอื่นๆ และจากจุดนั้นเอง ที่ทำให้เขามั่นใจว่าการทำเกษตรที่บ้านยอดเป็นไปได้ เพราะปิดทองหลังพระฯ ไม่เพียงแต่สนับสนุนโครงการสร้างพื้นฐานดังที่กล่าวไป แต่ยังถ่ายทอดแนวคิด องค์ความรู้และค่านิยมของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพราะในอนาคตบ้านยอดจะต้องเป็นต้นแบบให้ชุมชนอื่นๆ เรียนรู้ นำไปปรับใช้และพัฒนาตนเองต่อไป ดังนั้นปี 2555 เขาจึงลาออกจากการประจำที่กรุงเทพฯ แล้วกลับบ้านมาเป็นเกษตรกรเต็มเวลา

ผสมผสานที่มีพริก-มะนาวเป็นพืชเด่น

แม้นายวินัยตั้งใจให้ระบบเกษตรของตนมีความหลากหลายด้วยพืชนานาพรรณ เพื่อลดความเสี่ยงและสร้างรายได้ต่อเนื่องตลอดทั้งปี แต่กระนั้น เขาก็หมายตาพืช 2 ชนิด ได้แก่ “มะนาว” กับ “พริก” ไว้ตั้งแต่แรกว่าจะทำเป็นพืชเศรษฐกิจหลัก เพราะตลาดทั้งในและต่างประเทศต้องการสูง ง่ายก็ดี การปลูกพืชที่ว่า โดยเฉพาะกับพริกให้ประสบความสำเร็จไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะพริกเปรียบได้กับเด็กอ่อนที่ภูมิคุ้มกันต่ำไวและบอบบางมากต่อการเปลี่ยนแปลงของแสง อุณหภูมิ ความชื้น และความสมบูรณ์ของดิน การปลูกพริกในช่วงแรกของนายวินัย จึงเป็นการลองผิดลองถูก และน่าจะเป็นการลองผิดมากกว่าลองถูกจนกระทั่งปี 2556 โครงการปิดทองหลังพระฯ มีแนวคิดส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพริกเป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อส่งห้างค้าปลีกขนาดใหญ่ โดยเชิญอาจารย์มงคล ศรียงค์ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ประกอบการตลาดพริกมาบรรยายให้ความรู้แก่ชาวบ้าน วัฏจักรการลองผิดลองถูกจึงสิ้นสุดลง เปลี่ยนเป็นการทำตามหลักวิชาการ ทำให้เขากลายเป็น ‘เกษตรกรยอดนักปลูกพริก’ ในสายตาของชาวบ้านยอด

ขั้นตอน วิธีการปลูกพริก

ขั้นตอน	เคล็ดลับ	ช่วงวันที่ทำ
เพาะเมล็ด	1. นำน้ำร้อนและน้ำเย็นอย่างละ 1 แก้วผสมกัน แล้วนำเมล็ดพันธุ์พริกแช่ในน้ำ 30 นาทีเพื่อสร้างสภาวะโพสิทีฟที่เคลือบผิวเมล็ดฯ หากพบว่าเมล็ดใดลอยน้ำ แสดงว่าลืบให้เก็บทิ้ง 2. นำเมล็ดฯวางลงบนผ้าขนหนู ใช้ถ้วยแaggerวางครอบด้านบนและนำไปตากแดด 2-3 วัน 3. เตรียมวัสดุปลูกด้วยการผสมดินเพาะ, ปุ๋ยอินทรีย์และโดโลไมท์อย่างละ 1 กระสอบ คลุกเคล้าให้เข้ากันลงในถาดเพาะ 4. นำเมล็ดฯที่ตากแดดแล้วจุ่มลงในถาดหลุม 1 เมล็ด/หลุม แนะนำให้ใช้มือจุ่มแป้งสาลีก่อนเพื่อป้องกันเมล็ดฯติดมือเกินความต้องการ 5. เพียง 2-3 วัน เมล็ดฯก็จะแตกใบ ให้รดน้ำทุกวัน เพียงแต่ทุกๆ 7 วัน แนะนำให้รดน้ำที่มีส่วนผสมของราไตรโคเดอร์มา และเมื่อครบ 45 วัน ต้นก็จะสูง 45 เซนติเมตร พร้อมนำไปปลูกบนดินต่อไป	ระหว่างวันที่ 1-45
เตรียมดิน	1. ระหว่างที่รอเมล็ดงอกเป็นต้น ให้ไถตากดินทิ้งไว้ 15 วัน เพื่อให้แสงแดดฆ่าเชื้อโรคซึ่งเป็นสาเหตุของโรครากเน่า 2. ใช้ไตรโคเดอร์มาและปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพอย่างละ 1 กระสอบ/ที่ดิน 1 ไร่ หว่านแต่งหน้าดิน	30
ปูผ้ายาง	ก่อนเมล็ดจะโตเป็นต้นกล้า 7 วัน นำผ้ายางมาคลุมแปลงและเจาะเป็นรู (ห้ามเจาะก่อนเพราะหญ้าจะขึ้น) โดยแต่ละช่องห่างกัน 0.80 – 1 เมตร หากมีพื้นที่เยอะ สามารถเว้นช่องว่างมากกว่านี้ได้ เพราะสะดวกต่อการเก็บเกี่ยว ไม่ทำให้งีงหักเสียหายตอนเก็บ	38

ขั้นตอน	เคล็ดลับ	ช่วงวันที่ทำ
ปลูก	1. ผสมปุ๋ยอินทรีย์และโดโลไมท์อย่างละ 1 กิโลกรัม และไตรโคเดอร์มา 0.5 กิโลกรัม คลุกเคล้าให้เข้ากัน ใช้ประมาณ 1 กำมือรองก้นก่อนนำต้นพริกลงหลุมที่เจาะไว้ 2. หากปลูกฤดูร้อน ให้รดน้ำตามพอมหาตฯ (หากเป็นฤดูฝนไม่ต้อง เพราะดินชื้นอยู่แล้ว)	46
ดูแล	หลังปลูกได้ 10 – 15 วัน ใช้ปุ๋ยเคมี 15-0-0 โรยบริเวณข้างหลุม 2-3 เม็ด/หลุม เมื่อต้นพริกอายุ 1 เดือนจะแตกกิ่ง แนะนำให้ตัดกิ่งง่าม (กิ่งรูปตัว Y) ซึ่งโดยทั่วไปมีจำนวนอยู่ที่ 8 กิ่งหลัก 36 กิ่งย่อยออกให้หมด เช่นเดียวกับใบที่ต้องกำจัด แต่ใช้การรูดออกแทน	ระหว่างวันที่ 1-45 76
เก็บเกี่ยว	ต้นพริกจะให้ผลสุกเมื่อมีอายุ 90-100 วัน และใช้เวลาน้อยกว่านั้นหากต้องการเก็บพริกเขียว หากเห็นว่าพริกสมบูรณ์แล้วก็เก็บขายได้เลย	ระหว่างวันที่ 90-100

นายวินัยกล่าวว่า หลักการสำคัญของการปลูกพริกมีอยู่ด้วยกัน 3 ข้อ เริ่มจากการ “ควบคุมรายรับและรายจ่าย” ให้สมดุล โดยทั่วไปการลงทุนปลูกพริก 1 ต้น จะให้ผลตอบแทนถึง 5 รอบ หากเกษตรกรดูแลบำรุงต้นเป็นอย่างดี ปีที่ผ่านมาเขาปลูกพริกบนพื้นที่ 3 งาน เพื่อส่งห้างค้าปลีก ในนามกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านยอด และอีกส่วนหนึ่งส่งให้พ่อค้าชาวจากราก อ.ท่าวังผา จ.น่าน พบว่ามีรายได้หลังหักค่าใช้จ่าย 40,000 บาท ซึ่งถือว่าสูงพอสมควรกับการทำเกษตร 3 งานนาน 3 เดือน

อีกหนึ่งหลักการคือ “ควบคุมคุณภาพ” จากประสบการณ์ของนายวินัยพบว่า เกษตรกร 1 คนมีศักยภาพดูแลสวนพริก แบบไม่พึ่งพาแรงงานภายนอกเลยที่ 1-2 งาน ดังนั้นเกษตรกรควรนำปัจจัยนี้ไปประกอบการพิจารณาด้วยก่อนตัดสินใจปลูกและสุดท้ายการ “ป้องกันโรคและแมลง” เช่น โรคกุ้งแห้ง โรครากร่นาและเพลี้ยไฟไม่ให้เข้ามารุกราย วิธีป้องกันโดยยกตัวอย่างหนึ่งที่เขาทำอยู่ได้แก่ การปลูกพืชผักสวนครัวที่มีกลิ่นฉุนเฉพาะตัว เช่น ข่า ตะไคร้ พบว่าช่วยได้มากในการไล่แมลง นอกจากนี้ความหลากหลายของธรรมชาติในสวน ยังดึงดูดให้แมลงบางชนิดซึ่งเป็นศัตรูตามธรรมชาติของเพลี้ยเข้ามาหากิน และเมื่อถึงจุดหนึ่ง แมลงเหล่านั้นก็จะจัดการกับแมลงเบียนไปตามกลไกตามธรรมชาติ อย่างไรก็ดี หากวิธีทางธรรมชาติไม่สามารถควบคุมปัญหาทั้งหมดได้ ก็อาจจำเป็นที่จะต้องใช้สารเคมีจำพวกอะพราแมกซิม (ไล่แมลง) และโมโครเซป (รักษาโรคกุ้งแห้ง, รากร่นา) บรรเทาบ้างแต่ให้ดูเป็นกรณีๆ ไป

ทำตลาดพริกและปลูกมะแขว่นเพิ่ม

ไม่มีเหตุผลที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ดีอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้แผนงานในอนาคตของนายวินัยคงเป็นการปลูกพริก ทำเกษตรผสมผสานและพัฒนาความรู้เพิ่มเติม แบบที่เขาทำเสมอมาตลอด 5 ปี เพียงแต่การทำเกษตรของเขา ในวันที่มีความมั่นคงทางรายได้ระดับหนึ่งแล้ว จะไม่มองวันต่อวัน เดือนต่อเดือน หรือปีต่อปี แต่จะมองยาวไปยังอนาคตในวันที่เขาอายุมาก และไม่อยู่ในวัยที่พร้อมลุยงานหนักอย่างตอนนี้

“หลังๆ ผมเน้นปลูกไม้มรดก จำพวกตะแบก ตะเคียน ประดู่ 20 ปีผ่านไปมันก็จะโต มีเส้นรอบวงกว้าง 60 เซนติเมตร ซึ่งตัดแบ่งขายได้ 4 ส่วนๆ ละ 40,000 บาท ก็ 160,000” นายวินัยพูดถึงแผนงานเปลี่ยนต้นไม้เป็นธนาคารดอกเบี้ยสูง

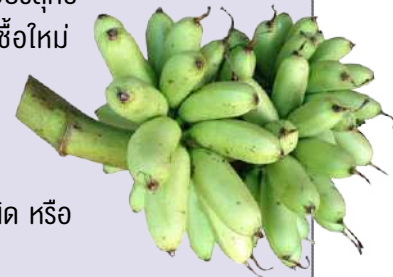
ของเขา “และจะปลูกตำว มะแขว่นเพิ่มด้วยคิดง่าย ๆ รายได้อยู่ที่ต้นละ 1,000/ปีแบบนี้จะไปเสียเวลาทำงานในเมืองอีกทำไม”

การทำเชื้อราไตรโคเดอร์มา

ไตรโคเดอร์มา เป็นเชื้อราสีขี้เถ้าที่ดำรงชีวิตอยู่ในดิน อาศัยเศษซากพืช ซากสัตว์ และอินทรีย์วัตถุเป็นแหล่งอาหาร ถือเป็นเชื้อราที่ให้คุณต่อการทำเกษตร เพราะเป็นศัตรูตามธรรมชาติของเชื้อราที่ก่อโรคและแบคทีเรียบางชนิดที่เป็นสาเหตุของโรคพืชหลายชนิด และสนับสนุนการเจริญเติบโตของพืชด้วยการละลายธาตุอาหารให้อยู่ในรูปที่พืชนำไปใช้ได้

1. แช่ข้าวสารประมาณ 15 นาที แล้วนำข้าวไปหุงด้วยหม้อข้าวไฟฟ้า หรือหุงด้วยการนึ่งก็ได้
2. นำข้าวที่ผ่านการหุงแล้ว มาคลุกเคล้าให้เข้ากันด้วยกัฟพีประมาณ 5 นาที จากนั้นตากข้าวใส่ถุงพลาสติกกันร้อนขนาด 8x12 นิ้ว ประมาณ 2 กัฟพี หรือ 250 กรัม/ถุง ริดอากาศออกแล้วพับปากถุงวางไว้ ปล่อยให้ข้าวคลายอุณหภูมิจากร้อนเป็นอุณหภูมิห้องเย็น
3. ใส่หัวเชื้อราไตรโคเดอร์มาเล็กน้อย 1-2 หยดลงในถุงข้าว แล้วใช้หนังสือรัดปากถุง
4. ใช้เข็มหมุดแทงไปรอบๆ ปากถุง ใส่จุดที่รัดหนังสือ เขย่าเพื่อให้เชื้อกระจายไปทั่วถุง
5. นำถุงวางราบลงกับพื้น ไม่ซ้อนทับกันในที่ร่มที่อากาศถ่ายเทสะดวก เพื่อบ่มเชื้อ เกษตรกรบางคนนิยมวางใต้ต้นไม้เพราะพบว่าจะทำให้เชื้อขยายจำนวนได้เร็วขึ้น แต่ต้องไม่มีมด หนู ปลวก ไส้และสัตว์อื่นๆ
6. เมื่อครบ 2 วันให้ย่ำข้าวในถุง โดยเชื้อราที่พร้อมใช้งานนั้น ควรผ่านการบ่มเชื้อไม่น้อยกว่า 7 วัน

ทั้งนี้ การขยายไตรโคเดอร์มา แนะนำให้ใช้หัวเชื้อบริสุทธิ์ ไม่ควรต่อเชื้อจากเชื้อเดิมที่ขยายแล้ว เพราะจะทำให้เชื้อใหม่ปนเปื้อนกับเชื้อชนิดอื่น ต่อให้ไม่ปนเปื้อน เชื้อที่ขยายต่อก็จะมีประสิทธิภาพในการควบคุมโรคพืชลดลงการใช้ควรฉีดพ่นในเวลาแดดอ่อน หรือเวลาเย็น โดยถ้าบริเวณที่จะฉีดพ่นเชื้อดินแห้งมาก ควรรดน้ำให้ดินมีความชื้นเล็กน้อย หรือนำน้ำที่ล้างฉีดพ่นเพื่อให้น้ำพาเชื้อซึมลงดิน

นายแสง กองสุข

“เกษตรผสมผสาน ทางเลือกสู่ทางรอด”

หากเราเชื่อว่าการตั้งคำถามเป็นกลวิธีที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองไปยังจุดหมายที่ฝันไว้ ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่ นายแสง ทองสุข ก็บรรลุจุดหมายดังกล่าว หลังจากที่ยกก่อนหน้านี้เขาเฝ้าเพียรถามตนเองมาโดยตลอดว่า สิ่งใดกันแน่คือความสุขของชีวิตและต้องทำอะไรจึงจะไปถึงจุดนั้น นายแสงยังย้อนอดีตว่า เดิมพื้นที่ 2 ไร่ 4 ตารางวาที่เขาใช้ในการทำเกษตรผสมผสาน เคยเป็นพื้นที่ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งผลที่ได้ในแต่ละปีไม่คืนทุน อยู่ที่ 3,600 บาท เนื่องจากราคาข้าวโพด ณ ตอนนั้นเพียง 2.50 บาท/กิโลกรัม ผนวกกับต้นทุนที่ต้องไปกู้ยืมมาจากสหกรณ์ และเจอปัญหาขาดทุนเข้าในบางปีที่ดินฟ้าอากาศหรือกลไกตลาดไม่เป็นใจ ก็ทำให้ก่อนหน้านี้ไม่รู้ตัว นานวันเข้าหนี้ก็สะสมเพิ่มพูนจนสูงถึง 50,000 บาท นี่ยังไม่รวมถึงปัญหาดินเสื่อมสภาพจากการใช้ยาและปุ๋ยเคมีแบบต่อเนื่อง จากจุดนี้เองที่ทำให้นายแสงเริ่มตั้งคำถามกับตัวเองว่า “จริงหรือที่ข้าวโพดจะเป็นพืชที่นำพาเขาก้าวข้ามผ่านสถานการณ์โลกที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้” แต่กับคำถามง่าย ๆ ว่าตนกินพืชประเภทใดบ้างในแต่ละวัน เพียงแค่นี้ก็พบแล้วว่าข้าวโพดไม่ใช่คำตอบที่ตอบเรื่องปากท้อง นายแสงจึงตัดสินใจเลิกปลูกข้าวโพด เก็บข้าวของเข้าไปหางานทำในกรุงเทพฯ เพื่อหาเงินใช้หนี้ แต่ระหว่างที่จากบ้านไปก็ได้ปลูกไม้ยืนต้นทิ้งไว้บนที่ดินที่เคยปลูกข้าวโพด ใช้เวลา 4 ปี จนหาเงินมาใช้หนี้ได้ ก็เดินทางกลับบ้านเกิดในปี 2549 เพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่ตามความฝันที่ตนเองได้ตั้งเอาไว้

พื้นที่เกษตร : พื้นที่ 2 ไร่ 4 ตารางวา ปลูกกล้วยหอม กล้วยน้ำว้า มะนาว มะพร้าว สับโอ สับปะรด ฝรั่ง และพืชผักสวนครัวเพื่อบริโภคในครัวเรือน

เลี้ยงสัตว์ : หมูเหมาชน ไก่พื้นเมือง เป็ด ปลาตะกั่ว ปลานิล ปลาทับทิม ปลาสลิดและกบ

สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : หมูเหมาชน 1 ตัว เป็ด 10 ตัว ฟ้าพาสติกที่นำมาปูบ่อเลี้ยงปลา กล้วย 50 ห่อ มะนาว 30 ต้น หวายเป็น 20 ต้น ความรู้การทำเกษตรผสมผสาน และสูตรหมักอาหารหมู ผลการเปลี่ยนแปลง : รายได้จากการจำหน่ายผลผลิตปีละไม่ต่ำกว่า 70,000 บาท และรายได้รายวันประมาณ 600 บาท/วัน ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเดือนละประมาณ 1,000 บาท มีเงินออมปีละประมาณ 30,000 บาท ความรู้เด่น : การทำเกษตรผสมผสาน การขยายพันธุ์กบ, ปลา การเลี้ยงหมูเหมาชน การลดต้นทุนอาหารปลา การจัดสรรแปลงพื้นที่น้อยแต่ให้ได้ประโยชน์สูงสุด

นายแสง กองสุข อายุ 57 ปี

62 หมู่ 2 บ้านยอด ต.ยอด

อ.สองแคว จ.น่าน

เกษตรผสมผสานในพื้นที่ 2 ไร่ 4 ตารางวา

จังหวัดในปีที่นายแสง หันหลังให้ชีวิตเมืองหลวงกลับมาทำเกษตรที่บ้าน เป็นปีเดียวกับที่มูลนิธิศุภนิมิตได้เข้ามาในหมู่บ้าน และรับสมัครเกษตรกรที่สนใจจะไปอบรมศึกษาดูงานที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อเรียนรู้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งนายแสงได้ตัดสินใจสมัครเข้าร่วมการดูงานในครั้งนั้น เพราะหวังว่าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตเกษตรกรธรรมดาๆ คนหนึ่ง ที่รักและสนใจในการทำเกษตรแบบผสมผสาน **“ไม่คิดที่จะหวังรวย แต่คิดเสมอว่าทำยังไงให้ครอบครัวพอมีพอกิน และมีรายได้ตลอดทุกวัน แค่นี้ก็เพียงพอแล้วกับชีวิต”**

กำกับ

หลังจากที่ได้ไปดูงานกลับมา นายแสงได้เห็น ได้จำ มาถึงบ้านก็ **“ทำทันที”** เพราะเป็นสิ่งที่ตนเองใฝ่ฝันอยากทำมานานแล้ว เพียงแต่ที่ผ่านมาขาดองค์ความรู้ที่จะทำแค่นั้นเอง นายแสงเล่าให้ฟังว่า การทำเกษตรผสมผสานของตน ยึดหลักการที่ทำให้มีความหลากหลายของกิจกรรม ทั้งในส่วนของ การปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างรายได้ตลอดปี เพราะตนมีพื้นที่จำกัด ดังนั้นพืชและสัตว์ที่จะนำมาปลูกและเลี้ยงจึงต้องผ่านการศึกษาหาความรู้ก่อนเสมอ ทั้งในเรื่องการเจริญเติบโต ผลตอบแทน การหมุนเวียนและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในสวน และความหลากหลายในการใช้ประโยชน์ เพื่อให้สวนเกษตรเป็นเสมือนห้างสรรพสินค้าใกล้บ้านที่มีทุกอย่างให้เลือกสรร ไม่เพียงแต่ตนเองและครอบครัว แต่ยังเผื่อแผ่ไปถึงเพื่อนบ้านในหมู่บ้านอีกด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. **การเลี้ยงปลา** สิ่งแรกที่นายแสงลงมือทำทันทีหลังจากกลับมาจากการดูงาน คือการขุดบ่อดินขนาด 3 x 3 x 2 เมตร ด้วยตนเองเพื่อที่จะใช้เลี้ยงปลาดุก เนื่องจากมูลนิธิศุภนิมิตสนับสนุนพันธุ์ปลาดุกให้คนที่ไปดูงานคนละ 2 ฝูงๆ ละ 100 ตัว อาหารที่ใช้เลี้ยงก็อาศัยจากธรรมชาติเศษใบไม้ จะให้อาหารเม็ดสำเร็จรูปบ้างตอนปลายังเล็กเพื่อเร่งการเจริญเติบโต จนทำให้ครอบครัวมีรายได้จากการขายปลาปีละ 5,000 บาท ปัจจุบันบ่อดินดังกล่าวก็ยังมีปลาดุกอยู่ และ

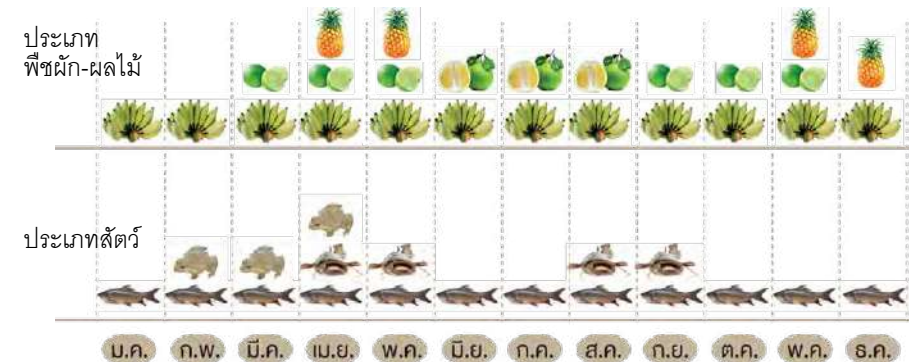
ชุดบ่อดินขนาด 4 X 4 X 3 เมตร เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งบ่อ ซึ่งได้รับการสนับสนุนผ้าฝ้าย PE ปูบ่อและพันธุ์ปลากินพืช อย่าง ปลานิล ปลาไน ปลายี่สก รวมทั้งหมด 200 ตัว จากโครงการปิดทองหลังพระฯ การให้อาหารปลากินพืชของนายแสงเป็นสูตรเฉพาะตัวเรียกว่า “อาหารปลาสดับต้นสา” กล่าวคือ จะให้อาหารเม็ดปริมาณ 1 ชันน้ำพลาสติกก่อน จากนั้นอีกวันก็จะใช้รำละเอียดควบคู่กับต้นมันสำปะหลัง ที่คนเมืองเหนือรู้จักกันในชื่อต้นสา 3-4 ต้น (หากเป็นกึ่งก็ 7-8 กิ่ง) สลัดกันไปกับอาหารสำเร็จ ต้นสาไม่เพียงช่วยทำให้ปลาอึดท้องเท่านั้น แต่ยังมีสรรพคุณทางยา ช่วยในเรื่องระบบขับถ่ายของปลาอีกด้วย

2. การเลี้ยงกบ นายแสง ได้ทดลองเลี้ยงกบในบ่อซีเมนต์ เริ่มจากการซื้ออูฐลูกมาก่อเป็นบ่อขนาด 3 x 2 เมตร และซื้อพันธุ์กบ 100 ตัว ในราคาตัวละ 1.50 บาท ใช้อาหารเม็ดต้นทุนกระสอบละ 350 บาท 2 ถุง ระยะเวลา 3 เดือน กบก็สามารถขายได้แล้ว มีรายได้จากการขายกบปีละ 5,000 บาท ไม่เพียงแต่เลี้ยงกบขายอย่างเดียว นายแสงยังสามารถขายพันธุ์กบด้วยตัวเอง เพื่อลดต้นทุนในการซื้อพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ โดยมีเทคนิคคือ จับกบตัวผู้และตัวเมียแยกออกมาไว้อีกบ่อเพื่อให้ผสมพันธุ์กัน เมื่อกบวางไข่ก็จะจับพ่อและแม่พันธุ์ออก แล้วคอยเปลี่ยนน้ำให้สะอาดอยู่ตลอดเวลา ให้อาหารเม็ดจนกว่าลูก อี๊ดจะโตเต็มวัย แล้วเลี้ยงปกติ

3. การเลี้ยงหมูเหมยซาน นายแสงได้รับการสนับสนุนหมูเหมยซานเพศเมีย 1 ตัวมาจากโครงการปิดทองหลังพระฯ เมื่อปี 2553 โดยมีข้อแม้ว่าเป็นการให้ยืมเมื่อหมูคลอดแล้วคนที่เลี้ยงจะต้องคืนลูกหมู 3 ตัว เพื่อที่จะเอาไปต่อยอดให้คนอื่นที่สนใจจะเลี้ยงต่อไปในลักษณะของกองทุน ซึ่งนายแสงได้คืนลูกหมูให้กับโครงการฯ ไปเป็นที่เรียบร้อยแล้วเมื่อปี 2554 และเลี้ยงมาเรื่อยปัจจุบันมีเหลือหมู อยู่ 2 ตัว รายได้จากการขายหมูอยู่ที่ปีละ 15,000 บาท โดยใน 1 ปีจะขายอยู่ 2 ครั้ง

ปฏิทินช่วงฤดูกาลเก็บผลผลิตการเกษตร
แปลงนายแสง กองสุข
(พื้นที่รวม 2 ไร่ 4 ตารางวา)

ความรู้ที่ได้จากการหมักต้นกล้วย เพื่อลดต้นทุนในการเลี้ยงหมู ประกอบด้วย

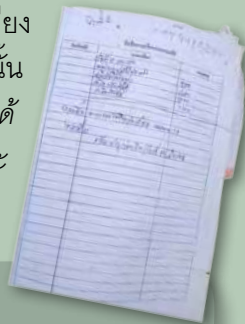
นายประวิทย์ แงนงาม

“ความรู้เริ่มต้นจากการจดบันทึก”

“ไม่จริงหรอกที่บอกว่าไม่มีเวลา งานพอกก็เยอะ นี่ 5 โมงเย็น ก็ต้องขับรถพาแม่ไปซื้อของมาขายที่ตลาดท่าวังผา” คือคำตอบแบบทันทีทันใดของ นายประวิทย์ แงนงาม เมื่อได้ยินคำถามว่า เหตุที่ทำให้เขาสามารถจดบันทึกสิ่งต่างๆ ตั้งแต่บัญชีครัวเรือน บัญชีค้าขาย ปฏิทินการเกษตร เป็นต้น มาจากการที่มีเวลารว่างมากกว่าคนอื่นใช่หรือไม่ แม้จะไม่เคยมีการสำรวจอย่างเป็นทางการ แต่คำกล่าวอ้างว่า “ไม่มีเวลา” น่าจะเป็นคำแก้ตัวที่คนไทยส่วนใหญ่ใช้อธิบายถึงการละเลยการจดบันทึกต่างๆ ที่การจดเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งยวด

เริ่มต้นจดเพราะอยากรู้

นายประวิทย์เล่าว่า เขาเห็นความไม่ความสมดุลของรายได้กับต้นทุนของการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นจุดจุดประกาย แต่กระนั้นก็ยังไม่มีมีการจดบันทึกอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะมีเหตุผลว่า “งานเยอะ ไม่มีเวลา จดแล้วท้อเมื่อเห็นรายรับน้อยกว่ารายจ่าย” เช่นเดียวกับชาวบ้านคนอื่นๆ รู้เพียงแต่ความต่างระหว่างต้นทุนกับรายรับจากการปลูกข้าวโพดนั้นกว้างเหลือเกิน ซึ่งไม่มีแนวโน้มจะแคบลง “ทำ 11 ไร่ ขายได้ 50,000 แต่ต้นทุน 18,000 - 20,000 นี่ยังไม่คิดค่าแรงตัวเองนะ มองยังไงก็ไม่คุ้ม” นายประวิทย์ตัดพ้อ

พื้นที่เกษตร : พื้นที่ 31 ไร่ ปลูกมะนาว มะม่วง ฝรั่ง ข้าว มะม่วงหิมพานต์ เงาะและพืชผักสวนครัว

สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : ระบบน้ำ กล้าพันธุ์ไม้ ความรู้เรื่องการปลูก และดูแลพริก และการจับพิกัด GPS เพื่อวัดขอบเขตพื้นที่ทำกิน

ผลการเปลี่ยนแปลง : เลิกปลูกข้าวโพด เพราะมีพืชทางเลือกที่ให้ค่าตอบแทนสูงกว่าลงทุนลงแรงน้อยกว่า

ความรู้เด่น : การจดบันทึกอย่างเป็นระบบ

นายประวิทย์ แงนงาม อายุ 48 ปี

45 หมู่ 2 บ้านยอด ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

จากความอยากจดเปลี่ยนเป็นจดจริงเริ่มขึ้นในปี 2552 โดยมี “ความอยากรู้” และ “ภาระหน้าที่” เป็นตัวหลัก เมื่อโครงการปิดทองหลังพระฯ เข้ามาพัฒนาหมู่บ้านยอด นายประวิทย์เริ่มจดบันทึกทุกครั้งที่มีการประชุมร่วมกันระหว่างโครงการปิดทองหลังพระฯ กับชาวบ้าน เพราะมองว่าสาระที่พูดคุยในวงประชุมคือโอกาส หากฟังผ่านๆ อย่างแต่ก่อน เป็นไปไม่ได้เลยที่จะเก็บประเด็นสำคัญได้ครบถ้วน “ก็ไม่ได้จดหมด จดว่าปิดทองฯมีโครงการอะไร จะไปทำฝ่ายตรงไหน ต้องการแรงงานชาวบ้านกี่คน” จากจุดนั้นเองที่การจดบันทึกกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตนายประวิทย์มากขึ้นเรื่อยๆ เริ่มต้นที่จดเพื่อรักษาผลประโยชน์ตนเองกลายเป็นจดเพื่อรักษาผลประโยชน์หมู่บ้าน เมื่อเขาได้รับเลือกให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านยอดในปี 2557 และมีหน้าที่ต้องกลับมาบอกเล่าสาระการประชุมที่มีกับหน่วยงานราชการ ให้ลูกบ้านฟังในการประชุมประจำเดือนหมู่บ้าน “คราวนี้จดละเอียดเลย เพราะต้องกลับมาเล่า ไม่จดก็กลัวลืม” นายประวิทย์เผยว่า การจดบันทึกไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือช่วยจำ แต่สร้างคุณค่าได้มากกว่านั้น หากผู้จดตอบตนเองได้ว่าเราจะเอาข้อมูลที่จดไปใช้ประโยชน์อะไร โดยยกตัวอย่างการจดบันทึกความรู้เมื่อครั้งไปดูงานพื้นที่ปิดทองหลังพระบ้านเปียงก่อ อ.เฉลิมพระเกียรติ จ.น่าน ซึ่งมีความหลากหลายของกิจกรรมตั้งแต่ต้นน้ำ (การปลูก) จนถึงปลายน้ำ (การแปรรูป) ว่า การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ ในการเกษตร เขาจดเพียงหลักการ

ว่านำไปประยุกต์ใช้อะไรได้บ้าง เพื่อนำมาเล่าให้ลูกบ้านฟังและร่วมกันคิดหาวิธีต่อยอด แต่ในส่วนของความรู้ทางเทคนิคที่สามารถปฏิบัติตามได้เลย เป็นเรื่องไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย เขาจะจดทั้งหลัก วิธี และเทคนิคโดยละเอียด ซึ่งนายประวิทย์ให้นิยามการจดในลักษณะนี้ว่า “จดเพื่อจำแล้วนำมาทำตาม” ซึ่งเป็นการจดบันทึกที่เขาทำบ่อยที่สุด “พอจดข้อมูลการลงข้าว ใส่ปุ๋ย ใส่ยาว่าทำวันไหนบ้าง เพราะนาพอมมี 2 ที่ หากไม่จดไว้ก็อาจลืม หรือจำสับสน”

การจดบันทึกอีกแบบหนึ่งคือ “จดเพื่อรักษาผลประโยชน์” เป็นการจดที่เน้นไปที่ข้อมูลที่ต้องการความแม่นยำสูงจำพวกตัวเลข เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อแจกแจงว่า ปัจจุบันตนมีที่ดินอยู่ที่แปลง แปลงหนึ่งคิดเป็นพื้นที่กี่ไร่ และกำลังใช้ประโยชน์ปลูกพืชชนิดใดอยู่ “ข้อมูลพวกนี้ต้องจดไว้ ตายไปลูกหลานจะได้รู้ว่า

พ่อแม่ทิ้งมรดกไว้เท่าไร” การจดประเภทนี้ยังช่วยให้การค้าขายของนายประวิทย์และภรรยา ซึ่งมีทั้งขายเงินสดและขายเงินเชื่อเป็นไปอย่างราบรื่น เพราะเมื่อรู้ต้นทุนสินค้าและค่าขนส่งก็ใช้ตัวเลขนั้นเป็นตัวกำหนดราคาสินค้า “จดชื่อชาวบ้านที่มาซื้อของจะได้รู้ว่าคนไหนแปะไว้เท่าไร หากเอาเงินมาจ่าย ก็กาชื่อทิ้ง จะได้ไม่เป็นปัญหาสบายใจกันทั้ง 2 ฝ่าย”

การจดบันทึกแบบสุดท้ายที่เขาเรียนรู้เรียกว่า “จดเพื่อวิเคราะห์” คือจดแล้วนำข้อมูลมาคิด วิเคราะห์ แยกแยะ โดยเขาเคยจดยอดรับจากการขายผัก 4 งวดในเวลาไล่เลี่ยกันแล้วพบว่า ราคารับซื้อผักในแต่ละงวดไม่เท่ากันโดยมีช่วงของราคาอยู่ที่ 42 - 48 บาทด้วยความสงสัย เขาจึงนำถามนักวิชาการเกษตรก่อนได้คำตอบว่า ความไม่แน่นอนของราคามาจากกลไกการตลาด แม้จะเป็นเรื่องที่ไกลตัวและยากมากที่เกษตรกรตัวเล็กๆ อย่างเขาจะเข้าไปควบคุมกลไกดังกล่าว แต่ก็ทำให้เขาทราบว่า การกำหนดราคารับซื้อผักมีที่มาจากปัจจัยอะไรบ้าง ซึ่งเป็นความรู้ใหม่ที่เขาไม่เคย

รู้มาก่อน รายละเอียดเหล่านี้แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่นายประวิทย์กลับยืนยันว่าขาดไม่ได้ เพราะการศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบสามารถตามมาด้วยสิ่งที่ยิ่งใหญ่ นายประวิทย์ได้ ยกตัวอย่างการจดต้นทุนกับรายรับของเขาว่า หากเกษตรกรรู้ความแตกต่างระหว่างต้นทุนกับรายรับก็สามารถใช้ข้อมูลนี้เป็นตัวกำหนดวิธีการในการทำเกษตรที่มีประสิทธิภาพ เช่น หากสัดส่วนระหว่างต้นทุนกับรายได้แคบ ก็ให้มองหาพืชทางเลือกอื่น แต่หากเป็นในทางตรงข้ามสัดส่วนที่กว้างก็จะช่วยให้เกษตรกรมีแรงกายแรงใจที่จะทำกิจกรรมนั้นๆ ให้ดีต่อไป

จดเพราะดี ไม่ใช่หน้าที่ที่ต้องทำ

แม้นายประวิทย์ จะเข้าใจดีว่าธรรมชาติของคนทำเกษตรกร คือคนที่คิดว่าทำมากแล้วต้องได้มาก ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วไม่ใช่เสมอไป บ่อยครั้งที่การทำน้อยอาจได้มาก หากเป็นการทำภายใต้การกำกับของข้อมูล อีกทั้งการทำเกษตรก็ไม่ใช่เรื่องของการใช้แรงเท่านั้น แต่เป็นการใช้สมองคิด วิเคราะห์ วางแผนเช่นเดียวกับหลายอาชีพ ซึ่งการจดบันทึกคือวิธีหนึ่งที่สามารถกระตุ้นให้เกิดกระบวนการดังกล่าว อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนพฤติกรรมตัวเองแบบทันทีทันใดก็ไม่ใช่เรื่องง่าย นอกจากการเปลี่ยนแนวคิดตนเองก่อนแล้ว ยังควรตามมาด้วยเทคนิคที่เหมาะสม สอดคล้องกับธรรมชาติของเกษตรกร ซึ่งมีอยู่ 4 วิธีที่นายประวิทย์แนะนำ

1. อย่ามองการจดเป็นหน้าที่ แต่เป็นสิ่งที่ทำยามว่าง
2. ใช้การทยอยจด แทนจดแบบรวบเดียว เพื่อป้องกันความเบื่อหน่าย และการหลงลืม
3. ไม่จำเป็นต้องจดลงในแบบฟอร์มที่ราชการแจกให้ เพราะสาระของการจดอยู่ที่การเข้าใจในข้อมูลที่จด เช่น จดบนสมุด กระดาษ หรือบางรายก็จดที่ข้างฝาบ้าน
4. หากเป็นการจดเรื่องนัดหมายควรจดในปฏิทิน แต่ถ้าจดยอดรายจ่ายจะจดบนสมุด

“ทำอะไร ปลูกอะไร ชื่ออะไร จดบ้าง อยากรู้ว่าต้นทุนเท่าไร ชื่ออะไรมา จะรู้ไหม หากไม่จด สมองจะได้ทำงานบ้าง”
นายประวิทย์สรุป

นายแก้ว รักษา

“ส้มโอหวานด้วยใจแคคนากลิ่น”

อาชีพเกษตรกรของนายแก้วเริ่มต้นด้วยการปลูกข้าวเหนียว กข.10 ในฤดูฝน พอเกี่ยวข้าวในช่วงปลายฤดูฝนแล้ว เดือนเมษายน ก็ปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ต่อ ซึ่งเป็นรูปแบบการผลิตที่ชาวบ้านละแวกนั้นทำกัน วนไปวนมาอยู่แบบนี้มานานนับ 10 ปี ผลผลิตข้าวที่ได้ 600 กิโลกรัมจาก 30 ไร่ ก็แค่พอกิน ไม่พอขาย ส่วนข้าวโพดต้นทุนกับกำไรอยู่ครั้งต่อครั้ง ซึ่งไม่พอเลี้ยงครอบครัวแน่นอน “รอบสุดท้ายลงทุน 8,000 ขายได้ 15,000 ทำจนติดหนี้ ธกส. 50,000 บาท” เมื่อเห็นแล้วว่าปลูกข้าวโพดไม่มีเงินเก็บแล้วยังสร้างหนี้จึงมองหาพืชทางเลือกใหม่ เห็นนายพล รักษา (เสียชีวิตแล้ว) เกษตรกรในละแวกเดียวกันปลูกส้มโอแล้วทำได้ดีก็เลยสนใจ ทั้งที่ตอนนั้นราคาส้มโอไม่ดีเลย แต่ก็ไม่รู้จะทำอะไร เพราะเคยลองปลูกหลายอย่างแล้วแต่ล้มลุกคลุกคลานอย่างโชกโชน เช่น ทูเรียน ลองกอง ลิ้นจี่ ลำไย เงาะ ทุเรียน เป็นพืชที่ต้องใส่ปุ๋ย ใส่ยาหนัก ไม่ใส่แมลงก็เจาะ เมื่อทำแล้วไม่สำเร็จก็เปลี่ยน วนไปวนมาอยู่แบบนี้

ประมาณปี 2534 นายแก้วไปขอลำพันธุ์ส้มโอขาวใหญ่ 20 ต้นจากนายพล รักษา เพื่อนำมาปลูกบนที่ว่าง 2 ไร่ โดยปลูกแซมกับข้าวโพดและมะเขว่นที่มีอยู่เดิม สาเหตุที่จัดสรรพื้นที่แบบนี้ก็เพื่อลดความเสี่ยง เพราะราคาส้มโอกิโลกรัมละ 2 บาท เมื่อ 25 ปีก่อนนั้น ทำให้เขาไม่มั่นใจเลยว่ามันจะเป็นพืชทางเลือกใหม่ที่สร้างรายได้แก่เขาได้โดยไม่ต้องพึ่งพาพืชอื่น สิ่งที่ทำให้เขามั่นใจ คือเงิน 800 บาทที่อยู่ในมือเป็นรายได้สุทธิที่ไม่ต้องหักค่าปุ๋ย ค่ายาและอื่นๆ เหมือนข้าวโพด เพราะส้มโอเป็นพืชที่ดูแลง่าย ใช้การเอาใจใส่มากกว่าแรงงาน

พื้นที่เกษตร : พื้นที่ 11.54 ไร่ ใช้พื้นที่ 9.54 ไร่ ปลูกส้มโอขาวใหญ่ 220 ต้น, ส้มโอทองดี 30 ต้น, มะนาว 50 ต้น, มะเขว่น 30 ต้นและอีก 2 ไร่ปลูกส้มเขียวหวาน รวมถึงบ่อปลาเลี้ยงปลากินพืช เช่น ปลาไน

สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : น้ำจากห้วยต้นผึ้ง หมู่หมอยาน 1 ตัว ความรู้แตกต่างส้มโอ

ผลการเปลี่ยนแปลง : ปลอดหนี้ ธกส. 50,000 บาท ภายใน 5 ปี รายได้จากส้มโอทองดีและขาวใหญ่ 50,000 บาท/ปี มะนาวและมะเขว่นรวมกัน 9,000 บาท (ช่วงเริ่มต้นเก็บผลผลิต)

ความรู้เด่น : การปลูกและปักชำส้มโอ

นายแก้ว รักษา อายุ 63 ปี

36 หมู่ 3 บ้านผาหลัก ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

วิธีการปลูกส้มโอ ของนายแก้ว

ขั้นตอน	วิธีการ
ปลูก	1. ขุดหลุมขนาด 30x30x30 เซนติเมตร ระยะห่างระหว่างหลุม 6 เมตร 2. ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพที่มีส่วนผสมของมูลค้างคาวและอินทรีย์สาร 1 ส่วนผสมมูลสัตว์ 2 ส่วน คลุกเคล้าให้เข้ากันใส่รองพื้นหลุม 1 กำมือ 3. นำกล้าส้มโอลงหลุม โดยให้ส่วนยอดโผล่พ้นหลุม 1/2 ของความสูง ลำต้น กลบดินให้เสมอลหลุมโดยห้ามกดดินแน่นไป เพราะรากจะขาด จากนั้นนำไม้ไผ่มาปักเป็นไม้หลักผูกกับต้นส้มโอ
รดน้ำ	รดน้ำบริเวณโคนต้นทุกวัน “รดให้ชุ่มแต่ไม่แฉะ” เมื่อส้มโอติดใบแล้ว ให้ลดความถี่การให้น้ำลงเหลือ 5-6 วัน/ครั้ง
ใส่ปุ๋ย	ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ 1 กิโลกรัม/ต้น เมื่อส้มโออายุ 1 ปี โดยในส่วนของปุ๋ยคอก นายแก้วใช้มูลหมู ที่ได้รับแม่พันธุ์จากโครงการปิดทองหลังพระฯ
ตัดแต่งกิ่ง	ส้มโอปีหรือส้มโอตามฤดู จะออกดอกเดือนธันวาคม-มกราคม และเก็บผลผลิตได้เดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ดังนั้นช่วงมีนาคม - เมษายนจึงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะแก่การตัดแต่งกิ่ง โดยดูว่ากิ่งไหนหนาให้ชอยออก เช่นเดียวกับกิ่งที่ไม่หนาแต่โตออกด้านข้าง
เก็บผล	ส้มโอที่รสชาติดี ควรเก็บเมื่อมีอายุ 7- 7.5 เดือน ไม่ควรปล่อยให้ผลค้างต้นนานกว่านี้ เพราะจะเกิดอาการ “ข้าวสาร” หรือ “ข้าวสาร์” ปกติส้มโอจะสามารถเก็บไว้ได้ 1 เดือนหลังจากเก็บจากต้น
ข้อควรระวัง	1. หลีกเลี่ยงการเก็บผลส้มโอ กำจัดโดยตัด ถอน ดึง แต่หากมีมากจำเป็นต้องใช้สารเคมี ให้หลีกเลี่ยงยาประเภทดูดซึม เพราะจะกระทบต่อผลส้มโอและสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก 2. หากส้มโอที่ปลูกตาย เมื่อขุดต้นขึ้นมาดูแล้วพบว่ารากขาด ให้สันนิษฐานว่าหลุมนั้นมีปลวก ทางแก้คือใช้ยาฆ่าปลวก เพื่อป้องกันไม่ให้ปัญหาดังกล่าวลุกลามไปหลุมอื่น เพราะพื้นที่การทำลายของปลวกเป็นแนวขวาง จากนั้นจะปลูกหลุมเดิมหรือหลุมชุดใหม่ก็ได้

เคล็ดลับ

ช่วงรอยต่อปี 2537-2538 นายแก้วหยุดปลูกข้าวโพดแบบถาวร และใช้พื้นที่ว่างที่เหลือปลูกส้มโอ จากจุดเริ่มต้นเพียง 20 ต้นเพิ่มเป็น 250 ต้น แบ่งเป็นพันธุ์ขาวใหญ่ 220 ต้น และทองดี 30 ต้น และเมื่อคิดทำส้มโอเป็นพืชเศรษฐกิจแล้ว แนนอนว่าวิธีการดูแลย่อมต่างไปจากเดิม “ก็มีใส่ปุ๋ย ยาบ้างแต่ก็ไม่มาก” เพราะธรรมชาติของส้มโอไม่ต้องการการดูแลมากแบบเข้าถึงเย็นถึง แต่เกษตรกรต้องรู้ว่าปัจจัยอะไรบ้างที่จะทำให้ส้มโอออกดอก “ส้มโอปลูก 7 ปี จึงจะออกลูก ให้ตัดแต่งกิ่งเดือนมีนา เพราะดอกมันจะออกเดือนเมษา” นายแก้วจึงอธิบายปัจจัยที่ทำให้ส้มโอออกดอก ที่ได้จากการลงมือทำจริงตลอด 25 ปีที่ผ่านมา ที่มี 3 ข้อดังนี้

- **ใบ** ส้มโอที่จะติดลูกได้ดี ต้องมีใบ 6 - 7 ใบ/ยอด ถ้าใบมีสีเหลืองแสดงว่าขาดธาตุแมงกานีส อาการนี้จะเกิดในช่วงที่มีอากาศหนาว มีผลให้รากไม่สามารถดูดแมงกานีสในดินมาใช้ได้
- **ลักษณะดอก** ดอกที่สมบูรณ์จะมีกลีบดอก 5 กลีบ มีสีขาวนวลและเกสรตัวผู้มีละอองเกสรจำนวนมาก โดยดอกที่มีคุณภาพจะมีอัตราการติดผล

โดยเฉลี่ย 5% ซึ่งส่วนใหญ่จะมาจากดอกตรงกลาง

• **ปริมาณการติดผล** เกษตรกรควรเก็บผลส้มโอที่สมบูรณ์เพียง 100 - 150 ผล/ต้น และตัดลูกบิดเบี้ยวทิ้ง เพื่อให้ไม่ให้น้ำมันแอ่งอาหารลูกที่สมบูรณ์

เคล็ดลับในการปลูกส้มโอให้หวานของนายแก้ว คือหน้าฝน ใส่เกลือ 2 กำมือรอบๆ โคนต้น จะทำให้ส้มโอมีรสชาติหวาน ซึ่งนายแก้วได้ความรู้มาจากที่อำเภอบ่อเกลือ แม้เขาไม่สามารถอธิบายได้ว่าความหวานของส้มโอกับความเค็มของเกลือนั้นเกี่ยวพันกันยังไง แต่จากการทดลองเปรียบเทียบรสชาติส้มโอระหว่างใส่เกลือกับไม่ใส่ พบว่าแตกต่างกันพอสมควร

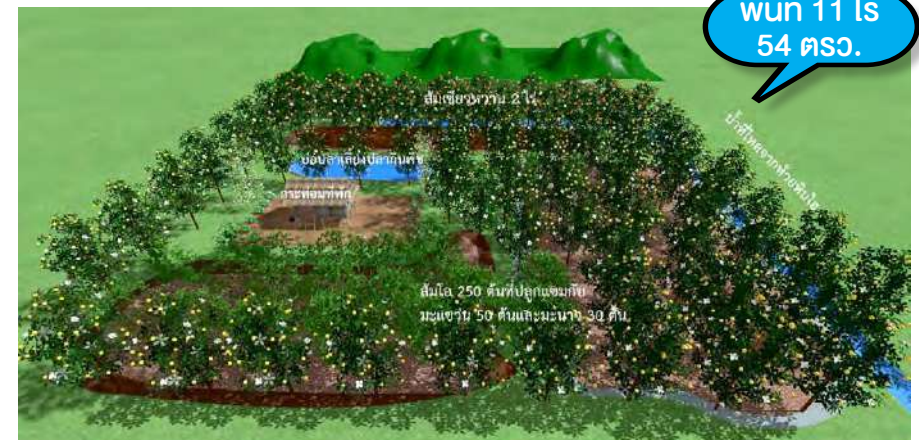
นอกจากนี้นายแก้วมีวิธีปรับปรุงบำรุงดินที่ทำให้ดินดีวันชุย โดยการทิ้งซากใบและทะลายปาล์มน้ำมัน พืชเศรษฐกิจก่อนหน้านี้ ที่เขาได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่รัฐให้ปลูกแซมส้มโอ ก่อนตัดสิ้นใจโค่นทิ้งในอีก 2 ปีถัดมาเพราะราคาไม่คุ้มค่ากับค่าแรง ซากปาล์มที่กองสุมอยู่โคนต้นส้มโอได้กลายเป็นปุ๋ยชั้นดีโดยที่นายแก้วไม่รู้หลักวิชาการในข้อนี้มาก่อนเลยว่า “ทะลายปาล์มน้ำมัน” เป็นอินทรีย์สารที่เป็นแหล่งธาตุอาหารสำคัญ สามารถใช้ทดแทนธาตุอาหารจากปุ๋ยเคมีหรือใช้ร่วมกับปุ๋ยเคมี โดยทะลายปาล์ม 100 กิโลกรัมมีธาตุอาหารเทียบเท่ากับปุ๋ยโพแทสเซียมคลอไรด์ 1.36 กิโลกรัมและยูเรีย 0.68 กิโลกรัม (เพิ่มเติมข้อมูลโดยผู้เขียน)

รายได้ดีสม่ำเสมอ

นายแก้วกล่าวถึงต้นทุนในการปลูกส้มโอขาวใหญ่และทองดี มีค่าใช้จ่ายที่เป็นปุ๋ยและยาฆ่าหญ้า รวม 2,280 บาท รายได้จากการขายส้มโอแบบขายเหมาสวนจะได้ 45,000 บาท และขายปลีกได้ 5,000 บาท ทำให้ในปี 2559 มีรายได้สุทธิจากการขายส้มโอ 47,720 บาท แม้ว่ารายได้ไม่เยอะแต่มีลักษณะ “น้ำซึมบ่อทราย” คือไม่เหวี่ยงหวาดแต่คงที่และต้นทุนต่ำ นอกจากนี้นายแก้วยังสามารถขยายพันธุ์ส้มโอได้เอง และจากการขยายการปลูกจาก 20 ต้นเป็น 250 ต้น กล้าพันธุ์ทั้งหมดเขาก็ทำขึ้นเองโดยใช้วิธีปักชำ ซึ่งนอกจากง่าย ไม่สิ้นเปลืองกิ่งพันธุ์เพราะใช้กิ่งยาว 6-8 นิ้วเท่านั้น หรือประมาณ 4-6 คุบไปแล้ว ยังช่วยรักษาลักษณะสายพันธุ์ที่ดีของต้นแม่ไว้ทุกประการด้วย

เกร็ดความรู้ “จี๊ดटनाเกลือ”

การใช้เกลือรอบบริเวณโคนต้นผลไม้หรือพืชผัก เพื่อช่วยให้ผลผลิตรสชาติดี ลูกตกคือภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ชาวไร่ชาวนาสืบทอดกันมาอย่างยาวนานและจากการทดลองทางวิทยาศาสตร์พบว่าเกลือจะช่วยในการเจริญเติบโตดี ถ้าเป็นพืชหัว หัวจะแน่น ถ้ามีดอกจะตก หากเป็นผลไม้ที่มีจุดขายที่ความหวาน เกลือจะช่วยให้เนื้อแน่น สีสดและรสชาติหวานขึ้น อย่างไรก็ตาม เกลือที่นำมาโรยไม่ใช่เกลือทั่วไป แต่เป็น “จี๊ดटनाเกลือ” ที่เกิดจากสาหร่าย ตะไคร้น้ำและจุลินทรีย์เล็กๆ ในน้ำฝนและน้ำกร่อยที่อยู่ในนาเกลือ เกลือประเภทนี้ถือเป็นส่วนเกินของการทำนาเกลือ เพราะมีสีดำอมน้ำตาล เกล็ดใหญ่ ภาตุดอาหารฟอสฟอรัส และโพแทสเซียม แคลเซียม แมกนีเซียม ซึ่งเป็นสารที่พืชต้องการและช่วยในการปรับโครงสร้างดินให้วันชุย ต้นไม้สามารถดูดซึมธาตุอาหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นายสิทธิชัย จิตตรง

“ปลูกพืชไม้ยืนต้น แซมด้วยไม้ผล”

นายสิทธิชัย จิตตรง เริ่มต้นชีวิตเป็นลูกจ้างในเมืองใหญ่ พัฒนาจากลูกจ้างตัวน้อยๆ มาเป็นเจ้าของกิจการรับเหมาก่อสร้าง ซึ่งมีทั้งลูกน้องและความรับผิดชอบหนักอึ้ง เพื่อให้งานออกมาดี และมีการจ้างงานเข้ามาอย่างต่อเนื่อง อันจะทำให้กิจการของตนดำรงอยู่ได้ แต่เมื่อถึงจุดหนึ่ง ชีวิตก็เกิดการอึดอัดขึ้น ต้องตั้งคำถามกับตนเองว่า “สิ่งที่กำลังทำอยู่นั้น จะสามารถทำให้ชีวิตครอบครัวอยู่ได้อย่างยั่งยืนจริงรึ” เมื่อพิจารณาถึงวัฏจักรที่เกิดขึ้น เริ่มจากกู้เงินนายทุนมาก่อนหนึ่งเพื่อซื้อวัสดุอุปกรณ์และจ่ายค่าจ้างรายวันแก่ลูกน้อง จากนั้นก็ได้เงินมาก้อนใหญ่ๆ หลังส่งมอบสิ่งปลูกสร้างแก่ผู้จ้างงาน ซึ่งเมื่อหักลบกลบหนี้ทุกอย่างแล้ว ก็พบว่าไม่เหลืออะไรเลย นอกจากเท่าทุนกับติดหนี้ ชีวิตวนไปวนมาอยู่อย่างนี้ปีแล้วปีเล่า ประคองชีวิตหาเลี้ยงปากท้องไปวันๆ และมันไม่มีทางที่จะนำพาเขาและครอบครัวไปสู่ “ความยั่งยืน” อย่างที่ฝันไว้ได้แน่นอน

วงจรทำงานเพื่อสร้างหนี้ดำรงอยู่ไม่นาน เมื่อเขาได้รับคำแนะนำจากนายช่างที่เคยทำงานด้วยกันว่า “ให้กลับไปบ้านซื้อที่ดินสัก 1 แปลง แล้วปลูกทุกอย่างที่กิน ไม่หวังต้องรวย แต่ให้ทำทุกอย่างให้มีทางเลือกกับชีวิต” จากประโยคนี้เองที่ผลักดันให้เขาลำเลียงตัดสินใจเปลี่ยนเส้นทางชีวิต หันหลังให้เมืองใหญ่แล้วกลับมาบ้านเกิด สถานที่ที่มีแต่ธรรมชาติและที่ดินที่พ่อแม่มอบไว้ให้ ซึ่งสามารถใช้หาเลี้ยงชีวิตได้

พื้นที่เกษตร : พื้นที่ 17 ไร่ ปลูกข้าว ถั่วเขียว ถั่วเหลือง มะนาว มะพร้าว มะเขือเทศ ส้มโอ สับปะรด ไม้ต้นสัก หวาย พืชผักสวนครัว และ ปลูกข้าวไร่ในสวนในสวน
เลี้ยงสัตว์ : หมูเหมาชน ไก่พื้นเมือง เป็ดและวัว

สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : หมูเหมาชน 5 ตัว เป็ด 10 ตัว บ่อพวงสนเภา 1 บ่อ ถั่วเขียว 200 กิโลกรัม มะนาว 50 ต้น หวาย 50 ต้น ข้าว 20 ต้น องค์ความรู้ในการสร้างฝายและบ่อพวงฯ เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ทำการเกษตร

ผลการเปลี่ยนแปลง : มีรายได้ตลอดปีจากการขายวัว 170,000 บาท/ปี, หมูเหมาชน 8,000 บาท/ปี มะนาว 30,000 บาท/ปี ส้มโอ 3,000 บาท/ปี และมีคู่สัตว์ เช่น ไก่พื้นเมืองและเป็ด ซึ่งเป็นทั้งแหล่งรายได้และแหล่งอาหารสำหรับครอบครัว

ความรู้เด่น : เกษตรผสมผสาน การปลูกไม้ผลแซมไม้ยืนต้น การจัดสรรแปลงพื้นที่ทำกินน้อย แต่ได้ประโยชน์สูงสุด และการเลี้ยงหมูเหมาชน

นายสิทธิชัย จิตตรง อายุ 49 ปี

บ้านเลขที่ 80 หมู่ 2 บ้านยอด

ต.ยอด อ.สองแคว จ.น่าน

จับจอบแทนจับเกียง

นายสิทธิชัยไม่ได้หาเลี้ยงปากท้องด้วยการเป็นเกษตรกรเต็มเวลาทันทีที่กลับมา ความที่เขาเป็นคนรับเหมาก่อสร้างซึ่งมีความรู้ในเรื่องช่างหลายด้านอยู่เป็นทุน เขาก็ได้นำความรู้ที่มีติดตัว มารับจ้างสร้างบ้าน โรงเรียนและวัดในหมู่บ้านจนเป็นที่รู้จักของทุกคน จนได้รับเลือกตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านเมื่อปี 2542 - 2546 เมื่อวาระการดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านสิ้นสุดลง นายสิทธิชัยจึงได้หันกลับมาทำการเกษตรเต็มตัวอย่างที่ตั้งใจไว้ เนื่องจากในช่วงที่เป็นผู้ใหญ่บ้านไม่ค่อยมีเวลา เพราะมีภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบจำนวนมาก ประกอบกับนิสัยส่วนตัวมีใจรักในการทำการเกษตรเพราะชอบอยู่กับธรรมชาติ เขาเริ่มต้นศึกษาหาความรู้ในเรื่องพืชที่ปลูกจากจากสื่อวิทยุและโทรทัศน์บ้างหากโอกาสอำนวย บางครั้งก็ไปขอคำแนะนำจากเพื่อนบ้านที่มีประสบการณ์ และหาโอกาสไปศึกษาดูงานกับโครงการปิดทองหลังพระฯ และนำมาความรู้ที่ได้มาปรับใช้ในพื้นที่ของตน จากจุดเริ่มต้นนี้เองที่เปลี่ยนชีวิตนายสิทธิชัย จากมือที่เคยจับเกียงฉาบปูน เปลี่ยนมาจับจอบจับเสียมปลูกไม้ผลและไม่ย่นต้นนานาชนิดจนกลายเป็นสวนอย่างที่เห็นในปัจจุบันที่มีทั้งตำลึงกล้วยน้ำว้ามะนาว มะไฟ มะแข่น ส้มโอ สับปะรด ฝรั่งต้นสัก หวาย พืชผักสวนครัวและข้าว

บ่อพ่วงกักเก็บน้ำสร้างชีวิต

การขาดแคลนน้ำทำการเกษตรหลังฤดูฝน ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาของนายสิทธิชัยเท่านั้น แต่เป็นชาวบ้านทุกคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านยอด จนกระทั่ง “โครงการปิดทองหลังพระฯ” เข้ามาพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตร เช่น บ่อพ่วงสันเขาและระบบท่อ และอบรมให้ความรู้ในปี 2552 ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านจึงดีขึ้น “ปิดทองฯประชาสัมพันธ์ว่าใครบ้างที่อยากจะทำบ่อพ่วง เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง ตนเห็นว่าเป็นประโยชน์จึงได้ไปลงชื่อไว้” ไม่นานนายสิทธิชัยก็ได้รับข่าวดีเมื่อโครงการปิดทองหลังพระฯ ให้มีการขุดบ่อพ่วงสันเขาขนาด 10x15x2 เมตรขึ้น ซึ่งอยู่ในพื้นที่รับน้ำจากห้วยน้ำเงินและยังให้ท่อพีวีซี ทำให้เขาสามารถต่อระบบท่อจากบ่อพ่วงฯ กระจายน้ำให้กับพืชที่ปลูกได้อย่างทั่วถึง

บ่อพ่วงทำให้นายสิทธิชัยมีน้ำทำการเกษตรและพืชหลังนาตลอดปี รวมถึงเป็นแหล่งอาหารโปรตีนไว้ใช้เลี้ยงปลาและเป็ด ซึ่งโครงการปิดทองหลังพระฯ สนับสนุนอีกเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีเกษตรกรอีก 5 รายที่อยู่ในรัศมีการกระจายน้ำ ได้รับประโยชน์จากบ่อพ่วงบ่อนี้ด้วย ในทัศนะของเขาและเพื่อนเกษตรกรที่ใช้ น้ำ บ่อพ่วงไม่ได้เป็นแค่บ่อน้ำ แต่เป็น “บ่อสร้างชีวิต และพืชพันธุ์ให้องกามทันตาเห็น”

เลี้ยงดินให้ดินเลี้ยงพืช

ไม่เพียงแต่โครงสร้างพื้นฐานทางการเกษตรและความรู้เท่านั้น นายสิทธิชัยเล่าว่าโครงการปิดทองหลังพระฯ ยังสนับสนุนกล้าพันธุ์ โดยให้เกษตรกรเป็นผู้เลือกด้วยตนเองว่าพันธุ์ไม้ชนิดใดที่อยากปลูก ซึ่งนายสิทธิชัยก็ได้ไปลงชื่อขอรับการสนับสนุนและได้รับกล้ากล้วยน้ำว้า 200 ห่อ มะนาว 50 ต้น หวาย 50 ต้น และตำลึง 20 ต้น มาปลูกลงบนพื้นที่ 17 ไร่ ร่วมกับมะนาว มะไฟ มะแขวน ส้มโอ สับปะรด ฝรั่ง

ต้นสัก พืชผักสวนครัวโดยตั้งใจปลูกเพื่อสร้างรายได้และลดรายจ่ายค่าอาหารในครัวเรือน อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจจะปลูกพืชแต่ละชนิด ไม่ใช่ว่าจะปลูกตรงไหนก็ได้ตามใจชอบ แต่ต้องพิจารณาว่าพืชแต่ละชนิดชอบสภาพแวดล้อมแบบใด เช่น ในร่ม กลางแจ้ง หรือใกล้แหล่งน้ำ และควรเว้นระยะระหว่างต้นประมาณ 2 เมตร เพื่อไม่ให้พืชแย่งอาหารและได้แสงแดด ซึ่งจำเป็นต่อการสังเคราะห์แสงอย่างทั่วถึง

“ต้นกล้วยจะปลูกแซมใกล้ๆ พืช เนื่องจากต้นกล้วยเป็นพืชที่เก็บน้ำได้ดี ในช่วงหน้าร้อนพืชที่อยู่ใกล้ๆ ต้นกล้วยจะได้รับน้ำจากต้นกล้วย ทำให้พืชที่ปลูกไม่ตาย” นายสิทธิชัยกล่าว ก่อนขยายความต่อว่า ในส่วนของการปรับปรุงบำรุงดิน เขาพยายามใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ภายในสวนให้มากที่สุด เช่น ทำปุ๋ยพืชสดจากเศษหญ้าและวัชพืชภายในสวน ที่เขานำมาใช้คลุมโคนต้นพืชและปล่อยให้ย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ย ทั้งนี้ จากการสังเกตและความรู้เดิมของเขาพบว่า การบำรุงพืชที่เหมาะสมเริ่มต้นที่การบำรุงดิน และตัวเกษตรกรต้องมองไปที่องค์รวมมากกว่าส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น หากพบว่าดินเสื่อมสภาพ ทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ไม่ใช่การใส่ปุ๋ยจำนวนมากๆ แต่ควรใช้การฟื้นคืนชีวิตให้ดิน ใช้ธรรมชาติแต่ละชนิดช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี และสารกำจัดศัตรูพืช เมื่อป่าไม้สมบูรณ์ สัตว์ป่าจำพวกนก หนู กระรอกก็เข้ามาอาศัยป่านั้นเป็นบ้าน และช่วยบำรุงดินผ่านการขุดถ่ายและขยายพันธุ์พืช หมุนเวียนไปแบบนี้รอบแล้วรอบเล่า

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2558-2559 นายสิทธิชัยมีรายได้จากการจำหน่ายพืชและปศุสัตว์รวมกว่า 200,000 บาท มาจากมะนาว 20,000 บาท มะเขว่น 3,000 บาท ส้มโอ 3,000 บาท หมูหมุยซาน 8,000 บาท และ วัว 170,000 บาท ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ยเดือนละ 1,000 บาท ไม่มีหนี้สินและมีเงินเก็บออมปีละประมาณ 40,000 บาท

นอกจากการปลูกพืชไม่ยืนต้นและไม่ผลแล้ว นายสิทธิชัย ยังได้เพิ่มทางเลือกอีก 1 ช่องทาง ที่จะลดรายจ่ายค่าอาหาร ได้แก่ เลี้ยงหมู ไก่ เป็ด และสัตว์อีก 1 ชนิดที่เพิ่งนำมาเลี้ยงได้เมื่อไม่นานนี้ จากเดิมที่ไม่เคยเลี้ยงวัวมาก่อน แต่เมื่อได้ดูรายการโทรทัศน์แล้วคิดอยากจะเลี้ยง จึงได้ตัดสินใจลงทุนซื้อวัวตัวผู้ตัวเมียอย่างละตัวเป็นเงิน 100,000 บาท จากนั้นก็ได้แบ่งพื้นที่บางส่วนทำคอก และปลูกหญ้าให้วัวกินเพียงเวลาแค่ 2 ปี นอกจากเงินที่ลงไปจะคืนทุนแล้ว เขายังมีกำไรจากการขายวัวและลูกวัวรวมเป็นเงิน 370,000 บาท ยังไม่นับรวมรายได้จากการขายข้าวกระสอบละ 25 บาท และรายจ่ายที่ลดลงจากการที่ไม่ต้องซื้อปุ๋ยใช้อย่างแต่ก่อน เพราะมีปุ๋ยจากมูลวัว

“เศรษฐกิจพอเพียงทำแล้วมีความสุข” นายสิทธิชัยสรุปภาพรวมถึงกิจกรรมที่เขาทำอยู่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเขาพยายามพึ่งตนเองและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ที่มีให้มากที่สุด ก่อนจะทิ้งท้ายซึ่งเป็นความคิดที่ตกผลึกจากประสบการณ์การเป็นเกษตรกรกว่า 10 ปีว่า “ทำทุกอย่างแบบพอประมาณ วางแผนทุกอย่างก่อนทำ เน้นฐานรากให้มั่นคง ทำแบบไม่ประมาทค่อยๆ ทำไปทีละอย่าง ถึงเศรษฐกิจไม่ดี แต่ก็สามารถยืนอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อนใดๆ”

พื้นที่ 17 ไร่

นายกิต รัชชา

“บ่อพวงสันเภา”

ก่อนการเข้ามาของ “โครงการปิดทอง จ.น่าน” ในปี 2552 การทำเกษตรของนายกิตและชาวบ้าน โดยเฉพาะเขามีพื้นที่การเกษตรอยู่สูงกว่าห้วยฝึป่า ซึ่งเป็นสายน้ำหลักแถบนั้น เมื่อไรที่หมดหน้าฝน ทางเดียวที่เขาจะสามารถใช้น้ำทำการเกษตรได้คือการ “น้ำมันแลกกับน้ำ” ซึ่งมีค่าใช้จ่ายแต่ละปีไม่น้อยกว่า 15,000 บาท จนกระทั่งโครงการปิดทองหลังพระฯ ขยายผลจากบ้านยอดมายังบ้านผาหลักในปี 2553 ที่ทำให้ปัญหาดังกล่าวบรรเทาลงและหมดลงในที่สุด “ปิดทองฯ เริ่มจากทำฝาย และขุดนาขั้นบันได จากนั้นจึงสร้างประปาสิ่งเหล่านี้นแหละที่ทำให้เราเชื่อมั่น เพราะการทำงานของปิดทองฯ ไม่เหมือนกับคนอื่น” พ่อคิดคงหมายถึง การพาชาวบ้านทำฝายแบบ “**ทำให้ดู ทำร่วม และทำเอง**” สอนให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเอง แม้กระบวนการที่กล่าวมาดูเหมือนเป็นเรื่องพื้นฐานที่การพัฒนาควรจะเป็น แต่กระนั้นก็ไม่ง่ายที่จะโน้มน้าวให้ชาวบ้านที่เคยชินกับระบบอุปถัมภ์คล้อยตาม เดินสวนกระแสร่วมไปกับโครงการปิดทองหลังพระฯ “พอไปเอาแรงด้วยตลอดกับ 5 ฝายในหมู่บ้าน ปิดทองฯ มีวิสัยทัศน์ให้ ส่วนเราก็อยากได้น้ำ”

พื้นที่เกษตร : พื้นที่ 25 ไร่ โดย 9 ไร่ 92 ตรว. เป็นแปลงหลัก ปลูกมะนาว มะม่วงหิมพานต์ มะม่วงอ่อน ละมุด ฝรั่ง ลิ้นจี่ หว้าย ปาล์ม และจัดสรรเป็นพื้นที่พักอาศัย 1 งาน และบ่อน้ำ สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : บ่อพวงรับน้ำจากฝายห้วยฝึป่าและฝายห้วยฝึป่า ระบบน้ำและท่อ นาขั้นบันได พันธุ์ปลากับกิมและปลาจาระเม็ด ก้าวพันธุ์ไก่ และองค์ความรู้เรื่อง ปลูกพริกขี้หนูเปอร์ฮอก

ผลการเปลี่ยนแปลง : ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นจาก 200 กิโลกรัม/ไร่ เป็น 360 กิโลกรัม/ไร่, มีน้ำ ปลูกพืชหลังนา สร้างรายได้ 25,000 บาท/ปี และไม่เสียค่าน้ำมันกับการสูบน้ำในฤดูแล้งปีละ 15,000 บาทอีกต่อไป

ความรู้เด่น : การขุดและบำรุงรักษาบ่อพวงสันเภา

นายกิต รัชชา อายุ 51 ปี
86 หมู่ 3 บ้านผาหลัก ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

บ่อพวงคือบ่อน้ำที่ร่วมแบ่งปัน

ก่อนจะลงลึกถึงวิธีการขุดและรายละเอียดอื่นๆ พอลคิดกล่าวว่า ต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจถึงนิยามของ “บ่อพวง” เสียก่อนว่าเป็นบ่อน้ำที่ขุดเพื่อกักเก็บน้ำใช้ในการเกษตร มีความแตกต่างจากบ่อน้ำทั่วไปตรงที่บ่อพวงจะมีหลายบ่อพวงกันเป็นลำดับ ลดหลั่นกันลงมาตามความสูงต่ำของพื้นที่ บ่อที่อยู่สูงสุดจะเป็นบ่อแม่ที่รับน้ำจากฝาย และต่อท่อไปลงบ่อลูกที่อยู่ต่ำลงไป โดยปกติแล้วพื้นที่รับน้ำของแต่ละบ่อไม่เท่ากัน พื้นที่ที่จะสร้างบ่อเก็บน้ำได้ อาจไม่อยู่ในพื้นที่ที่เป็นพื้นที่รับน้ำ ดังนั้นหากพื้นที่ใดมีปริมาณฝนตกเยอะแต่ความจุบ่อน้อย น้ำที่เกินออกมาก็จะล้นออกสู่น้ำธรรมชาติ แต่ถ้าสามารถเชื่อมโยงกับบ่อพวงกับบ่ออื่นๆ ได้ น้ำส่วนเกินก็จะถูกระบายไปสู่บ่อลูกถัดไปที่ยังมีพื้นที่ว่างจุน้ำได้ “มันน้ำเสียดยณะเวลาเห็นน้ำล้นจากหน้าฝายไหลทิ้งไปเปล่าๆ” พอลคิดเล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนมีบ่อพวง

นอกจากนี้ เจ้าของบ่อจะต้องแบ่งปันน้ำกับเกษตรกรคนอื่นๆ ที่อยู่ในรัศมีการกระจายน้ำของบ่อพวง โดยผู้ใช้น้ำจะต้องจ่ายค่าใช้น้ำแก่เจ้าของบ่อตามที่ตกลงกัน อย่างกรณีบ่อของนายคิด ผู้ใช้น้ำจะต้องจ่ายค่าใช้น้ำแก่เขา 100 บาท/แปลงไร่

ใช้เป็นทุนดูแล ซ่อมแซมระบบน้ำและท่อ ซึ่งยังใช้การ “เอาแรง” ในกลุ่มผู้ใช้น้ำของบ่อพวงลูกอื่นๆ “ส่วนมากเป็นหินเข้าท่อ เข้าไปอุดที่ท่อคอลระยะ ทำให้ท่อแตก” พอลคิดกล่าวถึงปัญหาที่เจอบ่อยครั้ง “แต่ก็ป้องกันได้ด้วยการขุดลอกหน้าฝายทุกปี” ส่วนกับคำถามว่าบ่อพวงลูกหนึ่งต้องแบ่งปันน้ำแก่เกษตรกรกี่คน พอลคิดให้ความกระจ่างว่า ไม่มีจำนวนตายตัว บางบ่อพวงมีผู้ใช้น้ำ 10 – 15 คน ขณะที่ของเขามีเพียง 7 คน เพราะมีเกษตรกรที่มีที่ทำกินอยู่ในรัศมีการกระจายน้ำแค่นั้น

การกำบ่อพวง

ชาวบ้านไม่เคยมีประสบการณ์ทำบ่อพวงมาก่อน วิธีการต่างๆ จึงเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่โครงการปิดทองหลังพระฯ นำเข้ามา พอลคิดกล่าวว่าการทำบ่อพวงต่างจากการขุดบ่อน้ำทั่วไป เริ่มจากการสำรวจหาพื้นที่ การปูฝายยางโพลีเอทิลีนรองพื้นบ่อ และการบำรุงรักษา พื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำบ่อพวงคือ บริเวณสันเขาที่ไม่มีหินแหลมคม และเป็นจุดที่มีความสูงระหว่างฝายกับพื้นที่เกษตรเหมาะสม สำหรับวิธีการนำน้ำเข้าบ่อพวง คือต่อท่อจากฝายนำน้ำมาเก็บไว้ในบ่อ ก่อนจะใช้ระบบกัลกน้ำส่งน้ำมาตามท่อด้วยหลักแรงดันและแรงโน้มถ่วงโลก ส่งน้ำไปใช้เพื่อการเกษตร

วิธีการขุดและบำรุงรักษาบ่อพวง

ขั้นตอน	วิธีการ
วัดน้ำ	วัดปริมาณน้ำก่อนว่ามีเพียงพอต่อการทำเกษตร ตามมาตรฐานการสร้างบ่อพวงหรือไม่ จากนั้นจึงมาพิจารณาเกณฑ์ผู้รับประโยชน์ โดยบ่อพวง 1 บ่อ มีผู้รับประโยชน์ไม่น้อยกว่า 3 ครัวเรือน
เลือกพื้นที่	1. พื้นที่ที่เหมาะสมแก่การขุดบ่อ ต้องเป็นพื้นที่เรียบ ไม่มีหินและรากไม้ขนาดใหญ่ หากมีต้องขุดออกให้หมด เพื่อไม่ให้ทึ่มฝายยาง PE หลังจากปูบ่อแล้ว 2. สำรวจและเลือกบริเวณที่เป็นทางผ่านของน้ำจากฝายที่อยู่สูงขึ้นไป และสามารถเชื่อมน้ำจากบ่อพวงไปยังบ่อลูกและพื้นที่เกษตรอื่นๆ ได้ เพื่อให้เกิดประโยชน์และพบจุดคุ้มทุนเร็วที่สุด 3. ด้านยาวของบ่อควรวางตัวขนานไปในทิศทางลม เพื่อลดการระเหยของน้ำ

วิธีการขุดและบำรุงรักษาบ่อพวง

ขั้นตอน	วิธีการ
ขุด	- ใช้รถแบคโฮขุดบ่อ โดยขนาดความกว้าง ความยาว ความลึก ให้พิจารณาจากขนาดของพื้นที่ ปริมาณน้ำต้นทุนและงบประมาณ - เมื่อขุดบ่อจนได้ขนาดที่ต้องการแล้ว ขั้นตอนต่อไปได้แก่การตกแต่งบ่อโดยการใช้ไม้สามขากระทุ้งดินกันบ่อให้เรียบ พร้อมกับตรวจไปด้วยว่า ไม่มีเศษหินหรือเศษไม้แหลมคมตกค้างอยู่
ปูผ้ายาง	- ขุดหลุมลึก 0.5 เมตรที่ขอบบ่อพวงทั้ง 4 ด้าน โดยให้หลุมอยู่ถัดเข้ามาจากขอบบ่อ 1.5 เมตร - นำผ้ายาง PE ฝังลงในหลุมที่ขุดไว้ จากนั้นจึงเริ่มปูผ้าจากด้านกว้างไปด้านกว้าง หรือ ด้านยาวไปด้านยาวด้วยกัน ตำแหน่งกลางบ่อเป็นจุดที่มีผ้ายางซ้อนทับกัน เพื่อรองรับแรงกดของน้ำ
วางระบบท่อส่งน้ำ	การไหลของน้ำจากบ่อพวงใช้แรงโน้มถ่วงโลก คือจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ การต่อท่อในระยะใกล้ฝ่ายต้องใช้ท่อที่มีขนาดใหญ่ เพราะน้ำช่วงนี้ไหลแรง จากนั้นจึงค่อยๆ ลดขนาดท่อลง 1 นิ้วทุกๆ ระยะ 100 เมตร และทุกๆ บริเวณท่อแยกควรสร้างวาล์วปิดเปิดน้ำไว้ด้วย
ดูแล	- หมั่นคอยดูแลให้บ่อพวงมีน้ำหล่อเลี้ยงตลอด เพื่อป้องกันสัตว์มากัดทำลาย หรือผ้ายาง PE กรอบ เสียหายจากการโดนแสงอาทิตย์เผา - ปลูกหญ้าแฝกหรือต้นไม้ที่ขอบบ่อ เพื่อป้องกันการพังทลาย กรองตะกอนดินและพรางแสงแดดที่จะไปสัมผัสกับผ้าพลาสติก - หญ้าแฝก : ปลูกเป็นกอ ห่างกันกอละ 5 เซนติเมตร สำหรับกล้ารากเปลือย และ 10 เซนติเมตร สำหรับกล้าถุง โดยขุดหลุมปลูกต่อเนื่องกันไป อย่างไรก็ตาม หากต้องการปลูกหญ้าแฝกมากกว่า 1 แถว เป็นแนวคอนทัวร์ ระยะห่างระหว่างแถว 30 เซนติเมตร - ต้นไม้ : ปลูกได้หมดยกเว้นต้นไม้ที่มีผลหรือเปลือกแหลมคม เช่นทุเรียน สลัด เพราะอาจทำให้ผ้ายางขาด โดยส่วนตัวพ่อคิดแนะนำ ต้นปอสา กล้วย มะพร้าว ไม้ เพราะนอกจากให้ร่มเงาแล้ว ยังเก็บผลกินหรือขายได้ด้วย

มีน้ำมีข้าวมีพืชหลังนา

ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังมีบ่อพวงของพ่อคิด ได้แก่ มีบ่อน้ำไว้เลี้ยงปลาทำทิมและปลาจระเม็ด ซึ่งได้รับการสนับสนุนพันธุ์จากโครงการปิดทองหลังพระฯ ไว้บริเวณในครัวเรือน จากนั้น 3 ปีเมื่อโครงสร้างดินของนาขั้นบันไดอยู่ตัว ผลผลิตข้าวก็เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด แต่สิ่งที่ทำให้พ่อคิดดีใจมากที่สุด คือการขยายพื้นที่ปลูกพืชหลังนาอย่างพริกขี้หนูเปราะหอหล่มที่โครงการปิดทองหลังพระฯ อุดหนุนทั้งปัจจัยการผลิต ความรู้และการตลาด

ผลการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังมีบ่อพวง

รายการ	ก่อนมีบ่อพวง	หลังมีบ่อพวง
ผลผลิตข้าว	200 กิโลกรัม/ไร่	360 กิโลกรัม/ไร่
ค่าน้ำมันสูบน้ำ	15,000 บาท/ปี	0 บาท/ปี
กิจกรรมการเกษตร	ไม่มี	พืชหลังนา (พริก, มะนาว)
แหล่งอาหาร	ซื้อบริโภคทั้งหมด ไข่ ปลา	มีปลาซึ่งเป็นอาหารโปรตีนสูงไว้บริโภคแบบไม่มีค่าใช้จ่าย

จากการลงทุนจ้างรถแบคโฮ 9,000 บาทเพื่อขุดบ่อขนาด 15x15x1.5 เมตร เพียงปีเดียวพ่อคิดก็คืนทุนและได้กำไร ทั้งในเชิงตัวเลขและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

“ปลูกครั้งแรก ยังไม่ค่อยดี แต่ปีหน้าว่าจะปลูกเพิ่ม เพราะพอรู้แล้วว่าต้องปลูก ใส่น้ำยั้งใจ” พ่อคิดสื่อความถึงผลผลิตพริกบนพื้นที่ 2 งาน รอบที่ผ่านมาที่สร้างรายได้ประมาณ 25,000 บาท “และหากขายพริกได้เงินดี ก็จะปันส่วนหนึ่งไปสร้างฝายซีเมนต์ แบบเดียวกับฝายปิดทองแทนฝายกระสอบที่ไร้มะนาว”

พื้นที่ 9 ไร่ 92 ตรว.

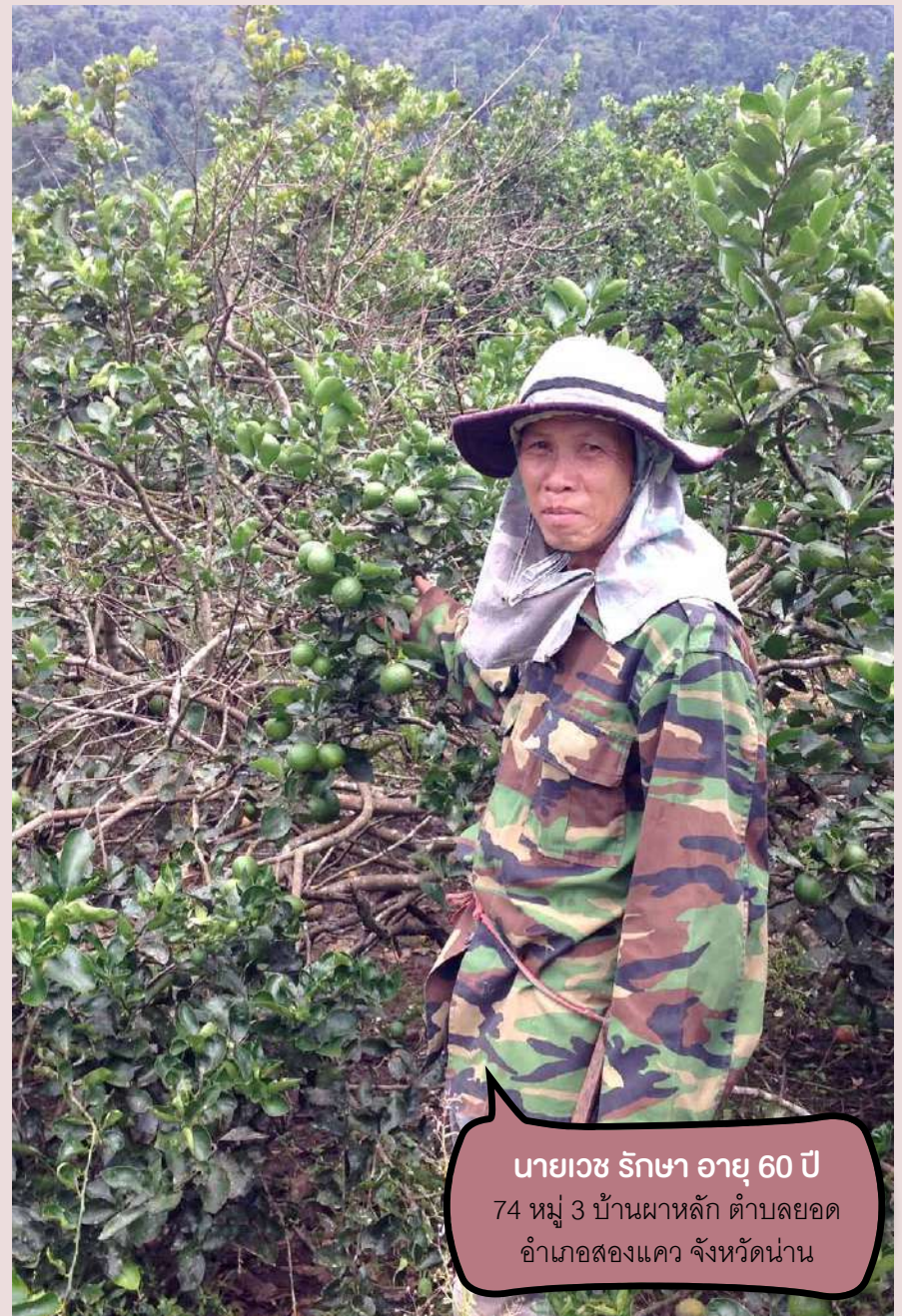
นายเวช รักษา

“มะนาวตาฮิติแซมพีชตระกูลส้ม”

พ่อเวช เริ่มปลูกมะนาวตาฮิติมาตั้งแต่ ปี 2549 โดยแรงบันดาลใจที่ทำให้แกหัน มาปลูกมะนาว คือการเห็นความสำเร็จ ของนายโต๊ะ รักษา ซึ่งเป็นญาติกันทำได้ และทำได้ดี จุดเปลี่ยนที่ทำให้พ่อเลิกปลูก ข้าวโพดและหันมาปลูกมะนาวเพราะเห็น พ่อโต๊ะใช้แรงกายทำเกษตรน้อยกว่าแกมาก และยังมีเวลาเหลือไปดูแลไร่นาในแปลง อื่นๆอีก จึงเข้าไปเรียนรู้กับพ่อโต๊ะจนเห็นว่า มะนาวเป็นพืชที่มีอนาคตสดใสกว่ากันมาก ไม่ว่าเกษตรกรจะมีที่ดินมากหรือน้อย ก็ สามารถปลูกมะนาวได้หมด “ได้เยอะจริง เป็น 100,000-120,000 เลย์” พ่อเวช ย้อนอดีตสมัยปลูกข้าวโพด “ต้นทุนก็ เยอะนะ พอกหักค่าแรง ค่ายาแล้วเหลือ แค่ 30,000 พอเห็นลุงโต๊ะทำแล้วได้ขาย ก็เลิกข้าวโพดมาปลูกมะนาว”

พื้นที่เกษตร : พื้นที่ 25 ไร่ 2 งาน 07 ตรว. ปลูกมะนาวตาฮิติ มะม่วงหิมพานต์ กว๊วยเหลืองบวลง
เกาะโรงเรียน ลองทอง ลำไย ส้มเขียวหวาน ส้มโอ ข้าวและปาล์ม
สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : ระบบน้ำและท่อจากฝายห้วยผิงป่า ความรู้การปลูก
มะนาว การทำมะนาวนอกฤดู กล้าพันธุ์ส้มเขียวหวาน และมังคุดอย่างละ 100 ต้น
ผลการเปลี่ยนแปลง : ปลูกนี้ 170,000 บาทได้ใน 7 ปี และรายได้รายปีจากพืชนาชนิดหลัง
หักต้นทุนแล้วสูงกว่าปลูกข้าวโพด 12 เท่า
ความรู้เด่น : การปลูกมะนาวตาฮิติแซมพีชตระกูลส้ม มะนาวนอกฤดู

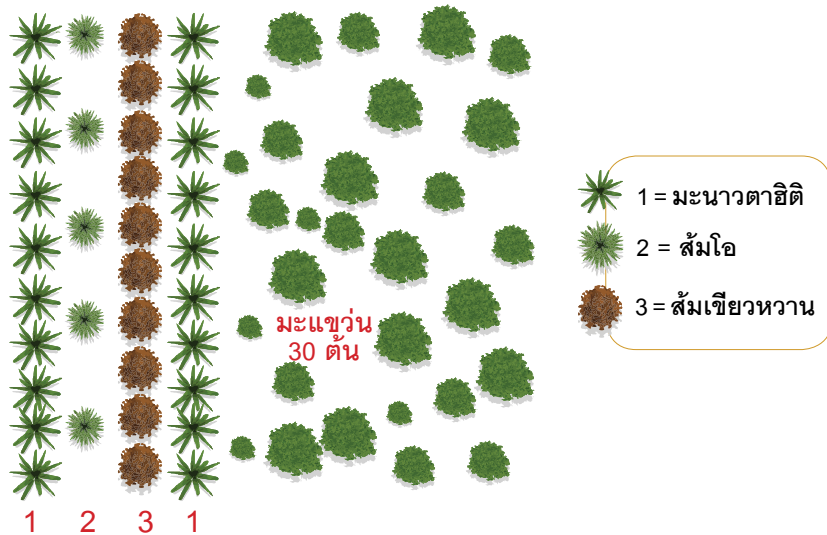

นายเวช รักษา อายุ 60 ปี

74 หมู่ 3 บ้านผาหลัก ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

เทคนิคการปลูกมะนาวร่วมกับพืชตระกูลส้ม

พ่อเวชปลูกส้มโอห่างจากมะนาวแถวแรก 3 เมตร จากนั้นอีก 3 เมตร ถัดมาปลูกส้มเขียวหวาน การจัดสรรพื้นที่แบบนี้ นอกจากประหยัดเนื้อที่แล้วยังช่วยลดการชะล้างปุ๋ย เพราะพืชทั้ง 3 ชนิดอยู่ในวงค์เดียวกัน จึงใช้ปุ๋ยสูตรเดียวกันได้ เริ่มปลูกมะนาวตาฮิติก่อน จากนั้นจึงค่อยๆ ขยับขยายปลูกส้มโอและส้มเขียวหวานภายหลัง โดยปลูกแซมไปยังที่ว่างระหว่างมะนาวทั้ง 2 ต้น ซึ่งปลูกห่างกัน 9 เมตร “เคยได้ยินว่ามะนาวกับส้มเป็นพืชตระกูลเดียวกัน ดังนั้นเวลาใส่ปุ๋ยมะนาวและเจอน้ำชะ มันก็จะชะไปหาส้ม ทำให้ไม่สูญปุ๋ย” และเสริมต่อว่าหัวใจของการปลูกมะนาวเริ่มจากผู้ปลูกต้องเข้าใจธรรมชาติมะนาวเสียก่อนว่าเป็นพืชที่ปลูกได้ดีในดินเกือบทุกชนิด ไม่ว่าดินเหนียว ดินร่วน ดินทราย แต่ถ้าต้องการให้มะนาวเจริญงอกงาม มีผลดกและคุณภาพ (น้ำเยอะ กลิ่นหอม ผิวกลมสวย) การใส่ปุ๋ยและรดน้ำต้องสม่ำเสมอ เพราะจะช่วยละลายปุ๋ยเพื่อให้พืชนำไปใช้ได้ ที่สำคัญน้ำยังเป็นตัวกำหนดความหนาของเปลือก มะนาวที่เปลือกหนา เนื้อนิ่มให้น้ำน้อยผู้บริโภคเบือนหน้าหนี ก็เพราะขาดน้ำ “พ่อใช้สปริงเกอร์ต่อน้ำจากห้วยผีป่า ปีที่ผ่านมาที่ว่าแล้งก็ยังมีน้ำตลอด” พ่อเวชอ้างอิงถึงฝ่ายคอนกรีตถาวร ซึ่งโครงการปิดทองหลังพระฯ และชาวบ้านร่วมกันสร้างในปี 2553 เป็นสายน้ำหลักในการดูแลมะนาว

เมื่อน้ำคือตัวกำหนดคุณภาพมะนาว นาที่ทองที่เหมาะสมแก่การปลูกจึงหนีไม่พ้นฤดูฝนช่วงต้นเดือนสิงหาคม เพราะสามารถยกภาระการรดน้ำบางส่วนให้ธรรมชาติได้ ที่เหลือจึงมีเพียงดูแลหญ้าและวัชพืชไม่ให้มาแย่งอาหารจนต้นอ่อนแรงแกรน เทคนิคการปลูกและรดน้ำมะนาวของพ่อเวชคือ หลังจากลงกล้าในฤดูฝนแล้ว ให้กล้ามีอายุ 1 เดือนก่อนจึงรดน้ำ การรดน้ำให้ดูที่ปริมาณความชุ่มชื้นของดินรอบๆ โคนต้น หากเห็นว่าดินเปลี่ยนสีจากอ่อนเป็นสีเข้ม ให้หยุดรด เพราะนั่นแปลว่าดินชุ่มชื้นแล้ว “หากไม่มีสปริงเกอร์ ก็ใช้สายยาง บีบปลายสายให้น้ำกระจายหนักๆ วิธีนี้นอกจากทำให้ดินชุ่มเร็วแล้ว ยังประหยัดน้ำด้วย” จากนั้นก็ปล่อยให้มะนาวเจริญเติบโตไปตามธรรมชาติ คอยคุมไม่ให้หญ้าขึ้น จะกลับมาเริ่มรดน้ำอีกครั้งก็ในช่วงเดือนมีนาคมถึงพฤษภาคม ซึ่งใช้หลักเดียวกันกับตอนแรกเพียงแค่เพิ่มปริมาณ “รดบริเวณโคนต้นให้กระจายรอบๆ โคนต้นให้กว้างกว่าครั้งแรก เพราะลักษณะรากของมะนาวจะโตออกด้านข้าง” ซึ่งคราวนี้ความถี่ของการรดอยู่ที่ 1 ครั้ง/สัปดาห์ และหากพบว่าต้นกล้าโตปลูกแล้วตาย ขุดขึ้นมาดูแล้วไม่มีรากอ่อนเหลือ ให้สันนิษฐานว่าหลุมมีหินนอนกั้นราก วิธีแก้คือขุดหลุมปลูกใหม่ให้ห่างจากหลุมเดิม 1 เมตร ซึ่งเป็นความรู้ใหม่ที่ได้จากประสบการณ์ที่คลุกคลีอยู่กับมะนาวมานานกว่า 10 ปี

การปลูกและดูแลมะนาวแบบฉบับพ่อเวช

ขั้นตอน	วิธีการ
ปลูก	ขุดหลุมขนาดกว้าง ยาวและลึกประมาณ 50 เซนติเมตร ผสมปุ๋ยอินทรีย์ที่มีส่วนผสมของมูลค่างควาหรือวัว 0.5 ส่วน เข้ากับปุ๋ยสูตร 15-15-15 อัตรา 1 ส่วน คลุกเคล้าให้เข้ากันรองก้นหลุมสูง 2 ใน 3 ของความสูงหลุม จากนั้นนำกล้ามะนาววางในหลุม โดยให้ระดับของดินที่ถุง สูงกว่าระดับดินปากหลุมเล็กน้อย ดึงถุงพลาสติกออก และวางต้นกล้าลงหลุม แล้วกลบดินที่เหลือ ในช่วงที่กล้ายังลำต้นอ่อนแอ เกษตรกรสามารถเหลาไม้ไผ่มาทำเป็นไม้หลักพยุงลำต้นได้
รดน้ำ	รดน้ำสม่ำเสมอ โดยเฉพาะช่วงที่ปลูกใหม่ๆ ควรให้น้ำวันละครั้ง เป็นอย่างน้อย (กรณีฝนไม่ตก) หลังจากปลูกประมาณ 15 วัน มะนาวสามารถตั้งตัวได้แล้ว ให้น้ำสัปดาห์ละครั้ง และควรหว่าสดูมาคลุมดินโคนต้นเพื่อรักษาความชื้น ควรเริ่มดให้น้ำตั้งแต่ช่วงเดือนมีนาคม เป็นต้นไปจนถึงช่วงออกดอกเพื่อให้มะนาวสะสมอาหารให้สูงถึงระดับที่สามารถสร้างตาดอกได้ และหลังจากที่มะนาวออกดอกแล้ว จึงค่อยกลับมารดน้ำ เพราะมะนาวต้องการน้ำเพื่อใช้ในการเจริญเติบโตของผลต่อ
คุมวัชพืช	ทำได้หลายวิธี ตั้งแต่วิธีการ ดึงถอน ถาง หรือใช้เครื่องตัดหญ้า แต่ต้องระวังอย่ากระทบกระเทือนราก วิธีคุมวัชพืชอีกวิธีหนึ่งที่นิยม คือการใช้สารเคมี เช่น ไกลโฟเสท

ขั้นตอน	วิธีการ
ใส่ปุ๋ย	- ใส่ปุ๋ยคอก หมักหรือเคมีเป็นครั้งที่สอง บริเวณรอบๆ ทรงพุ่มหลังมะนาวมีอายุ 3-4 เดือน โดยอัตราการใส่อยู่ที่ 0.5 กิโลกรัม/ต้น กรณีใส่ปุ๋ยเคมี ควรใส่หลังจากกำจัดวัชพืชแล้วและให้น้ำตาม - เมื่อมะนาวอายุ 1 ปี ให้ใส่ปุ๋ยสูตร 15-15-15 ครึ่งถุงมือ/ต้น และเมื่อมะนาวอายุ 2 ปี ก็เพิ่มปริมาณโดยใส่ปุ๋ย 2 ครั้งๆ ละประมาณ 1 กิโลกรัม และเมื่อมะนาวอายุย่างเข้าปีที่ 3 ก็จะเริ่มให้ผลผลิต - ก่อนออกดอกประมาณ 1-2 เดือน ให้ใส่ปุ๋ยที่มีฟอสฟอรัส (P) สูงประมาณ 0.5-1 กิโลกรัม/ต้น เพื่อเร่งการเจริญเติบโตในระยะที่ยังไม่ออกดอก
แต่งกิ่ง	เพื่อให้มะนาวมีผลดก ปราศจากการทำลายของโรค แมลงและเชื้อรา การตัดแต่งกิ่งควรทำหลังจากเก็บเกี่ยวผลแล้ว โดยตัดกิ่งที่เป็นโรคและแห้งออกให้หมด ห้ามทิ้งไว้ในสวนหรือสุมตามโคนต้น เพราะจะเป็นแหล่งสะสมของเชื้อโรค ให้นำไปเผา ทำลายให้หมด
เก็บเกี่ยว	เลือกผลที่สมบูรณ์ หากเจอผลเน่าหรือผลที่มีขนาดเล็กไม่ได้มาตรฐาน ห้ามเด็ดทิ้งในสวนเด็ดขาด เพราะความเป็นกรดของมะนาว หากย่อยสลายแล้วจะทำให้ดินเป็นกรด

ปฏิทินรายได้ของนายเวชในรอบ 1 ปี มะนาว ให้ผลผลิตตลอดปี สูงสุดเดือนกรกฎาคม - สิงหาคม ที่น้ำหนักประมาณ 1,400 กิโลกรัม/เดือน ก่อนลดลง 600 กิโลกรัม เดือนกันยายน - กุมภาพันธ์ และเหลือ 400-500 กิโลกรัม ในช่วงฤดูแล้ง

ผลผลิต	เดือนที่เก็บเกี่ยวผลผลิต							
	ม.ค.-มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.-ธ.ค.	
มะนาว								
ส้มโอ								
ส้มเขียวหวาน								
มะแขว่น								

หากพิจารณาให้ดีจะพบว่า รายได้จากการขายมะนาวเดือนกันยายน-กุมภาพันธ์ ซึ่งผลผลิตลดลงเหลือ 400-500 กิโลกรัม กลับสูงกว่ารายได้ในเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม ซึ่งผลผลิตสูงสุดในรอบปี เพราะความต่างของปริมาณผลผลิตถูกชดเชย ด้วยราคาต่อกิโลกรัม

เดือน	ผลผลิต (กิโลกรัม)	ราคา/กิโลกรัม	รายได้ (บาท)
กรกฎาคม - สิงหาคม	1,400	6	8,400
กันยายน - กุมภาพันธ์	400-500	55	27,500

ปลูกมะนาวแซมต้นเกา

มีคำกล่าวหาว่าหากสิ่งที่ทำดีอยู่แล้ว ก็ไม่มีเหตุผลที่จะเปลี่ยนแปลง จึงไม่แปลกที่พ่อเวชกล่าวปิดท้ายว่า เขาก็จะปลูกมะนาวต่อไป และถึงแม้เขาจะไม่อธิบายเหตุผลออกมาตรงๆ ว่าทำไมมะนาวจึงเป็นพืชในดวงใจ แต่จากข้อมูลของอาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน (อสพ.) ปิดทองหลังพระฯ ก็ทำให้ทุกคนรู้ได้ เพราะพ่อเวช สามารถปลดหนี้ที่ค้าง ธกส. กว่า 160,000 บาทลงได้แล้ว ซึ่งถึงจุดนี้คงไม่ต้องถามว่าเอาเงินมาจากไหน

...มีวันนี้เพราะพี่ “ตาฮิติ” ให้อะไรจริงๆ

นางวิไลวรรณ น้ำตอง

“บุกเบิกตลาดมะนาวแบบใจแลกใจ ”

ต่อให้ไม่มีปริญญาด้านการตลาด ใช้เพียงสามัญสำนึกล้วนๆ ก็รู้ได้ว่าการจูงใจให้ผู้บริโภคซื้อสินค้าชิ้นหนึ่ง ต้องเริ่มจากความต้องการของเขา คำนึงม วิถีชีวิต รายได้ อาชีพ เพศ ภูมิศาสตร์ ฯลฯ แต่หากต้องเริ่มต้นทำตลาดสินค้าเกษตรชนิดหนึ่ง ซึ่งผู้บริโภคไม่โปรดปราน ไม่คุ้นเคย ซึ่งผู้ผลิตเองก็ไม่สามารถเลี้ยงไปปลูกพืชชนิดอื่นทดแทนได้ เพราะข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ ความรู้ และต้นทุน สิ่งที่ได้คงหนีไม่พ้นเปลี่ยนตัวสินค้าน่าจะเป็นทางออกที่เหมาะสมที่สุด แต่หากไปถาม **นางวิไลวรรณ น้ำตอง** คำตอบที่ได้คือ “ความจริงใจและซื่อสัตย์ ผนวกเข้ากับความอดทนเอาชนะได้ทุกสิ่ง”

พื้นที่เกษตร : พื้นที่ 4 ไร่ 1 งาน 7 ตารางวา ปลูกมะนาวตาฮิติ พริก ส้มโอ มะม่วงและกิจการ Homestay เหนือแปลงมะนาวฯ
 สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : น้ำจากระบบท่อ ความรู้และข่าวสารด้านมะนาว ผลการเปลี่ยนแปลง : รายได้จากการขายปลีก-ส่งมะนาวตาฮิติเฉลี่ย 50,000 บาท/เดือน โดยมีตลาดที่แน่นอน
 ความรู้เด่น : การทำตลาดมะนาว

นางวิไลวรรณ น้ำตอง
 อายุ 39 ปี
 27 บ้านผ้าหลัก หมู่ 3 ตำบลยอด
 อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

มะนาวลับแต่ไม่มีคนซื้อ

นางวิไลวรรณ หรือที่รู้จักกันว่า “แม่หลวงดา” อดีตผู้ใหญ่บ้านผาหลัก เล่าว่า เกษตรกรในสองแควนิยมปลูกมะนาวสายพันธุ์ตาสีติ เพราะเป็นมะนาวที่ ทนทานต่อโรคและแมลง ออกดอกติดผลตลอดปีโดยไม่จำเป็นต้องใช้ฮอร์โมนสาร เร่งมาก ดังนั้นการดูแลจึงเรียบง่าย เพียงแต่ใส่ปุ๋ยสูตร 15-15-15 และฉีดน้ำหมัก ป้องกันแมลงบ้างปีละครั้ง แต่จุดอ่อนเพียงข้อเดียวที่เป็นจุดตายของมะนาวตาสีติ ก็คือเป็นมะนาวที่ไม่ได้รับความนิยมมากนัก ด้วยเหตุผลว่ามะนาวตาสีติไม่มี กลิ่นหอมเหมือนมะนาวแป้น ดังนั้นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในครัวเรือนแม่หลวงดา และอีกหลายๆ ครัวเรือนในบ้านผาหลักจึงมีแต่ความเครียด เพราะมะนาวออก ทุกวัน แต่กลับขายไม่ได้ หรือต่อให้ขายได้ ก็ถูกพ่อค้ากดราคาจนเงินที่ได้ไม่คุ้ม กับแรงที่ลงไป “เครียดนะ เจอแบบนี้ ไม่ใช่แค่กดราคาเรา บางเจ้าซื้อเงินเชื่อหรือ เงินสด แต่จ่ายช้าหรือไม่ครบก็มี ที่หนักสุดคือบางเจ้าจะรับซื้อ แต่ขอให้เรานั่งขัดผิว มะนาวให้มันเงา มันสวย เราก็ต้องทำ นั่งขัดมันทีละลูกเลย เรามีมะนาว 4 ไร่ 100 ต้น ยิ่งไงก็ต้องขาย เพราะปลูกมันแล้วก็ต้องได้เงิน”

สภาวะ “ของมีไม่มิตลาด” ดำเนินอยู่หลายปี จนเมื่อวาระการเป็นผู้ใหญ่บ้าน ของแม่หลวงดาหมดลงในปี 2558 เธอตัดสินใจไม่ลงรับเลือกตั้งต่อ เพราะต้องการ มีเวลามากขึ้นไปบุกเบิกตลาดมะนาวตาสีติ เพื่อให้ทั้งผู้บริโภคและพ่อค้ายอมรับ ให้ได้แม้ ณ เวลานั้นรู้ว่าไม่ใช่งานง่าย เพราะกำแพงที่ขวางหน้าไม่ใช่แค่เรื่อง การควบคุมคุณภาพและปริมาณให้ดีขึ้นเหมือนสินค้าเกษตรทั่วไป แต่เป็นเรื่องของ การลบล้างความเชื่อเดิมที่ผู้บริโภคมีต่อมะนาวตาสีติว่า “เปลือกหนา ไม่อร่อย น้ำน้อย ชาติความหอมแบบที่มะนาวควรมี” ซึ่งส่วนมากมาจากความเชื่อที่ คลาดเคลื่อน และสามารถลบล้างได้ด้วยใจที่เปิดใจ แต่จะอย่างไรล่ะ ล้วนแต่เป็น ปัญหาที่แม่ดาต้องหาวิธีแก้ไขให้ได้

แก้ปัญหาไปทีละจุด

แม่ดาเริ่มแก้ปัญหาจากจุดเล็กๆ หรือปัญหาเฉพาะหน้าก่อน ด้วยการทำตลาดเชิงรุก ขับรถกระบะคันเล็กๆ ไปกับสามีจากบ้าน ในอ.สองแควไปยัง จ. เชียงราย หรือ จ. พะเยา ซึ่งเป็นจุดรับ ซื้อมะนาวขนาดใหญ่ในละแวกนั้น โดยเฉพาะตลาดแรก ที่มีพ่อค้าไทยและจากประเทศเพื่อนบ้านมารอซื้อสินค้า เกษตร ก่อนนำกลับไปขายต่อยังประเทศของตน “มะนาว เบอร์ 0-4 เราขายเท่ากัน แต่เราต้องคิดไซส์ให้เขา เพราะเขาจะเอาไปตั้งราคาขายปลีกไม่เท่ากัน” เธอกล่าว “มะนาวที่เปลือกไม่สวยเพราะโดน เปลือกไฟ เราก็ขาย 2 บาท และพ่อค้าก็เอาไป ขายต่อ 5 บาท” และเพื่อให้มะนาวตาสีติมี โอกาสพิสูจน์ตนเองว่า คุณสมบัติของมันไม่ได้ ด้อยไปกว่ามะนาวแป้น แม่ดาจึงแจกมะนาวตาสีติ ให้กับพ่อค้ารายใหญ่ในตลาดนั้นๆ ฟรีคนละ 50 -100 กิโลกรัม เพื่อให้ไปทดลอง “ชิม” และ “แจกต่อ” แก่คนที่สนใจ และใช้โอกาสที่พ่อค้ารับ สินค้าเหล่านั้นแหละ โฆษณาเปรียบเทียบจุดเด่น- จุดด้อยระหว่างมะนาวตาสีติกับมะนาวแป้นให้เขา ฟัง “จะขายมันก็ต้องใช้จุดแข็งของมันไปตีจุดอ่อนมะนาวพันธุ์อื่น”

จุดแข็งของมะนาวตาสีเขียวที่แม่หลวงดาบอกกับพ่อค้าคือ เป็นมะนาวผลใหญ่ ไร้เม็ด และน้ำเยอะ ที่สำคัญยังหอมไม่แพ้มะนาวแป้น นอกจากนี้ยังเก็บรักษาได้นานถึงสองเดือน หากเก็บในตู้เย็น ส่วนเกษตรกรที่ต้องการปลูกมะนาวพันธุ์นี้ ข้อดีคือดูแลง่ายและทนทานต่อโรคแมลง ใช้ต้นทุนต่ำเพราะใช้ปุ๋ยคอกแทนปุ๋ยเคมี ใต้ง่าย ลำต้นแข็งแรง ทนต่อแรงลมและการเหยียบย่ำของสัตว์ เก็บเกี่ยวง่ายกว่ามะนาวแป้น ที่สำคัญมะนาวตาสีเขียวเป็นที่นิยมในตลาดต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ ได้ทุกวัน

ข้อกับไม่หมดคดกินไม่บาน

ว่ากันว่าการบุกเบิกตลาดที่ว่ายากแล้ว การรักษาสวนแบ่งที่มีอยู่กลับยากยิ่งกว่า แต่การที่ธุรกิจมะนาวของแม่ดาอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้นมาจาก “ความซื่อสัตย์ สุจริต จริงใจต่อกัน” เธอมองพ่อค้าและเกษตรกรที่เอามะนาวมาส่งให้เธอเสมือนคนในครอบครัวมากกว่า หุ่นส่วนทางธุรกิจ ตัวอย่างเช่น เกษตรกรที่เอาตาสีเขียวมาฝากเธอขาย เธอจะทำใบเสร็จรับเงินให้และจ่ายเงินให้วันต่อวัน ไม่มีค้าง เพราะเข้าใจดีว่าทุกคนต้องกินต้องใช้ ยิ่งเฉพาะกับเกษตรกรที่มีลูกในวัยเรียน ส่งลูกไปโรงเรียนแต่ละวันก็ต้องมีค่าขนม ที่สำคัญเธอยังมีสินน้ำใจเล็กๆ น้อยๆ เป็นรางวัลให้แก่เกษตรกรที่นำมะนาวมาส่งเธออย่างสม่ำเสมออีกด้วย การมีใบเสร็จฯ ก็เพื่อเป็นหลักฐานในกรณีที่เธอจ่ายเงินผิดพลาดเนื่องจากความซุกซมที่ต้องทำงานแข่งกันกับเวลา ก็ให้เอาบิลนี้แหละมายื่นตรวจสอบกัน

ราคาซื้อและขายส่งมะนาวตาสีเขียวของนางวิไลวรรณ

คุณภาพ	ราคารับซื้อ (บาท/ก.ก.)	ราคาขายส่ง/ปลีก (บาท/ก.ก.)
มะนาวสมบูรณ์	6	12
มะนาวมีตำหนิ (ผิวด้าน ไม่สวย)	2	5
มะนาวเน่า	มีเพียง 5% ซึ่งเธอจะคัดทิ้ง และนำไปทำน้ำหมักชีวภาพ	
ช่วงฤดูมะนาว มีรายได้ประมาณ 3,500 บาท/วันหรือเฉลี่ยตลอดปี อยู่ที่ 50,000 บาท/เดือน		

ความตรงไปตรงมาของเธอข้างต้น ไม่ได้มีแค่กับเกษตรกรที่เป็นเพื่อนร่วมอาชีพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมไปถึงพ่อค้าที่เข้ามาค้าขายกับเธอด้วย หากมะนาวของเธอถูกติติงเรื่องคุณภาพ ไม่ว่าจะเกิดจากการขนส่งหรือการปลูกเธอยินดีที่จะเปลี่ยนสินค้าให้ใหม่ทั้งหมด “เคยเจอบอกว่ามะนาวเปลือกขำ 300 โลหะ เราก็เอามาให้ใหม่เลย 300 โลหะ” ในขณะที่เรื่องเงินๆ ทองๆ เธอก็ใช้หลักการเดียวกัน กล่าวคือ เคยมีพ่อค้ารายใหญ่ใน จ.เชียงใหม่ โอนเงินค่ามะนาวเกินมาให้เธอเกิน 3,600 บาท พอเธอทราบเธอก็โอนเงินที่เกินมากลับคืนทันที ผลจากการวางตัวแบบใจเด็ดดังกล่าวก ทำให้ปัญหาทุกวันนี้จากขายไม่ได้ แต่กลายเป็นไม่พอขาย พ่อค้าบางเจ้าพอรู้ว่ามันเป็นมะนาวของเธอ ก็ยินดีที่จะขับรถเข้ามารับถึงสวน จ่ายเงินสดหรือเงินล่วงหน้า เพื่อกำหนดว่าจะได้มะนาวของเธอไปขาย ซึ่งเวลามารับมะนาว ก็ไม่มีการตรวจสอบน้ำหนักมะนาวเพราะเชื่อมั่นในความซื่อสัตย์ที่เธอแสดงให้เห็นตลอดมา

พึ่งตนเองและไม่หยุดเรียนรู้

แม้กิจการค้าส่งมะนาวของนางวิไลวรรณจะเติบโตมากนับจากวันเริ่มต้น กระนั้นเธอยังเชื่อว่า “เมื่อมีอาชีพและฐานะเพียงพอจะพึ่งพาตนเองได้ ย่อมสามารถสร้างความเจริญในระดับสูงขึ้นไปได้” เธอบอกว่าทุกวันนี้ตัวเธอ สามีและลูกสาว ยังคงเป็นแรงงานหลักในทุกขั้นตอน ทั้งในส่วนการปลูก การดูแล การเก็บเกี่ยว การคัดขนาดและการส่งสินค้า หรือหากไม่ไหวจริงๆ ก็จะจ้างแรงงานที่เป็นเครือญาติกัน เพื่อกระจายรายได้ หรือใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย เช่น เครื่องคัดมะนาวอัตโนมัติที่เธอซื้อมือสองมาในราคา 10,000 บาท นอกจากจะทำให้เธอได้มะนาวที่มีขนาดมาตรฐาน ตรงความต้องการของตลาดแล้ว ยังลดค่าใช้จ่ายได้มากเมื่อเทียบกับค่าจ้างที่ปัจจุบันอยู่ที่ 300-400 บาท/วัน ส่วนการใช้สารเคมีบังคับให้มะนาวให้ผลนอกฤดูยังไม่อยู่ในความคิดเธอ เพราะเธอไม่อยากทำร้ายต้นมะนาว บวกกับในสวนเธอยังมีพืชทางเลือกอื่นๆ เช่น พริก ส้มโอ มะเขว่น ซึ่งจะให้ผลผลิตพอดีในช่วงที่ตาฮิติหมดฤดูกาลไป

แม้สิ่งที่แม่หลวงดาทำอยู่จะเป็นความสำเร็จแล้วในสายตาคนภายนอก แต่เธอตระหนักดีว่า ไม่ว่าจะพยายามแค่ไหนก็มีอีกหลายๆ ปัจจัยที่อยู่เหนือการควบคุมของเกษตรกร เช่น ราคากลาง เธอจึงยังคงเสาะแสวงหาตลาดใหม่ๆ ที่ให้ราคาดีที่สุด โดยติดตามข่าวสารทั้งจากองค์ความรู้ต่างๆ จากทาง เว็บไซต์ตลาดไท และ Facebook ที่อาสาสมัครพัฒนาหมู่บ้าน (อสพ.) ปิดทองหลังพระฯ เป็นคนแนะนำ และยามที่เธอเอามะนาวไปส่งที่นอกพื้นที่ เธอก็ไม่ลืมที่จะเอาผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่ได้ขายในชุมชน เช่น กล้วยน้ำหว่า อะโวคาโด พริกซูปเปอร์ฮอท

พริกทอง ส้มโอ มะขามเปรี้ยว ฯลฯ เป็นต้น ตัดไม้ติดมือนำไปขาย และตอนกลับเธอก็นำผลผลิตทางการเกษตรที่ไม่มีขายในชุมชนกลับมาขายในชุมชน “อย่างตอนสงกรานต์ก็เอาแตงโมมาขาย เพราะบ้านเราไม่มี อากาศร้อน คิดว่าคนคงอยากกิน” เธอเล่า ก่อนขยายความต่อซึ่งแสดงให้เห็นความคิดที่เป็นระบบของเธว่า “เงินจะได้ไม่มากหรอก เพราะเราขายไม่แพง พอได้แค่ค่าข้าว แต่ก็ดีกว่าตีรถเปล่ากลับมา”

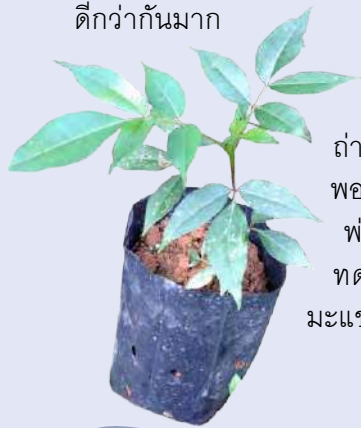
เมื่อขอให้นางวิไลวรรณสรุปเคล็ดลับความสำเร็จ เธอจึงไปสักพักก่อนตอบว่า “ตอนแรกตั้งใจจะไปขั้บรถ 6 ล้อขนขยะเหมือนคนอื่น ๆ แล้วจะตอนที่ไม่ได้เป็นผู้ใหญ่ฯ แต่เราไม่ยอมไปไหนไกลอยากทำงานอยู่บ้านในเคล็ดลับของพี่น้องคิดจะทำค้าขาย ใจแลกใจความซื่อสัตย์นี้แหละที่จะช่วยให้เราเอาชนะอุปสรรคทุกอย่าง”

นายทะ รักษา

“ปลูกมะแขว่นไม่รับแค่นายได้”

พ่อทะมีกิจกรรมการเกษตรหลากหลาย อีกทั้งยังเป็นเกษตรกรคนแรกที่เอามะนาวเข้ามาเผยแพร่ในบ้านผาหลักเมื่อปี 2534 ซึ่ง ณ เวลานั้นเขาทำงานเป็นลูกจ้างร้านกิ่งพันธุ์มะนาวจึงนำกิ่งพันธุ์มาขายเพราะอยากมีรายได้เสริม “รับกิ่งจากที่ร้านมาขาย รับมา 5 บาท ขาย 20” พ่อทะเล่าเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านมาแล้วว่า 25 ปี จากตอนแรก ตั้งใจเป็นแค่พ่อค้าขายกล้าพันธุ์มะนาวเพียงอย่างเดียว แต่พอมีโอกาสคิดเปรียบเทียบผลกำไรที่ได้จากการขายกิ่งกับลงมือปลูกเอง พบว่าทางหลังดีกว่ากันมาก

ตั้งแต่ทำไร่ การได้ทำเกษตรอยู่กับบ้าน ไม่ต้องเป็นลูกจ้างเขา บวกกับมั่นใจว่าเขาจะเอาดีในด้านนี้ ก็น่าจะไปได้และไปได้ดีด้วย เพราะเขาได้รับการถ่ายทอดความรู้เรื่องตอนกิ่ง ขยายพันธุ์และอื่นๆ ติดตัวมา พอสมควรระหว่างเป็นลูกจ้าง จากเหตุผลทั้งหมดที่กล่าวมา พ่อทะจึงตัดสินใจลาออกและเริ่มต้นปลูกมะนาวในแปลงทดลองแปลงเล็กๆ ก่อน แล้วขยับจากมะนาวมาปลูกมะแขว่นเพิ่มในเวลาต่อมา

พื้นที่เกษตร : พื้นที่รวม 10 ไร่ 2 งาน 34 ตรว.

สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : น้ำทำเกษตรจากฝายห้วยผาป่า, มะม่วงหิมพานต์ 75 ต้น, ความรู้การเพาะชำต้นเดียว การปลูกมะนาว

ผลการเปลี่ยนแปลง : จากลูกจ้างร้านขายพันธุ์ไม้มาเป็นเกษตรกรที่มีรายได้สม่ำเสมอ และพัฒนาตนเองจนกลายเป็นครูผู้ให้ความรู้เรื่องเกษตรแก่คนในหมู่บ้าน

ความรู้เด่น : การปลูกและดูแลมะแขว่น การปลูกมะนาว การขยายพันธุ์โดยการตอนกิ่ง

นายทะ รักษา อายุ 68 ปี

41 หมู่ 3 บ้านผาหลัก ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

จากมะนาวสู่มะแขว่น

แรงจูงใจที่ทำให้พ่อตะคิดปลูกมะแขว่นเป็นพืชเศรษฐกิจ แทนการปล่อยให้มันขึ้นเองตามธรรมชาติ เกิดจากความยากลำบากในการเก็บเกี่ยวแต่ละครั้ง ที่บ่อยครั้งเขาหมดเวลาอยู่บนภูเขาเป็นวันๆ เพียงเพื่อแลกกับมะแขว่นเพียง 1 กระสอบ แม้ว่าจะมีราคาซื้อที่สูงกว่าผลผลิตพืชชนิดอื่นๆ แต่มันก็น่าจะมีทางเลือกที่ดีกว่าที่จะทำให้เขาเหนื่อยไม่มาก

ไม่ง่ายเลยสำหรับช่วงแรกของความพยายามนำมะแขว่นจากที่ภูเขามาปลูกในสวน ยิ่งทำแบบไม่มีความรู้ ความเข้าใจ มีแต่ใจเพียงอย่างเดียว สิ่งทีรออยู่คงหนีไม่พ้นความล้มเหลว “ปลูกช่วงแรกตายหมด” นายตะกล่าว สาเหตุมาจากการที่เขาขุดเอาต้นกล้ามะแขว่นจากป่า โดยไม่เอาดินเดิมของมันมาด้วย ดังนั้นพอต้นกล้ามะแขว่นมาเจอเข้ากับดินใหม่ที่โครงสร้าง ธาตุอาหารและสภาพแวดล้อมไม่เหมือนเดิม ในขณะที่มันยังอ่อนแอ มันก็เลยตาย อีกทั้งในช่วงแรกของการขุดต้นกล้า เขาไม่รู้เรื่องระบบรากของมะแขว่น จึงขุดไปแบบไม่มีจุดหมาย เน้นเอาสะดวกเข้าว่าก็ทำให้เขาได้ต้นกล้าที่ไม่สมบูรณ์หรือต้นกล้าที่รากขาด

ลักษณะที่ต่างจากพืชอื่นของมะแขว่นคือ โดยทั่วไปของการปลูกต้นไม้ เกษตรกรจะเลือกกล้าพันธุ์ที่ลำต้นใหญ่ แข็งแรง เพื่อเพิ่มโอกาสของอัตราการรอดตาย แต่กับมะแขว่นนั้นตรงข้าม ต้นกล้าที่พ่อตะแนะนำให้เอามาปลูกเป็นต้นเล็ก เพราะจากประสบการณ์หากเลือกต้นใหญ่ รากจะลึก ทำให้เสี่ยงมากที่ระหว่างขุด คมจอบ คมเสียม จะไปกระทบเข้ากับรากแล้วทำให้ต้นกล้าต้นนั้นตาย นี่ยังไม่รวมรายละเอียดปลีกย่อยอื่นๆ ตั้งแต่การขุดหลุม, ช่วงเวลาที่เหมาะสมของการย้ายต้นกล้าจากถุงดำลงหลุม, การไม่ต้องการปุ๋ยรองก้นหลุมเหมือนพืชทั่วไป เป็นต้นที่เขาใช้เวลาเรียนรู้จากความผิดพลาดอยู่พักใหญ่ กว่าที่จะเข้าใจถึงธรรมชาติของมะแขว่น ซึ่งเป็นความรู้ที่ยากจะเรียนลัดนอกจากลงมือปฏิบัติเอง “มะแขว่นชอบที่สูง ดินระบายน้ำดี จึงควรปลูกตามไหล่เขาหรือพื้นที่สูงชัน และไม่ต้องรดน้ำหนัก” พ่อตะสรุป “จบ ดร. ก็สู้ ป.4 ไม่ได้ หากไม่ปฏิบัติ ทฤษฎีเป็นเพียงรากฐาน แต่ที่ดีกว่าคือการปฏิบัติ”

การปลูกมะแขว่นด้วยวิธีเพาะกล้า

ขั้นตอน	วิธีการ	เคล็ดลับ
ขุดย้ายกล้า	1. เลือกกล้ามะแขว่นที่สมบูรณ์สูง 1-2 ขอนี้ว หลีกเลี้ยงต้นกล้าที่ใหญ่กว่านั้น เพราะรากลึก ขุดยาก 2. ขุดดินรอบๆ ต้นกล้า ห่างจากโคนต้นประมาณ 1 คืบมือและนำดินเดิมของต้นกล้ากรอกใส่ถุงดำกลับมาด้วย	ความสมบูรณ์ดูจากความหนาของใบ ใบยิ่งหนาแปลว่ายิ่งสมบูรณ์
ปลูก	1. นำต้นกล้าฯ ลงปลูกในถุงดำที่ใส่ดินเดิม 2. 1-2 วัน เมื่อเห็นต้นกล้าสูงเท่าฝ่ามือให้ย้ายต้นกล้าลงหลุมที่ขุดเตรียมไว้ ระยะระหว่างหลุมประมาณ 8 x 8 เมตร และยังต้องใช้ดินเดิมรองก้นหลุมอีกเล็กน้อย	ขุดหลุมลึก 1/2 เท่าของความสูงต้นกล้า
ดูแล	1. ช่วงแรกควรให้มะแขว่นเติบโตเองตามธรรมชาติ การพรวนดินหรือกำจัดวัชพืชมีบ้าง แต่ต้องระวังเพราะรากมะแขว่นอยู่ระดับผิวดิน อาจทำให้รากมะแขว่นขาด 2. เมื่อมะแขว่นอายุ 1-2 ปี ให้เด็ดยอด เพื่อให้แตกกิ่งก้านเป็นการเพิ่มผลผลิต อีกทั้งยังทำให้ต้นมีความสูงไม่มากง่ายต่อการเก็บเกี่ยวผลผลิต	แนะนำให้ปลูกหน้าฝน จะประหยัดเวลารดน้ำ แต่หากปลูกหน้าแล้ง ให้รดน้ำพอหมาดทุกๆ 2 วัน
เก็บเกี่ยว	1. มะแขว่นมีพันธุ์หนักและพันธุ์เบาซึ่งทั้ง 2 สายพันธุ์จะเริ่มให้ผลผลิตเมื่อมีอายุ 5 ปี พันธุ์เบาจะเริ่มออกดอกเดือนก.ค. และเก็บเกี่ยวในช่วง ต.ค.-พ.ย. ส่วนพันธุ์หนักออกดอกเดือน ส.ค. เก็บเกี่ยวเดือน พ.ย.-ธ.ค. 2. แนะนำให้เก็บเกี่ยวผลแก่จัด*** เพราะมีกลิ่นหอมแปรปรวนง่าย ไม่เป็นเชื้อราเร็ว จึงเป็นที่ต้องการของตลาด	ช่วงผลแก่จัดให้สังเกตได้จากสีเปลือกที่มีสีน้ำตาลดำ
ข้อควรระวัง	ปลวกกัดกินรากและโคนต้น ทำให้ต้นกลวงหรือถูกสัตว์จำพวกตุ่นกัดกินราก ทำให้ต้นยืนต้นตาย และระวังถูกไฟฟ้าทำลายในฤดูแล้ง	ควรกางหญ้าหรือเศษวัชพืชแห้งที่ง่ายต่อการติดไฟออก เพื่อป้องกันไฟฟ้า

พ่อตะบอกว่า นอกจากการขยายพันธุ์ ด้วยต้นกล้าแล้ว มะแขว่นยังสามารถขยายพันธุ์ได้ด้วยการเพาะเมล็ด เริ่มจากคัดเลือกเมล็ดแก่จัด และเป็นเมล็ดสดที่ออกจากเปลือกมาหมาดๆ นำมาแช่ในน้ำอุ่นประมาณ 5-10 นาที แล้วนำไปแช่ในน้ำเย็นอีก 1 คืน เพื่อล้างไข่ที่เคลือบเมล็ดออกและทำให้เปลือกนอกแตก ซึ่งจะช่วยให้เมล็ดมีอัตราการงอกสูง จากนั้นนำลงไปเพาะในกระบะปลูก รดน้ำเป็นระยะและอย่าให้น้ำขังมากเกินไป ประมาณ 1-2 เดือน จากเมล็ดพันธุ์ก็จะโตเป็นต้นกล้าพร้อมปลูกลงดิน แต่ความที่เขาเป็นคนตำบลยอด ซึ่งมีมะแขว่นเป็นไม้ประจำถิ่น จึงทำให้การขยายพันธุ์ด้วยวิธีแรกเป็นทางเลือกที่ดีกว่าเพราะสะดวก ลดเวลาของการพัฒนาจากเมล็ดพันธุ์เป็นต้นกล้า และที่สำคัญที่สุด มีโอกาสได้ต้นกล้าที่มีสมบูรณ์กว่าเพราะธรรมชาติเป็นผู้เพาะและคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ให้

เมื่อถามถึงรายได้ พ่อตะตอบว่ามะแขว่นเป็นพืชเศรษฐกิจที่สามารถสร้างความมั่นคงในระยะยาวแก่ผู้ปลูกได้ เพราะมะแขว่น 1 ต้นจะให้ผลผลิตน้ำหนักแห้งประมาณ 30 - 35 กิโลกรัม คิดเป็นรายได้ประมาณ 3,600 - 4,200 บาท/ปี/ต้น ซึ่งน้ำหนักดังกล่าวจะเพิ่มขึ้นแบบแปรผันตรงต่ออายุของมะแขว่น อย่างไรก็ดี แม้อูเหมือนว่าการปลูกและดูแลมะแขว่นจะไม่ยุ่งยากมากนักในเรื่องของการใส่ปุ๋ย พ่นยาแต่บางแง่มุมของการปลูกพืชชนิดนี้ก็เหมือนการชิงโชค เพราะมีแต่มะแขว่นเทศเมียเท่านั้นที่ให้ผล และกว่าที่เกษตรกรจะรู้เพศของต้นไม้ที่ตนเองปลูกไว้ก็ต้องรอนาน 3 - 5 ปี “พ่อตูที่ระยะห่างของหนาม (บนลำต้น) หากหนามห่างเป็นเทศเมีย หนามไม่ห่างเป็นเทศผู้ ก็จะไม่พินเลย” พ่อตะบอกถึงแนวทางการสังเกตเพศมะแขว่นและแนะนำว่า ช่วง 5 ปี

แรกระหว่างที่รอมันออกผล เกษตรกรควรมีพืชทางเลือกชนิดอื่นไว้รองรับ แบบเดียวกับที่เขาขายได้จากมะนาวตาฮิติและส้มโอ

ปลูกทุกอย่างที่กิน

ในทัศนะของพ่อตะที่ทำการเกษตรมานานจนเลยวัยเกษียณมามากโข แล้วมองว่า การทำเกษตรที่ยั่งยืน เกษตรกรไม่ควรปลูกเฉพาะพืชที่ตลาดต้องการ แต่ให้จัดสรรพื้นที่ปลูกพืชที่ตนเองและครอบครัวบริโภคด้วย “คนต้องกิน แต่ไม่ปลูกมาขอกิน มาขอตะใคร่ให้คนดำ” แบบที่เขาพูดกันว่าปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ไม่ใช่เพียงเพื่อประหยัดเงินค่าอาหาร แต่เป็นเรื่องของการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการเป็นเกษตรกร ทั้งทักษะทางปฏิบัติอย่างการปลูกดูแล เก็บเกี่ยว และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อรับมือกับความไม่แน่นอน กับ “ศักดิ์ศรี” ความภาคภูมิใจในการเป็นเกษตรกรของตนเอง เป็นเรื่องตลกขำขันที่สุดหากเห็นเกษตรกรคนหนึ่งจำเป็นต้องซื้อหรือขอผัก ผลไม้บางชนิดจากเกษตรกรคนอื่น หากว่าเขามีที่ดินและสภาพแวดล้อมที่สามารถปลูกพืชชนิดนั้นๆ ได้

เคล็ด (ไม่) ลับ การตอนกิ่ง

พ่อตะมีวิธีการตอนกิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งเรียนรู้มาจากประสบการณ์สมัยเมื่อครั้งทำงานร้านขายพันธุ์ไม้ไม่แตกต่างจากการตอนกิ่งทั่วไป แต่พ่อตะนำมาประยุกต์ในสวนวิธีหุ้มกิ่งตอนให้สอดคล้องกับสภาพอากาศ คือ ทิศทางการหุ้มกิ่งตอนในฤดูร้อนต้องคว่ำปากถุงลงดิน เพราะถ้า น้ำที่รดลงไปโดนแดดเผาอย่างต่อเนื่อง จะทำให้อุณหภูมิภายในถุงหุ้มสูง และกระทบการเจริญเติบโตของราก

นายเจียน ผาหลัก

“การปลูกพืชผสมผสาน”

นายเจียน ผาหลัก เล่าเรื่องราวย้อนไปสมัยที่เริ่มสร้างครอบครัวใหม่ว่า ตัวเองก็มีแนวคิดเหมือนกับคนทั่วไปที่ต้องการความมั่นคงให้กับครอบครัว เพื่อให้ได้มาซึ่งความมั่นคงดังกล่าว เขาจึงพยายามหาช่องทางไปค้าแรงงานยังต่างประเทศในเมื่อสภาพแวดล้อมและปัจจัยสังคมเศรษฐกิจหลายๆ อย่างของบ้านเกิดไม่เอื้อต่อการทำมาหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง ไปอยู่ประเทศไต้หวันและประเทศลิเบีย นายเจียนทำมาถึงเหตุการณ์เมื่อกว่า 10 ปีก่อน “งานที่ทำเป็นงานก่อสร้าง เช่น อาคาร สำนักงาน หลักรๆ แล้วตัวเองจะถนัดงานก่อสร้าง อบรม และทำงานอื่นๆ บ้างตามที่หัวหน้างานมอบหมาย”

ชีวิตการทำงานในต่างแดนไม่ได้สุขสบาย แต่ต้องอดทน ดิ้นรน แรงใจเพียงอย่างเดียวที่ช่วยปลูกเร้านายเจียนยามอ่อนล้า คือภาพฝันที่อยากเห็นลูกของตนมีทุนการศึกษาเพียงพอที่จะเรียนจบระดับปริญญา หลังจากใช้ชีวิตในต่างแดนมา 5 ปี พร้อมกับฝันข้างต้นได้รับการเติมเต็ม นายเจียนก็ตัดสินใจเดินทางกลับบ้านเกิดเพื่อมาทำการเกษตรตามที่ตั้งปณิธานไว้ โดยเริ่มบุกเบิกที่ดินที่มีอยู่ 3 แปลงรวม 9 ไร่ ทำเกษตรแบบผสมผสานในปี 2548 ปลูกไม้ผลหลากหลายชนิดและสายพันธุ์กันไป เช่น ส้มโอ มะนาว กล้วย มะม่วงหิมพานต์ มะแขว่น และส้มเขียวหวานในพื้นที่ใกล้เคียงกัน

พื้นที่เกษตร : 9 ไร่ ปลูกส้มโอ 3 ไร่ มะนาวตาฮิติ 2 ไร่ มะม่วงหิมพานต์ 2 ไร่ และมะแขว่น 2 ไร่
เลี้ยงสัตว์ : หมูเหมาชน เป็ด ไก่
สิ่งที่ได้รับจากโครงการ : น้ำท่าเกษตรจากลำห้วยกอยม หมูเหมาชน
ผลการเปลี่ยนแปลง : รายได้เฉลี่ย 160,000 บาท/ปี โดยมีส้มโอและมะม่วงหิมพานต์ที่รอการเก็บเกี่ยวผลผลิตในอีก 3-4 ปีข้างหน้า
ความรู้ต้น : การจัดสรรพื้นที่ลาดชันเพื่อปลูกเกษตรแบบผสมผสาน การทำปุ๋ยหมัก

นายเจียน ผาหลัก อายุ 52 ปี
เลขที่ 8 หมู่ 3 บ้านผาหลัก ต.ยอด
อ.สองแคว จ.น่าน

การจัดการพื้นที่

ความที่พื้นที่ส่วนใหญ่ของนายเขียนตั้งอยู่บนพื้นที่ภูเขาซึ่งมีความลาดชัน ประกอบกับความผันผวนของราคาสินค้าเกษตรในปัจจุบัน การเลือกพืชแต่ละชนิดมาปลูกบนที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัด จึงไม่สามารถทำได้แบบเดาสุ่ม แต่ต้องผ่านการคัดสรรมาเป็นอย่างดี ซึ่งนายเขียนก็ได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาช่วยจัดการ เริ่มจาก

ปัจจัยทางด้านพื้นที่ที่ลาดเอียง นายเขียนแก้ไขปัญหาด้วยการปลูกมะนาวและส้มโอบนที่ดินที่ใกล้กับลำห้วย เนื่องจากเป็นพืชที่ต้องให้น้ำสูง ขณะที่มะม่วงหิมพานต์และมะแขว่น ปลูกสูงขึ้นไปเพราะเป็นพืชที่ต้องการน้ำน้อยกว่า เป็นต้น ที่สำคัญนายเขียนยังมีอีกหนึ่งหลักคิด ที่โดยส่วนตัวเขาให้นิยามว่า **“ปลูกต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาต้นไม้เล็ก”** ปลูกส้มโอและมะม่วงหิมพานต์บริเวณต้นมะแขว่นเพื่อให้มะแขว่นเป็นพืชที่เลี้ยงแก่ผลไม้ทั้งสองชนิด นอกจากนี้ ในด้านมิติทางเศรษฐกิจเพื่อเป็นหลักประกันว่าเขาจะมีรายได้หมุนเวียนตลอดทั้งปี พืชแต่ละชนิดที่ปลูกจะต้องมีกำหนดเวลาการให้ผลผลิตไม่ตรงกัน เป็นพืชที่ผู้บริโภคต้องการ อีกทั้งสัดส่วนต้นทุนกับรายได้ก็ต้องสมเหตุผล ผลคุ้มค่าแก่การลงทุน **“ปลูกพืชต้องมีการลงทุนซื้อปุ๋ย ซื้อน้ำมัน ยาล่อแมลง หรือทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อกำจัดศัตรูพืช บางคนอาจมองข้ามรายจ่ายพวกนี้ แต่นั่นหมายถึงรายจ่ายที่จะมาซึ่งรายได้”** โดยพืชที่สร้างรายได้ให้นายเขียนแล้ว ณ ปัจจุบัน ได้แก่ มะนาว มะแขว่น ส้มโอกล้วย ซึ่งมะแขว่นเป็นพืชที่ลงทุนน้อยที่สุด รองลงมาเป็น กล้วย มะนาวและส้มโอ ส่วนมะม่วงหิมพานต์ต้องรออีก 3-4 ปี ถึงจะให้ผลผลิต

ทั้งนี้ หลักคิดและความรู้ที่กล่าวไปนั้น ส่วนหนึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของนายเขียนเอง อีกส่วนเป็นความรู้ที่เขาได้จากโครงการปิดทองหลังพระฯ พาไปเรียนรู้ที่ไร่อัมฤทธิ อำเภอบัว จังหวัดน่านเมื่อปี 2557 ซึ่งที่ไร่มีระบบเกษตรแบบผสมผสาน ที่คล้ายๆกับของเขา ปลูกไม้ผล ผัก สมุนไพรควบคู่กับเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่

การใส่ปุ๋ยและกำจัดศัตรูพืช

การดูแลพืชในสวน นายเขียนกล่าวว่า เขาไม่ได้มีหลักเกณฑ์ที่แปลกหรือแตกต่างจากเกษตรกรคนอื่นๆมากนัก เขาใช้ปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 และสูตร 46-0-0 ผสมกับปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ หรือปุ๋ยคอก (ขี้วัว ขี้หมู) โดยนำปุ๋ยที่กล่าวมาข้างต้น ผสมคลุกเคล้าให้เข้ากันกันในอัตราส่วน 1:1 หลังจากที่ได้ผสมเข้ากันดีแล้ว ก็สามารถนำไปใส่พืชในสวนได้ และก่อนหน้านั้นเคยได้ความรู้เรื่องการทำปุ๋ยหมักชีวภาพจาก เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลยอมาบธรรมิการบวร มาอบรมสอนเรื่องการทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักชีวภาพ ซึ่งเขาก็ได้นำความรู้ดังกล่าวมาปฏิบัติจริง โดยนำมาใช้กับมะนาว และส้มโอซึ่งเป็นพืชที่สร้างรายได้หลักปีละ 2 ครั้ง โดยใส่ช่วงที่ผลผลิตออกผลขนาดเล็กเท่าไข่ไก่ 1 ครั้ง หลังจากนั้นสังเกตผลผลิตโตใกล้จะเก็บจำหน่าย ให้ใส่อีก 1 ครั้ง อัตราต้นละ 1 กำมือ โดยการหว่านหรือโรยรอบทรงพุ่ม อย่างไรก็ตาม ปุ๋ยบางส่วนจำเป็นต้องซื้อและมีราคาสูง การใส่ปุ๋ยของนายเขียนจึงเลือกใส่เฉพาะมะนาวและส้มโอ เพราะเป็นพืชที่ทำรายได้ อีกทั้งเมื่อเวลาที่ฝนตก ปุ๋ยส่วนหนึ่งก็จะถูกฝนชะล้างไหลไปตามน้ำให้ไม้ชนิดอื่นได้รับปุ๋ยเช่นกัน นอกจากสูตรปุ๋ยและวิธีการใส่ปุ๋ยที่กล่าวไปข้างต้นแล้ว นายเขียนยังมีเทคนิคการทำปุ๋ยสูตรเฉพาะตัว ซึ่งจากการทดสอบพบว่าใช้ได้กับพืชผลในแปลงไม่แพ้ปุ๋ยที่ซื้อ กล่าวคือ เอาขี้หมูผสมกับปูนขาว (โดโลไมท์) หมักไว้ 15 วันเพื่อฆ่าเชื้อในขี้หมูก่อน แล้วนำไปใส่ในแปลง ช่วยให้ดินร่วนซุย พืชผลงาม เมื่อเปรียบเทียบกับปุ๋ยเคมีพบว่าปุ๋ยสูตรเขาเหนือกว่ามาก เพราะปุ๋ยเคมีใส่แล้วต้นไม้ดูเขียวช่วง 1-2 เดือนแรก แต่ถ้าเป็นปุ๋ยขี้หมูผสมโดโลไมท์ พืชผลดูงามนาน 4-5 เดือน

นี้ยังไม่รวมถึงประโยชน์ของปุ๋ยชีวภาพในแง่ของการปรับปรุงโครงสร้างดิน ส่วนการกำจัดวัชพืช นายเขียนใช้ตัดหญ้าในแปลงแทนการฉีดยากำจัดวัชพืช เนื่องจากเล็งเห็นโทษของสารเคมีที่อาจสะสมอยู่ในพืชที่ปลูก ประกอบกับผลผลิตที่ปลูกก็นำมาบริโภคในครัวเรือนด้วย จึงต้องการผักผลไม้ที่ปลอดภัยกับคนในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ก็มีการใช้สารเคมีบ้าง แต่จะใช้ก็แต่ในกรณีที่เป็นจริงๆ เท่านั้น เช่น ยาฆ่าหญ้าฉีดเข้ารูต้นมะนาวที่หนอนเจาะต้น เป็นต้น

ปลูกผสมผสานรายได้ก็หมุนเวียน

การลงมือลงแรงปลูกพืชไม้ผล โดยผสมผสานกันไปในนั้น เริ่มแรกอาจจะทำให้เหนื่อย ท้อ รอผลผลิตนาน 4-5 ปีตามแต่ไม้แต่ละชนิดกว่าจะได้เก็บเกี่ยว แต่ความมานะอดทนร่ำดั่งกล่าวนายเขียนยืนยันว่าไม่มีทางสูญเปล่า เปรียบได้กับการฝากเงินในธนาคารเพื่อกินดอกเบี้ย เนื่องจากผลของการเฝ้าดูแลให้ต้นไม้ค่อยๆ ออกเงย สมบูรณ์ ติดดอก ออกผล จะสร้างรายได้ให้เจ้าของดั่งดวงในอนาคต อย่างกรณีของนายเขียนพบว่ารายได้ไต่เรียงจาก มะนาวตาฮิติ ซึ่งออกดอก ติดผลตลอดทั้งปี ช่วงหน้าฝนให้ผลผลิตเยอะ ราคาถูก ช่วงหน้าแล้งเดือน มี.ค.-เม.ย.ผลผลิตน้อย ราคาสูง ซึ่งแปลงที่ปลูกมีด้วยกัน 3 แปลง เมื่อรวมรายได้ต่อปีเฉพาะมะนาว สูงถึงประมาณ 40,000 บาท/ปี ต่อมาเป็นมะเขว่น สมุนไพรในท้องถิ่นซึ่งขึ้นเองตามธรรมชาติ ไม่ต้องลงทุน รอเก็บผลผลิตอย่างเดียว ปี 58 ที่ผ่านมามีรายได้ประมาณ 70,000-100,000 บาท มะม่วงหิมพานต์ ปลูกไว้เก็บผลผลิตใน

ระยะยาว เนื่องจากเห็นช่องทางจากเพื่อนเกษตรกรใน อำเภอเชียงกลางที่ปลูกแล้วได้ขาย กิโลกรัมละ 25-30 บาท ผนวกกับหน่วยงานราชการมีโครงการ/แผนงานหาตลาดให้ เช่นเดียวกันกับส้มโอที่เพิ่งปลูกไปเมื่อปี 57 และยังต้องดูแลไปอีก 3-4 ปี จึงจะให้ผลผลิต จากความสำเร็จที่เกิดขึ้นกับนายเขียนจะเห็นได้ว่าเกษตรแบบผสมผสานไม่เพียงแต่สร้างภูมิคุ้มกันทางรายได้ แต่ยังเพิ่มอำนาจในการต่อรองของเกษตรกรที่มีต่อพ่อค้าคนกลางอีกด้วย

“ปีไหนมะนาวขายไม่ได้ราคา ก็ยังมีมะเขว่น มีส้มโอที่จะสร้างรายได้ นี่ยังไม่รวมหมูที่เลี้ยงไว้ 2 แม่ที่ผลิตลูกให้ได้ขายปีละ 20,000 บาท” นายเขียนสรุป **“เมื่อผลผลิตมีหลากหลาย การขายก็มีพ่อค้ามารับซื้อในพื้นที่ และตอนนี้มีพ่อค้าที่อยู่ในหมู่บ้านคอยรับซื้อผลผลิตตลอด ไม่ต้องกลัวว่าปลูกอะไรแล้วไม่ได้ขาย ปัจจุบันนี้มีตลาด แต่ชุมชนผลิตสินค้าให้ไม่ได้ตามที่ตลาดต้องการ เห็นได้ชัดตอนนี้ เช่น มะนาว ส้มโอ เงาะ เป็นต้น”**

นายมา ผาหลัก

“ลดต้นทุนทำนาด้วยข้าวต้นเดียว”

วิถีชีวิตของ นายมา รักษา นั้นเรียบง่ายไม่ต่างจากคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน ผาหลัก ตื่นเช้ามาช่วยกันหุงหาอาหารกับภรรยาเพื่อเตรียมให้หลานไปโรงเรียน จากนั้นก็ออกไปทำมาหากินหาเงินมาเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง อยู่ที่ว่า จะเลือกวิธีไหน ในการหาเงิน ระหว่างเข้าเมืองไปค้าแรงงาน กับเข้าสวนเอาเหี่ยวแลกผลผลิต

เป็นโชคดีของพ่อเฒ่าวัย 61 ปี ที่ด้วยหลายๆ ปัจจัย ตั้งแต่การมีความรู้ด้าน เกษตรอยู่เป็นทุน การมีที่ทำกินเป็นของตนเอง เป็นต้น ที่ทำให้เขาสามารถเลือก “สุขใจเล่าเท่าอยู่บ้าน” ทำไร่นาสวนอยู่กับธรรมชาติที่แวดล้อมไปด้วยสีเขียวของ ต้นไม้ในนาพรรณในสวนของตนเองได้ไม่ต้องออกไปเผชิญความลำบากในเมืองกรุงฯ เหมือนอีกหลายๆ ครอบครัว ซึ่งค่าค่าจ้างขั้นต่ำ โดยเฉพาะกับประโยคแวดล้อมด้วย สีเขียวของพันธุ์พืช ก็ไม่ได้เป็นเรื่องที่เกินจริงแต่อย่างใด หากว่ามองออกไปรอบๆ สวนของนายมา ซึ่งไม่เพียงมีแต่สีเขียวปนทองของรวงข้าวเท่านั้น แต่ยังมีสีเขียว ปนแดง ปนส้มของพันธุ์ไม้อีกมากมาย ตั้งแต่ พืชผักสวนครัว เช่น พริก กะเพรา โหระพา ซึ่งปลูกไว้บริเวณเถียงนา เพื่อให้ง่ายต่อการเก็บกิน ไม้ผล จำพวก มะนาว ส้มโอ มะเขว่น ฝรั่ง มะม่วงหิมพานต์ เงาะและลองกอง ซึ่งเป็นการปลูกแบบผสมผสาน โดยมีจุดเริ่มต้นจากการขอพันธุ์ไม้จากเพื่อน

บ้านมาปลูกก่อนจากนั้นจึงค่อยๆ ขยับขยายซื้อมา ปลูกเองภายใต้แนวคิด “ปลูกเท่าที่กำลังที่มีจะดูแล ไหว” และ “ใช้พื้นที่ทุกตารางนิ้วให้เกิดประโยชน์ สูงสุด”

พื้นที่เกษตร : 9.48 ไร่ ปลูกข้าว มะนาวตาฮิติ มะเขว่น ส้มโอ ฝรั่ง มะม่วงหิมพานต์ เงาะ และลองกอง
เลี้ยงสัตว์ : ปลาไน ปลาดุก
สิ่งที่ได้รับจากโครงการ : บำรุงขวัญกำลังใจ ความรู้เรื่องการปลูกข้าวต้นเดียว การทำส้มโอ ให้ได้คุณภาพ การดักแมลงวันทอง
ผลการเปลี่ยนแปลง : ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้นจาก 240 กิโลกรัม/ไร่ เป็น 545.5 กิโลกรัม/ไร่, ลดปริมาณพันธุ์ข้าวจาก 10 กิโลกรัม/ไร่ เป็น 1 กิโลกรัม/ไร่
ความรู้เด่น : การปลูกข้าวต้นเดียว

นายมา ผาหลัก อายุ 61 ปี
34 บ้านผาหลัก หมู่ 3 ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

การปลูกข้าวต้นเดียว

แม้ที่ทำงานของนายมาจะเต็มไปด้วยพืชนาพรอดตามที่กล่าวไปข้างต้น แต่พืชหลักที่เขามีการค้นคว้าหาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองตลอดเวลา คงหนีไม่พ้น “ข้าวสันป่าตอง” ซึ่งกินพื้นที่ 3.75 ไร่และวางตัวอยู่ในลักษณะไขแดง ถูกห้อมล้อมไปด้วยพืชสวน แต่ก่อนการทำนาของนายมา ก็ทำแบบเดียวกับชาวบ้านคนอื่นๆ ที่อยู่ในละแวกเดียวกัน คือไม่หว่านก็ปักดำ ก่อนจะเปลี่ยนวิธีการมาเป็นการ “ปลูกข้าวต้นเดียว” หรือที่เรียกว่า “ระบบการปลูกข้าวแบบเข้มข้น” ในทางวิชาการ หลังจากได้รับความรู้จากโครงการปิดทองหลังพระฯ ที่พาไปศึกษาดูงานเรื่องนี้ที่มูลนิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี เมื่อปี 2555

เมื่อถามนายมาว่าการปลูกข้าวต้นเดียวต่างจากการปลูกด้วยวิธีปักดำที่ชาวบ้านทั่วไปทำกันอย่างไร เขาตอบว่าไม่ต่างกัน การปลูกข้าวต้นเดียวก็คือการปักดำประเภทหนึ่ง แต่จำกัดปริมาณเมล็ดพันธุ์/กล้าพันธุ์ที่จะปักดำเพียง 1 ต้น/การปักดำปักดำแบบนี้ นอกจากช่วยในเรื่องประหยัดกล้าพันธุ์ได้ประมาณ 90% แล้ว ยังเปิดโอกาสให้ต้นข้าวแสดงศักยภาพเต็มที่ในการแตกกอและออกรวง เพราะข้าวจะมีพื้นที่ในการขยายของราก เมื่อรากขยาย ต้นข้าวก็จะสามารถดูดซับธาตุอาหารได้ดีกว่า หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นวิธีการปลูกข้าวที่ใช้เมล็ดพันธุ์น้อย แต่ให้ผลผลิตข้าวสูงนั่นเอง ซึ่งมีวิธีการดังนี้

• การเพาะกล้า

นำดินจอมปลวกในส่วนดินฐานจอมปลวก (หากเป็นไปได้) ซึ่งอุดมไปด้วยธาตุอาหาร โครงสร้างและค่ากรดต่าง (pH) ที่เหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของพืช มาบดให้ละเอียด แล้วใช้ดินดังกล่าวปริมาณเล็กน้อยรองก้นหลุมถาดเพาะขนาด 530 หลุม จากนั้นนำเมล็ดพันธุ์ข้าวหยอดใส่หลุมถาดเพาะ หลุมละ 1 เมล็ด เพราะจะทำให้มีการแตกกอที่ดี แล้วนำดินจอมปลวกใส่ลงเพิ่มเพื่อกลบเมล็ดพันธุ์ที่เพิ่งหยอดไป ทั้งนี้ดินที่เกินปากถาดเพาะขึ้นมา ให้ใช้ใช้กล่องกระดาษหรือท่อ PVC ปาดให้เรียบ รดน้ำทิ้งไว้ 15 วัน ก็สามารถนำมาลงแปลงนาได้

• การเตรียมดิน

ให้ทำการไถดะ ไถแปร ในช่วงต้นฤดูฝน เพราะดินจะนิ่มง่ายต่อการพลิกดินให้ดินชั้นล่างได้ขึ้นมาสัมผัสอากาศ ออกซิเจนและเป็นการตากดินเพื่อทำลายวัชพืช โรคพืชบางชนิด การไถดะจะเริ่มทำเมื่อฝนตกครั้งแรกในปีฤดูกาลใหม่ หลังจากไถดะจะตากดินเอาไว้ประมาณ 1 - 2 สัปดาห์ส่งผลเรื่องวัชพืชขึ้นไม่ทันต้นข้าว

• วิธีการปลูกและดูแล

การดำนา เป็นวิธีที่ใช้แรงงานเยอะ แต่ในบ้านผาหลักมีการเอาแรง หรือที่เรียกกันในภาษาชาวบ้านว่าการลงแขกทำนา เมื่อข้าวที่เพาะในถาดมีอายุได้ 15 วัน ให้ย้ายกล้าจากถาดลงมาปักดำ ควรใช้ระยะปักดำ 25x25 เซนติเมตร ปักดำละ 1 ต้น ปักดำลึกประมาณ 3-5 เซนติเมตร จะทำให้ข้าวแตกกอใหม่ได้เต็มที่ การใส่ปุ๋ย หลังจากปักดำแล้ว 10 วัน ให้ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ (ปุ๋ยตามดเชียว) 1 กระสอบ (พื้นที่ 3.3 ไร่) พอต้นข้าวมีอายุได้ 2 เดือน ให้ใส่ปุ๋ยอีกครั้ง แต่เปลี่ยนเป็นปุ๋ยเคมีสูตร 15-15-15 จำนวน 1 กระสอบ (อัตราการใช้ปุ๋ยต่อ 3.3 ไร่) หลังจากนั้นให้หมั่นมาดูเรื่องโรคและแมลงที่จะเข้ามาทำลาย สิ่งสำคัญที่สุดของการทำนา คือการรักษาระดับน้ำ ที่ต้องมีหล่อเลี้ยงต้นข้าวตลอด จนถึงช่วงฤดูเก็บเกี่ยว เพราะน้ำไม่เพียงแต่ช่วยในเรื่องของการเจริญเติบโตของต้นข้าว แต่ยังช่วยคุมวัชพืชจำพวกหญ้าไม่ให้แย่งอาหารด้วย

ข้อควรระวัง ฝนตกห้ามเก็บเกี่ยวข้าว เพราะจะทำให้ข้าวมีความชื้นสูง เก็บรักษาได้ไม่นาน

เปรียบเทียบน้ำหนักเมล็ดพันธุ์ที่ใช้และปริมาณผลผลิตระหว่างการปักดำทั่วไปกับการปลูกข้าวต้นเดียว

กรณีปลูกข้าวสันป่าตองบนพื้นที่ 1 ไร่

รายการ	ปักดำทั่วไป	ปลูกข้าวต้นเดียว
น้ำหนักเมล็ดพันธุ์ที่ใช้ (กิโลกรัม/ไร่)	10 กิโลกรัม	1 กิโลกรัม
ต้นทุน (บาท)	288	28.8 บาท
ผลผลิตข้าวที่ได้ (กิโลกรัม/ไร่)	240	545.4

ภูมิปัญญาเก่าแก่แต่ใช้ได้จริง

นอกจากทำนาแล้ว นายมา ยังมีการปลูกพืชผักสวนครัวและผลไม้จำพวกมะนาว ฝรั่ง ส้มโอ มะม่วงหิมพานต์ไว้กินในครอบครัวด้วย แน่นนอนว่าการทำเกษตรกับศัตรูพืชเป็นของคู่กัน อยู่ที่ว่าจะใช้วิธีใดในการควบคุม ปัญหาหนึ่งที่พบในสวนของนายมาคือเรื่องหนู กระต่าย นกมากัดกินต้นไม้ที่เพิ่งปลูกใหม่ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว นายมาได้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดต่อกันมาทำกับดักไล่ไล่นกและสัตว์ไม่ให้เข้ามากัดกิน ด้วยการนำกล่องโฟมที่ไม่ได้ใช้แล้วมาปักปลายไม้ เพื่อขบไล่นกและสัตว์ไม่ให้เข้ามากัดกิน แม้วิธีการดังกล่าวจะดูธรรมดาอย่างมาก แต่นายมา กลับมองว่า ภูมิปัญญาเช่นนี้ทรงคุณค่าและไม่มีวันล้าสมัย เพราะได้รับการพิสูจน์จากรุ่นสู่รุ่นแล้วว่าใช้ได้จริง ไม่มีค่าใช้จ่าย อีกทั้งการนำ

มันกลับมาใช้ในยุคปัจจุบัน ยังเท่ากับการการถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังรู้จักและเพิ่มโอกาสที่ภูมิปัญญา จะได้รับการสืบทอดต่อไป

พื้นที่ 9 ไร่ 48 ตร.

นายสกุล เรียวสกุลชาติ “ปลูกอราบัก้าแซมกล้วยเหลืองนวล”

วิถีชีวิตของ นายสกุล เรียว-สกุลชาติ แตกต่างจากชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกเดียวกันอย่างเห็นได้ชัด เพราะขณะที่คนส่วนใหญ่ต้องลุกจากที่นอนแต่เช้าตรู่ ออกจากบ้านไปปฏิบัติภารกิจในไร่ นา แต่พ่อเฒ่าวัย 69 ปี เลือกที่จะนั่งปล่อยอารมณ์อยู่ที่ชานหน้าบ้าน ฟังเสียงขับขานของนกคุ่ม 3 ตัวที่เลี้ยงไว้ในกรงไม้ ใช้ชีวิตในวิถีแบบเนิบช้าที่ใครๆ ต่อกันในปัจจุบันไปเสีย วิถีชีวิตชาวสวนอย่างเขาคือพวกที่ “ลำบากกายตอนต้น แต่สบายกายตอนปลาย” แตกต่างจากเกษตรกรที่ทำข้าวโพดตรงที่ “ลำบากกายเสมอ ต้นเสมอปลาย”

พื้นที่เกษตร : พื้นที่ 36 ไร่ ปลูกกาแฟอราบัก้า มะนาวตาฮิติ มะม่วงหิมพานต์ กล้วยเหลืองนวล เงาะโรงเรียน ลองกอง ลำไย ส้มเขียวหวาน ส้มโอ ข้าว และปาล์ม
 สิ่งที่ได้รับจากโครงการปิดทองหลังพระฯ : กล้วยเหลืองนวล 800 ต้น เมล็ดพันธุ์มะม่วงหิมพานต์ และความรู้ในการปลูกมะม่วงหิมพานต์ และมะนาวตาฮิติ
 ผลการเปลี่ยนแปลง : มีรายได้ต่อเนื่อง จากการเปลี่ยนไร่ข้าวโพดเป็นสวนกาแฟและผลไม้ นาชนิด
 ความรู้เด่น : การปลูกกาแฟอราบัก้าแซมกล้วยเหลืองนวล

นายสกุล เรียวสกุลชาติ อายุ 69 ปี
 28 หมู่ 6 บ้านน้ำเกาะ ตำบลยอด
 อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ปลูกทุกอย่างที่อยากกิน

ประวัติของพ่อกลุ่ไม่ต่างจากเกษตรกรทั่วไปที่ประสบความสำเร็จ คือเรียนรู้จากความล้มเหลว ก่อนมองหาทางเลือกใหม่ที่จะไม่เจอปัญหาแบบเดิมอีก พ่อกลุ่เล่าว่า หลังจากอพยพจากจีนเข้ามาในประเทศไทย

ในปี 2538 การปลูกข้าวโพดคืออาชีพแรกที่เขาค้นหาเลี้ยงปากท้อง โดยเริ่มทำข้าวโพดตั้งแต่สมัยที่เมล็ดพันธุ์ราคา 2 บาท/กิโลกรัม ปลูกไร่ละ 300 บาท/กระสอบ และน้ำมันเบนซิน 4 บาท/ลิตร ทำมานาน 20 ปี จนราคาเมล็ดพันธุ์ถีบตัวขึ้นไป 240 บาท/กิโลกรัม แต่สิ่งหนึ่งที่คงเดิม ไม่เคยเปลี่ยนแปลงเลยก็คือทำไมไม่คุ้มทุนหรือขาดทุน สลับไปมาแบบนี้ตลอด นอกจากกำลังใจที่เสียแล้ว กำลังกายก็น้อยลงทุกวันเพราะอายุมากขึ้น แถมถดถอยมากกว่าคนวัยเดียวกัน จากการนำร่างกายไปเสี่ยงกับปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงทุกปี

“ขาดทุนตลอด” พ่อกลุ่ให้ความ “เราไม่ได้ปลูกข้าวโพดให้ตนเองรวย แต่ปลูกให้พ่อเลี้ยงรวย ค่าปุ๋ย ค่ายา ค่าน้ำมัน เราต้องเอาจากเขาหมด เพราะเมื่อก่อนไม่มีอะไรกิน สหกรณ์ กองทุนหมู่บ้าน ขายได้ 60,000 หักไป 15,000 เหลือติดมือ 45,000 ไม่รวมค่าแรง ปีหนึ่งมีรายได้แค่นั้น อยู่ไม่ได้”

พ่อกลุ่เปลี่ยนแนวจาก “ชาวไร่” มาเป็น “ชาวสวน” ในปี 2552 โดยบอกกับตนเองและครอบครัวว่า ในเมื่อปลูกข้าวโพดแล้วขาดทุน ทำไมเราไม่ปลูกพืชที่เราทำได้ ซึ่งเขาสารภาพว่า หลักการตลาดจำพวกขายที่ไหน ขายยังไร ราคาเท่าไร ไม่ได้อยู่ในความคิดมากนัก รู้เพียงแค่ว่าอยากปลูก อย่างน้อยต่อให้ไม่ได้ขายหรือขายยาก แยกและลูกหลานก็ยังมีผลไม้ไว้กิน ดังนั้นเมล็ดพันธุ์แรกที่พ่อกลุ่บรรจงปลูกลงบนที่ดินของตนเอง จึงเป็นผลไม้ที่เป็นที่นิยมในภาคเหนือ ก่อน เช่น ส้มเขียวหวาน ลำไย เงาะ ก่อนที่จะขยับขยายปลูกมะม่วงหิมพานต์ กาแฟอาราบิก้า และกล้วยเหลืองนวล ในปี 2558 หลังได้รับการสนับสนุนพันธุ์และความรู้จากโครงการปิดทองหลังพระฯ

แรงงานครัวเรือนกำหนดพืชที่ปลูก

แม้พ่อกลุ่มีที่ดินทำกิน 6 แปลง คิดเป็นพื้นที่กว่า 90 ไร่ แต่มีเพียง 2 แปลง 36 ไร่เท่านั้นที่ใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง เขาเล่าว่าการจะปลูกพืชแต่ละชนิด ไม่ได้เกิดจากการสุ่มหรือความอยากกินเท่านั้น แต่ผ่านการคิดถ่วงปรองมาเป็นอย่างดี จากประสบการณ์ ลงมือทำโดยดูธรรมชาติของพืช “พ่อไม่เคยเรียน ใช้สังเกตกับทดลองเอา มาได้เรียนก็ตอนที่ปิดทองเอาหน่วยงานเข้ามาสอน” ท่ามกลางความหลากหลายของผลไม้บนนาชนิด พบว่าผลไม้ที่ปลูกจะมีระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวยาว สามารถทอดเวลาไว้ได้ 2-3 วันแบบไม่ต้องกลัวผลผลิตเสีย ทำให้ไม่มีต้นทุนในการจ้างแรงงานเก็บเกี่ยวเลย “เคยปลูกลิ้นจี่แล้วไม่เอา ใค่นิ่งหมด เพราะต้องจ้างคนหนักตอนเก็บเกี่ยว ไม่จ้างก็ไม่ได้ ผลผลิตเสียหายคาดัน ไม่ก็ถูกลมพัดหมด”

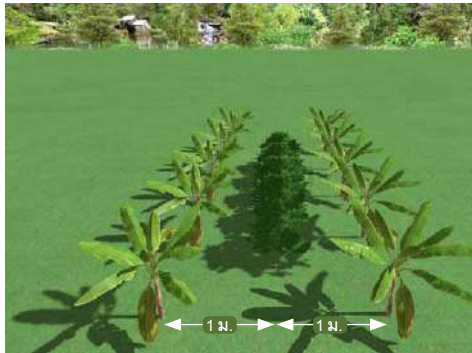

ปลูกกาแฟแซมกล้วย

พ่อกลุ่เล่าว่าเขาปลูกกาแฟอาราบิก้าสลับกล้วยเหลืองนวลอยู่บนพื้นที่ 4 ไร่ มาสักพักแล้ว เริ่มจากปลูกกล้วยก่อนบนพื้นที่ว่าง จากนั้นจึงเอาอาราบิก้าเข้ามาปลูกเสริมบนพื้นที่ว่างระหว่างแถว ที่ทำเช่นนี้ เพราะการจะปลูกอาราบิก้าให้ได้คุณภาพและยั่งยืน จะต้องหาพืชร่มเงาให้มัน แต่ร่มเงาที่พลงแดดต้องไม่เกิน 70% ที่สำคัญกล้วยยังช่วยป้องกันการเกิดโรคราสนิม และลดการระบาดของโรคและแมลงศัตรูบางชนิดได้ แม้ธรรมชาติของกาแฟจะชอบที่สูงและหนาว แต่การจะให้เมล็ดกาแฟเจริญเติบโตและมีสารอาหารที่พอเพียงจนได้อายุพร้อมเก็บเกี่ยวที่ 8-9 เดือน ดินที่ปลูกกาแฟควรเป็นดินที่ระบายน้ำได้ดี ความลาดชันก็ต้องไม่มากจนเกินไป ถ้าเกษตรกรต้องโน้มตัวไปข้างหน้าเวลาเดินขึ้นเนินลูกหนึ่งๆ นั่นแปลว่าลาดชันมากไปแล้ว

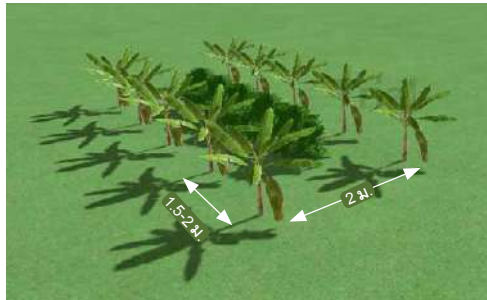

ความรู้ในการปลูกกาแฟของพ่อสกลมาจากการทดลองจริง ดังนั้นการขุดหลุมปลูกจึงไม่ขนาดตายตัวว่าต้องขุดกว้าง x ยาว x ลึกเท่าไร แต่ให้ดูจากความสูงของต้นกล้ากาแฟเป็นสำคัญ และขุดหลุม $\frac{1}{2}$ ของความสูงของต้น เช่น หากต้นกล้าสูง 50 เซนติเมตร ขนาดของหลุมก็ควรอยู่ที่ 25 x 25 x 25 เซนติเมตร เป็นต้น เคล็ดลับที่สำคัญอยู่ที่ “วิธีการกลบดิน” พ่อสกลเผยว่า ให้ใช้หน้าดินที่ขุดขึ้นมาก่อนรองก้นหลุม $\frac{1}{2}$ ของความลึก ส่วนดินชั้นล่างอีกครั้งหนึ่งกลบบริเวณต้นหลุมแทน “ดินล่างมีปุ๋ยเยอะกว่าหน้าดิน เราต้องบำรุงต้นอ่อนกาแฟให้รอดก่อน ดังนั้นในขณะที่รากของมันยังสั้นและอ่อนแอ จึงต้องหาดินดีๆ ให้มัน”

ภาพที่ 1 : นายสกลปลูกกาแฟรอบป่า โดยเว้นระยะห่างจากกล้วยเหลืองนวลที่ให้ร่มเงา 1 เมตร เพราะจากประสบการณ์ระยะดังกล่าว เหมาะสมกับการจัดสรรพื้นที่ และลักษณะการเจริญเติบโต พืชทั้ง 2 ชนิดไม่แย่งอาหารกันจนเกินไป

ภาพที่ 2 : สำหรับระยะห่างของกาแฟแต่ละต้น นายสกลแนะนำที่ 1.5 - 2 เมตร แบบแรกจะทำให้ได้กาแฟประมาณ 700 ต้น/ไร่ และ 500 ต้น/ไร่สำหรับระยะที่สอง และควรปลูกกาแฟให้เป็นแถวเป็นแนว เพื่อความสะดวกในการเก็บผลผลิต

วิธีของพ่อสกลไม่มีการรองก้นหลุมด้วยปุ๋ยหรือแกลบ เพราะจากประสบการณ์ของเขาหากใช้แกลบรองก้น มันจะเป็นตัวดึงดูดสัตว์ขนาดเล็กจำพวกปลวกมากัดแทะรากแก้ว และหากพบว่าปลูกหลุมใดแล้วต้นกล้าตาย (กรณีที่เกิดต้นกล้าที่แข็งแรงสมบูรณ์แล้ว) ให้สันนิษฐานว่าดินไม่ดี มีเชื้อโรค วิธีแก้ที่ง่ายที่สุด คือขุดหลุมปลูกใหม่ ห่างจากหลุมเดิมอย่างน้อย 1 เมตร สำหรับการกลบดิน เขาแนะนำให้กลบดินหลวมๆ พอที่ดินจะพยุ่งน้ำหนักกล้าได้ ห้ามใช้สันจอบกดหรือกระแทกดินจนแน่นเป็นอันขาด เพราะอาจทำให้รากขาด ที่สำคัญพยายามกลบดินรอบๆ โคนต้นให้มีลักษณะเป็นหลังเต่า เพราะลักษณะนี้ช่วยอุ้มน้ำและเก็บกักความชื้นได้ดีเวลารดน้ำ ขั้นตอนสุดท้ายคือการใช้ปุ๋ยโรยรอบโคนต้นสัก 1 กำมือ ซึ่งพ่อสกลไม่เคยเสียเงินซื้อปุ๋ยนานแล้ว เพราะมีหมูดำ 10 ตัว ที่เลี้ยงไว้ในบริเวณใกล้เคียงกัน “เลี้ยงหมูเอาไว้ให้มี ส่วนขี้มันเอามาใส่ต้นไม้ แต่ต้องตากให้แห้งจนเป็นผงก่อน” หากปลูกฤดูร้อนก็ให้รดน้ำพองามๆ ทุก 2-3 วัน แต่หากปลูกฤดูฝนก็ปล่อยให้พระพิรุณทำหน้าที่ดังกล่าวไป

การแต่งกิ่ง : ให้ตัดแต่งกิ่งหลังเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยตัดเฉพาะกิ่งที่เสียหายจากการเก็บเกี่ยว กิ่งที่แห้งตาย และตัดผลที่แห้งติดอยู่บนต้นออกด้วย เพื่อลดความเสี่ยงจากการเป็นแหล่งเพาะพันธุ์โรคและแมลง และพร้อมสำหรับการออกดอกติดผลในรอบถัดไป “กิ่งไหนใบเยอะก็ตัดกิ่งนั้นแหละ เพราะธรรมชาติของต้นไม้ต้นไหนใบเยอะ ผลจะไม่เยอะ เพราะปุ๋ยไปเลี้ยงใบหมด” สำหรับต้นกาแฟที่มีอายุมาก ต้นโทรมและมีอัตราการให้ผลผลิตต่ำ พ่อสกลกล่าวว่า ให้แก้ปัญหาด้วยการตัดเพื่อสร้างลำต้นใหม่ โดยให้ตัดหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต หน่อใหม่จะแตกเมื่อได้รับแสงแดดเพียงพอ โดยรอบของการตัดคือทุกๆ 8 ปี อาจจะช้าหรือเร็วกว่านี้ขึ้นอยู่กับสภาพความสมบูรณ์ของแต่ละต้น

รายได้ดีและต่อเนื่อง

การเปลี่ยนแปลงหนึ่งซึ่งเห็นได้ชัดนับแต่พ่อสกุลผันตนเองเป็นชาวนวน คือ ความต่อเนื่องของรายได้ จากรับเป็นก้อนครั้งละมากๆ เปลี่ยนเป็นรับน้อยแต่บ่อย ขึ้น เพราะผลไม้บางชนิด หลังจากที่มีจนถึงวัยที่ติดดอกออกผลแล้ว มันก็จะสร้างรายได้เข้ามาอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง โดยที่พ่อสกุลไม่ต้องลงมือทำงานนั้นตลอดเวลา “ปีที่แล้วขายกาแฟได้ 11,000 จาก 2 ไร่ ขายเป็นเมล็ดตากแห้ง กิโลละ 110 บาท” พ่อสกุลเริ่มให้ความกระจ่างว่าเหตุใดเขาจึงเป็นเกษตรกรที่ไม่ต้องตื่นไปทำงานแข่งกับแสงตะวัน “กล้วยนี้ขายได้ทั้งผล กล้า ตกปีละ 20,000 ขายได้ทุกๆ 3 อาทิตย์เอามาเป็นค่าขนมให้หลาน 3 คนไปโรงเรียน” ส่วนลูกสาวของพ่อสกุลที่ทำงานอยู่ จ.เชียงใหม่ ทุกครั้งที่มาบ้านก็จะเอางะลาไปขายที่เชียงใหม่ด้วย ได้เงินครั้งละ 3,000 บาท แม้มูลค่าไม่มาก แต่หากพิจารณาว่ามันเป็นของฝากจากคุณพ่อ ที่เธอได้ทั้งทาน และขายก็คุ้มค่าไม่ใช่น้อย และหากวันหนึ่งที่พ่อทำงานสวนไม่ไหวแล้ว เธอและสามี

ก็จะกลับมารับช่วงต่อ เพราะเห็นแล้วว่าสิ่งที่พ่อลงแรงปลูกพืชมรดกให้เธอ มาตลอด 7 ปีที่ผ่านมา สามารถสร้างรายได้ แหล่งอาหาร รวมถึงความสุขกับการที่ครอบครัวได้อยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตาโดยไม่จำเป็นต้องออกไปขายแรงงานข้างนอก

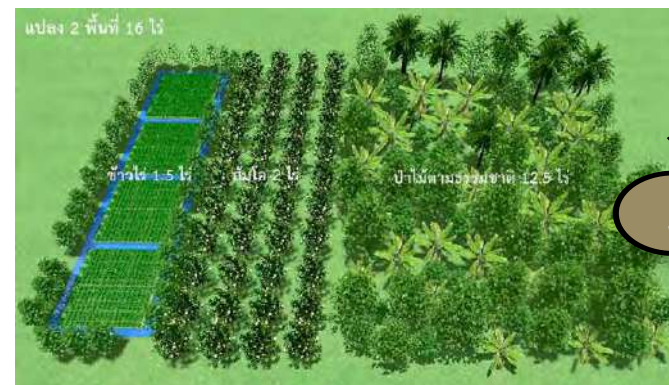
แปลง 1
พื้นที่ 20 ไร่

เมื่อมีพอกก็เผื่อแผ่

ด้วยวัยและรายได้ที่มี พ่อสกุลคิดว่าเพียงพอแล้วกับกิจกรรมทางการเกษตร ที่มี แต่กับที่ดินว่างเปล่าอีก 54 ไร่ที่เหลืออยู่ พ่อสกุลจึงแบ่งปันที่ดินที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์บางส่วนให้เกษตรกรที่ไม่มีที่ทำกินใช้ทำการเกษตร ซึ่งเป็นการให้แบบไม่คิดค่าเช่า อย่างไรก็ตาม ผู้โชครดีที่จะได้สิทธิ์ดังกล่าว จะต้องเป็นคนในหมู่บ้านน้ำเกาะเท่านั้น และเป็นคนที่พ่อสกุลพิจารณาแล้วว่าขยันขันแข็ง ไม่ดื่มเหล้า สูบยา เล่นการพนัน จนเสียการเสีงาน ที่สำคัญยังต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบ 4 ข้อ ที่พ่อสกุลกำหนดไว้ อย่างเคร่งครัดดังนี้

1. พื้นที่ที่ให้ยืมมาน้อยอยู่ที่กำลังแรงงาน เช่น ขอ 10 ไร่ แต่มีแรงทำเองได้แค่ 3 ไร่ ก็ต้องลดลง
2. ห้ามตัดไม้ที่มีอยู่เดิมบนที่ดินผืนนั้นๆ เด็ดขาด
3. ห้ามขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มเติมจากที่ตกลงไว้
4. ห้ามลักขโมยผลผลิตจากแปลงข้างเคียง ไม่ว่าจะลักมากินหรือลักไปขาย

เมื่อถามว่าพ่อสกุลได้อะไรจากการกระทำเช่นนี้ เขาตอบว่านอกจาก ความสุขใจแล้ว “สงสารเขา ทำเกษตรทุกวันนี่ถ้าใครก็ใช้จะมาก หากต้องเช่าเขาอีก คงไม่เหลือกินเหลือเก็บ บางครั้งพอกก็ซื้อยา ซื้อปุ๋ยให้ด้วย บางคนเอาผลไม้มาให้เป็นค่าเช่า พอกก็ไม่เอา เพราะเราก็มีทุกอย่างแล้ว” อีกเรื่องคือชาวบ้านที่ได้ที่ดินไปทำกิน เขาจะช่วยรักษาที่ดินและพื้นที่ป่าให้พ่อสกุลด้วย เพราะคงเป็นไปได้อยากแล้วที่พ่อสกุลจะเดินดูความเรียบร้อยของที่ดินทั้งหมดอย่างแต่ก่อน

แปลง 2
พื้นที่ 16 ไร่

นายพิชัย ตระกลศักดิ์ดา

“เลี้ยงหมูเหมือนเลี้ยงลูก”

“การจะทำอะไรต้องเริ่มจากตัวของเราเอง เมื่อเราทำสำเร็จชาวบ้านที่อยู่ใกล้ก็จะทำตามเราเอง” นายพิชัย ตระกลศักดิ์ดา พ่อหลวงแห่งบ้านน้ำเกาะ พูดถึงการทำเกษตรแบบผสมผสานบนพื้นที่ 4.75 ไร่ ที่ปลูกทั้งกาแฟ ส้มเขียวหวาน ส้มโอ ฝรั่ง ถั่วลิสง มะนาว รวมถึงการเลี้ยงหมูพันธุ์หมุยขาว ซึ่งเมื่อนึกย้อนกลับไปถึงคำพูดของพ่อแม่ การเลี้ยงหมูอย่างที่ทำอยู่ในปัจจุบันนี้ก็เหมือนโชคชะตาหนึ่งเหมือนกัน เพราะคำสอนหนึ่งของท่านที่ยังก้องอยู่ในห้วงความคิดของพ่อหลวงคือ “พี่เองเป็นคนแรกที่ปลูกพืช ปลูกต้นไม้ ส่วนเองเป็นคนเลี้ยงหมูได้ดี”

พื้นที่เกษตร : พื้นที่ 4.75 ไร่ ปลูกพริกขี้หนูเปอร์ออก 0.5 ไร่ ถั่วลิสง ส้มโอ และส้มเขียวหวาน รวม 149 ต้น บนพื้นที่ 3.75 ไร่ ฝรั่ง 7 กอ และมะนาวเป็นพืชจรด
เลี้ยงสัตว์ : เลี้ยงหมู ไก่พื้นเมือง ปลาช่อน ปลาเทโพ ปลาบึก ปลาไน ปลาสลิด ปลาตะเพียนขาว
สิ่งที่ได้รับจากโครงการ : น้ำจากฝายห้วยน้ำเกาะ เปิด 10 ตัว หมูหมุยขาว 2 ตัว ความรู้เรื่องการปลูกพริกขี้หนูเปอร์ออก การปลูกพืชที่ตลาดต้องการ
ผลการเปลี่ยนแปลง : รายได้จากหมูหมุยขาว 25,000 – 40,000 บาท/ปี ขณะที่รายจ่ายในครัวเรือนลดลงจากการปลูกพืชผักและเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือนเองได้ 29,700 บาท
ความรู้เด่น : การเลี้ยงหมู

นายพิชัย ตระกลศักดิ์ดา อายุ 42 ปี
16 บ้านน้ำเกาะ หมู่ 6 ตำบลยอด
อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

เลี้ยงหมูด้วยความรัก

พ่อหลวงเล่าว่า หมูที่เขาเลี้ยงอยู่ในตอนนี้มีอยู่ด้วยกัน 2 สายพันธุ์ คือหมูพันธุ์น้ำไค้ (ชื่อที่คนพื้นเมืองเรียก) และพันธุ์หมยซาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากโครงการปิดทองหลังพระ ในรูปของกองทุนสุกรกล่าวคือ เมื่อนำแม่หมูมา 1 ตัว ต้องคืนลูกหมูจำนวน 3 ตัว เพื่อนำลูกหมูเหล่านี้ไปหมนเวียนขยายผลแก่ผู้ที่สนใจ กระนั้น การจะเลี้ยงหมูให้ประสบความสำเร็จ พ่อหลวงกล่าวว่าไม่ได้อยู่ที่เทคนิคเพียงเท่านั้น แต่ต้องเริ่มต้นจากทำความเข้าใจถึงธรรมชาติของหมูเสียก่อน กล่าวคือหมูเป็นสัตว์มีชีวิตไม่ต่างจากคนที่ต้องการการดูแลเอาใจใส่ ดังนั้นผู้ที่ปวารณาดนเป็นคนเลี้ยงหมู จึงต้องมีทั้งความรัก ความขยัน และความอดทน “เลี้ยงหมูก็เหมือนเลี้ยงลูก ต้องดูแลให้ดี ต้องเอาใจใส่อยู่เสมอ” และสิ่งสำคัญอีกประการในการเลี้ยงหมูที่ขาดไม่ได้คือ “อาหาร” เกษตรกรควรหาแหล่งอาหารที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น กกล้วย กระจิน เป็นแหล่งอาหารหลักสำหรับเลี้ยงหมูเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย และจัดสรรปริมาณและสัดส่วนวัตถุดิบที่ใช้ผสมอาหารให้ตรงกับช่วงอายุหมูหรือวัตถุประสงค์ในการเลี้ยง เช่น ลดปริมาณรำหยาบลงในช่วงที่แม่หมูให้นมลูก เพราะนายพิชัยเชื่อว่าสารอาหารในรำหยาบจะไปขัดขวางกระบวนการผลิตน้ำนมของแม่หมู

พ่อหลวงได้นำเครื่องหันใบยาสูบซึ่งซื้อต่อมาจากเพื่อนบ้านในราคา 3,000 บาท มาประยุกต์เป็นเครื่องหันหอยวกกล้วย ทำให้ประหยัดเวลาในการเตรียมอาหาร ซึ่งผลจากการคิดนอกกรอบนี้ได้ให้ผลตอบแทนพ่อหลวงอย่างคุ้มค่า จากแต่ก่อนที่ต้องเสียเวลาหันหอยวกกล้วยวันละกว่าชั่วโมง เหลือเพียง 10 นาทีเท่านั้น ซึ่งเป็นตัวเลขที่มากพอที่จะทำให้พ่อหลวงมีเวลาไปดูแลกิจกรรมอื่นๆ ในสวนผสมผสานของตน

สูตรอาหารหมักสำหรับหมู

ส่วนผสม : หอยวกกล้วยสับละเอียด เกลือ/เกลือแกง กากน้ำตาล รำละเอียด
วิธีทำ : เลือกต้นกล้วยที่ให้ผลผลิตแล้ว นำมาลอกเปลือกด้านนอกออก แล้วนำเข้าเครื่องหันให้ได้ 20 กิโลกรัม ผสมกับน้ำตาลทรายแดง 1 กิโลกรัม และเกลือแกง/เกลืออีก 250 กรัม คลุกเคล้าให้เข้ากัน ใส่ถังปิดฝาหมักทิ้งไว้ 8-10 วัน ก็นำไปให้หมูกินได้ หากไม่มีกล้วยสามารถนำมะละกอดิบ ผักตบชวา เป็นต้น

สูตรอาหารหมูเล็ก

ส่วนผสม : รำหยาบ รำละเอียด หอยวกกล้วย สับละเอียด น้ำเหล้า (น้ำที่ใช้ต้มเหล้า)
หัวอาหารหมู
วิธีทำ : เลือกต้นกล้วยที่ให้ผลผลิตแล้ว นำมาลอกเปลือกด้านนอกออก แล้วนำเข้าเครื่องหันให้ได้ 10 กิโลกรัม ผสมกับรำหยาบ 3 ชีด รำละเอียด 3 ชีด หัวอาหารหมู 2 ชีด และน้ำเหล้าใส่พอท่วมวัตถุดิบ คลุกเคล้าให้เข้ากัน สามารถนำไปให้หมูกินได้

สูตรอาหารหมูขุน

ส่วนผสม : รำหยาบ หอยวกกล้วยสับละเอียด น้ำเหล้า (น้ำที่ใช้ต้มเหล้า)
หัวอาหารหมู น้ำจุลินทรีย์
วิธีทำ : เลือกต้นกล้วยที่ให้ผลผลิตแล้ว นำมาลอกเปลือกด้านนอกออก แล้วนำเข้าเครื่องหันให้ได้ 10 กิโลกรัม ผสมกับรำหยาบ 3 ชีด หัวอาหารหมู 2 ชีด น้ำจุลินทรีย์ 500 มิลลิลิตร และน้ำเหล้า ใส่พอท่วมวัตถุดิบ คลุกเคล้าให้เข้ากัน สามารถนำไปให้หมูกินได้

เคล็ดลับอาหารหมูสูตรของนายพิชัย คือ การผสมน้ำต้มเหล้า จะช่วยให้หมูเจริญอาหารและโตเร็วขึ้น และน้ำหมักจุลินทรีย์ มาทำน้ำหมัก ช่วยทำให้หมูขับถ่ายไม่มีกลิ่น ซึ่งพ่อหลวงได้รับความรู้จาก กศน. ที่มาให้ ความรู้กับชุมชน และนำมาปรับใช้กับตัวเอง

นอกจากอาหารหมูแล้ว อีกหนึ่งปัจจัย สำคัญคือ “โรงเรือน” พ่อหลวงแนะนำว่า โรงเรือนที่ดี เริ่มต้นจากวัสดุที่ใช้ก่อสร้าง

ที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ไม้ หลังคาเป็นสังกะสียกสูง เพื่อให้อากาศหมุนเวียนได้สะดวก และเพิ่มแสงแดดส่องถึงพื้นช่วยฆ่าเชื้อโรคอีกทางหนึ่ง ขณะที่พื้นคอกให้เทปูน ยกสูงจากพื้นและมีความลาดชันเล็กน้อย เพื่อช่วยต่อการทำความสะอาดและกวาดน้ำ ขี้หมูให้ไหลลงหลังคอก นำไปเป็นปุ๋ยใส่ต้นไม้ได้

ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้

การเลี้ยงหมูใช้เงินเพียงรายได้หลักของครอบครัวตระกลัดกตาเท่านั้น แต่ยังมี รายได้จากการขายพืชผัก ซึ่งตัวเขาเองไม่เคยคาดคิดมาก่อนว่าจะเกิดขึ้น เพราะก่อนหน้านั้นมีเพียงหน้าฝนเท่านั้นที่จะทำเกษตรได้ แต่หลังจากที่โครงการปิดทองหลังพระ เข้ามาสร้างฝายช่วยน้ำเกาะร่วมกับชาวบ้าน ส่งผลให้แม่น้ำทำการเกษตรตลอดปี เมื่อน้ำก็ปลูกพืชได้ เมื่อปลูกพืชได้ก็มีรายได้ ซึ่งปีที่ผ่านมา พ่อหลวงมีรายได้จากการขาย ส้มเขียวหวานเพียงอย่างเดียว 25,000-40,000 บาท อีกหนึ่งการเปลี่ยนแปลงหลังการ เข้ามาของโครงการปิดทองหลังพระ ได้แก่ การอบรมให้ความรู้ เพื่อส่งเสริมให้ชาว บ้านรู้จักปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือนและเพิ่มรายได้ ทำให้ประหยัด ค่าใช้จ่ายครัวเรือนในการซื้อของจากตลาดได้ประมาณวันละ 60 บาท หรือคิดเป็น ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนลงประมาณ 21,900 บาท/ปี ขณะที่ไก่และปลา จากแต่ก่อน จะต้องเสียเงินซื้อ 150 บาท แต่ปัจจุบันเมื่อมีทั้งน้ำ บ่อน้ำ กล้วย และพันธุ์สัตว์ ที่โครงการปิดทองฯ สนับสนุนให้ ก็ช่วยลดรายจ่ายในส่วนนี้ลงไปได้ประมาณ 7,800 บาท/ปี

รายได้จากการขายผลผลิตต่อปี

รายการ	รายได้ (บาท)	เงินที่หมุนเวียนในครัวเรือน (บาท)
หมู	20,000 - 40,000	74,700 – 109,700
ส้มเขียวหวาน	25,000 – 40,000	
อาหาร (พืชผัก)		21,900
เนื้อสัตว์ (ปลา ไก่)		7,800

การปลูกพืชทางเลือก

พ่อหลวงกล่าวว่า การปลูกพืชแต่ไม่มีตลาดขาย นับเป็น ปัญหาที่คู่กับเกษตรกรมาช้านาน แต่การจะไปโทษตลาดเพียง อย่างเดียวก็ไม่ถูก เกษตรกรต้องกลับมาดูตัวเองว่าสิ่งที่ปลูก จะด้วยความคุ้นเคยหรือทำตามแบบตามกันนั้น มันตรงกับ ความต้องการของตลาดหรือไม่ ซึ่งในจุดนี้ทางโครงการ ปิดทองหลังพระฯ ได้เข้ามาให้ความรู้กับชาวบ้านเรื่องการ ปลูกพืชที่ตรงต่อความต้องการของตลาด และพืชนั้น จะต้องเป็นพืชที่ชาวบ้านปลูกได้ สอดคล้องกับภูมิสังคม เช่น การปลูกข้าวทำพันธุ์ลิ้มผั่ว ซึ่งเป็นการปลูกข้าว ไร่ที่ชาวบ้านทำกันอยู่แล้ว รวมถึงพืชเศรษฐกิจอย่าง พริกขี้หนูเป็ดหรือพริกขี้หนูที่พ่อหลวงได้ทดลองปลูกเมื่อ ปี 2558 โดยเริ่มต้นปลูกแปลงเล็กๆ ไว้กินเองใน ครัวเรือนก่อนขยายพื้นที่ปลูกเป็น 2 งานในเวลาต่อมา เมื่อมั่นใจว่าพริกขี้หนูเป็ดหรือพริกขี้หนูเป็นพืชเศรษฐกิจ ที่มีศักยภาพตลาดต้องการสูงและสามารถพัฒนา ไปเป็นพืชหลักอีกหนึ่งที่สร้างรายได้ได้

1. นางพิมพ์ใจ รักษา : บ้านยอด
2. นายวรพล รักษา : บ้านยอด
3. นายวินัย คงคา : บ้านยอด
4. นายแสวง ทองสุข : บ้านยอด
5. นายประวิทย์ แพนงาม : บ้านยอด
6. นายแก้ว รักษา : บ้านยอด
7. นายสิทธิชัย จิตตรง : บ้านยอด
8. นายคิด รักษา : บ้านผาหลัก
9. นายเวช รักษา : บ้านผาหลัก
10. วิไลวรรณ น้ำทอง : บ้านผาหลัก
11. นายตะ รักษา : บ้านผาหลัก
12. นายเจียน ผาหลัก : บ้านผาหลัก
13. นายมา ผาหลัก : บ้านผาหลัก
14. นายสกุล เรี่ยวสกุลชาติ
: บ้านน้ำเกาะ
15. นายพิชัย ตรีภคคักดา
: บ้านน้ำเกาะ

สถาบันส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมปิดทองหลังพระ-
สืบสานแนวพระราชดำริ

อาคารสยามทาวเวอร์ ชั้น 26 เลขที่ 989 ถ.พระราม 1 ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

โทรศัพท์ 02-611-5000 โทรสาร 02-658-1413

www.pidthong.org